

HEGYHÁTSZENTJAKAB Azt tartják az őrségi emberek, hogy a kö-
 müvesek hazája. A dombon álló, a 13. században épült temploma egyhajós,
 felkőrtves szentéllyel, részben barokkizált. A falutól északra találjuk a bővizű
 Vadása-patak völgyében a patakról elnevezett Vadása-tavat, amely a patak
 vízének a felduzzasztásával keletkezett. A festői fekvésű tőfűrdesre, csóna-
 kázásra és horgászásra egyaránt alkalmas. Környékén panzók, kempingek
 épültek.

PANKASZ Itt találjuk az 1730 körüli fából készült szoknyás haranglábát, az egyik legegzebbet az örségi haranglábak közül.

ORISZBENTPÉTER az Órség központja. A 13. században épült Szent Péterről elnevezett temploma legjelentősebb román kori műemlékeink egyike. Gazdagon díszített fűrészfogas kapuja, ikerablakos homlokzati tornya és felkötőíves szentélye van. Védőárok vette körül, így a templomterüddök közé sorolható. Az Órségi Nemzeti Park igazgatóságáa is Oriszbentpéteren van.

SZALAFŐ közelében található az Őrség jellegzetes szerves településformájának a legszebbike, a Pityerszer. Itt alakították ki a Szabadteri Néprajzi Gyűjteményt. A szer jellegzetes épületformája a „kerített ház”, a „hajlított ház” és a „kastu”. Ez utóbbi szin, prësház, hombár, kamra és éleskamra egy szerezre. A kerített ház esetében a négyszögletes udvart három oldalról ház, a negyedik oldalról erős kerítés övezte. Az udvarra hajították be éjszakára az állatokat a farkasok elől, de támadás esetén a védelmet is könnyebbé tette. A hajlított ház L alakban épült. Többnyire „töká”-t, azaz vizitározó medencét is ástak.

VELELMÉR már a Hetés határán van. Az Ország leglátogatottabb műemléke. A falun kívüli kis dombon áll a Szentháromságnak szentelt temploma. Értékessé az egyedülálló, a 14. században festett freskói teszik. A templom falait bebortó, Aquila János által festett bibliai témájú freskóknak különleges ikonográfája van. A szentély Szentháromságot ábrázoló freskművének a Fűra vonatkozó részét ábrázolja a legérdekesebben a művész. Krisztus a világ világosságá, tehát középütt ablak van. Az ablak béléteben kilenc virág jelzi, hogy Jézus kilenc hónapig a Szűzanya méhében volt. A virágok az OMO (HOMO) formát adják, tehát Jézus ember is, amit az ablak felső részén az arcának ábrázolása is meg kíván erősíteni. Az ablak két oldalán az Angyal üdvözlét jelenete van, amely szintén a Fű megtestesülésére mutat. A szentély északi falán a művész saját arcvonásait is megörökíttette.

Magyarország és Gödörháza A két településen népi
feszékszműhelyek működnek.

A Zalai-dombság a Zala felső folyásától a Dráváig, a Zalaegerszegnél torkoló Válicka völgyétől a Hévíz-völgyig és a Kis-Balatonig nyúló terület. A törések és folyóvizek által kialakított, laza üledékekből fölépült dombvidéket jellemez az észak-déli irányú meridiionális völgyek jellemzői. A völgyekben víznyalások, a 200 m-es tézőkön sötétzöld fenyvesek, bükk- és tölgyerdők találhatók. Ez a legerdősültebb tájaink egyike, és csapadéokban is a leggazdagabb (750–800 mm) közé tartozik.

ZALAEGERSZEG

a zalai táj természetes központja. Központi helyzetét jól tükrözi az út- és vasúthálózat is. 62 ezer lakosával Zala megye székhelye. Először említése 1247-ből származik, de már az őskortól folyómatosan lakott. Jelentősége akkor nő meg, amikor Kanizsát 1600-ban elfoglalják a törökök. Ezután Eggerszeg vára hivatott védeni – a Zala folyó mocsarával – a Dunántúl egy részét. Palánkvára központja lesz a kialakuló végvári lánchnak. A török csak egyszer foglalta el (1664) rövid időre. A 18. század elejétől egyre gyakrabban tartották itt a megyegyűléseket, s az egykori vár területén 1732-re felépül a vármegyeháza a megyegyűlési teremmel, ezzel a megye székhelye Zalaegerszegben állandósul. 1885-ben nyeri el a rendezett város jogállását, s az ezt követő évtizedben, valamint az 1920–30 közötti évtizedben fejlődik a legdinamikusabban a másodlagos világháború előtt. Ma több általános és középiskolája mellett a Pénzügyi és Számviteli Főiskola és a Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kara intézetei teszik teljessé az oktatási struktúrát.

A város történelmi magja az L alakban elhelyezkedő két tér. Találkozássuknál helyezkedik el a 18. században épült plébániatemplom, amelyet a város földesura, a vesszprémi Padányi Bíró Márton építtetett. Faliképeit Johann Cymbal festette. Legértékesebb műemléke egy 17. században készített Piéta-szobor. A főoltárkép Mária Magdolnát ábrázolja, aki a templom védőszentje, s ez szerepel a város történelmi címerében is. A templom két világháború közötti plébánosa történelmi személyiség volt: Mindszenty József. Egész alakos bronzszobrát a templom déli oldalánál 2000-ben állították fel. A templom szomszédságában, a Deák téren találjuk a Göcseji Múzeumot, amely helytörténeti és néprajzi anyagot mutat be. Az épületet 1890-ben takarékpénztári hivatallal helyiségek és bérház céljára emelték. Múzeumi célra 1971–1973 között alakították át. Előtte Göcsej és Hétes néprajzát elkészítő Gönczi Ferenc néprajzkutató szobra áll (Fitz János, 1973). Az épület déli szárnyában Kisfaludi Stróbi Zsigmondnak (1884–1975) a végrendeletében a városnak adományozott alkotásai láthatók. A téren a Megyei Bíróság épülete helyén állt az eggerszegi vár, jelentősége Nagykánizsa visszafoglalása (1690) után szűnt meg, 1703-ban felrobbantották. Helyén 1730–1732 között építették meg a vármegyeházát Donato Felice 'Allio tervvel szerint barokk stílusban. 1872 óta a bíróság épülete. Nagyerme, főleg a reformkorban, politikai küzdelmek színhé-

lye, benne tábla őrzi Spissich János, Csányi László és Deák Ferenc emléket, vissza 1843-ban a megyegyűlés követi megbiztatását. Külső falán a hajdani vár történetét idéző felírat olvasható. A tér közepén áll Deák Ferenc szobra, Vay Miklós alkotása. A „Patikaház” a város legégből épületei közé tartozik. A városközponttól déli irányban, a Kossuth Lajos utca mentén találjuk a Dissz teret, a város új központját, ahol a stílizált tulipánt utánzó díszkút arra utal, hogy a város a virágok városának is hívják.

A teret a „Csipkeházak” zárják le. Az elnevezést a köznyelv teremtetette a csipkeminiatúra emlékeztető erkélykorlátokról. Vadász György tervező a te-tők kialakításánál is a göcseji kontyos házak vonalvezetését alkalmazta. A Kisfaludy utca sarkán lévő stílizált virágot utánzó három óraszerkezet min-den órában egy zalai népdalt zenél.

A Kossuth Lajos utca végén Csányi László emlékművét, Istók János al-kolását 1931-ben avatták fel.

A talapat hátsó oldalán a szobor felállításhoz szükséges összeg gyűjtését elindító Bor-bély György gimnáziumi tanár és lapszerkesztő portréja látható. Csányi László (1790–1849) reformpolitikusk, miniszter Deák Ferenc mellett, a Zala megyei liberális el-lenzék vezére volt. Kossuth híveként először a dunántúli sereg kormánybiztosa, 1849-ben Erdély tejlhatalmi biztosa. Több ízben közveztett Kossuth és Görgey között. 1849. októ-ber 10-én a pesti Gépületeiben Haynau kivégeztette.

Zalaegerszeg állandó színtársulata a Megyei Művelődési Központ épüle-téből átalakított Hevesi Sándor Színházban 1983 óta működik. Közéleben ta-lálható a Zsinagóga épülete, amely ma a Városi Hangverseny- és Kiállító-teremnek ad otthont.

A Falumúzeum utca vezet az ország első szabadtéri néprajzi múzeu-mához, a Göcseji Falumúzeumhoz és a Magyar Olajipari Múzeumhoz. A fa-lumúzeum a Zala folyó holt ágánál, egy vízimalom mellett létesült. Falán emléktábla idézi Göcsej kutatóit. Az 1968-ban megnyitott múzeumban 40 épü-letet láthat az ide látogató, eredeti helyén egyedül a vízimalom van, a többi épület és berendezést 92 zalai faluból hozták ide eredeti helyéről. Itt jól ta-nulmányozható a 150–200 évvel ezelőtti göcseji tájra és a korra jellemző épít-kezési mód. Található itt *kovácsműhely, fa harangláb, boronafalu ház, hegyi pince, útmenti fészület, galambdúc, gémeskút, minden, ami e néprajzi táj* anyagi kultúrájának emléket tud állítani az utókor számára. A falumúzeum mellett az 1969-ben megnyitott Olajipari Múzeum látogatható. A múzeum ren-geteg műszaki-technikai eszközökkel állít emléket a magyar szénhidro-gén-kutatásnak és -kitermelésnek. A kiemelkedő kutatók melliszobrai is lát-hatók egy szoborparkban, de megtekinthetők itt az iparág emlékezetes ka-tasztróáinak mementói is.

A várostól délre a Bazita-tetőn egy 65 m magas tévétornyot építettek, fönt egy 60 személyes presszóval. A toronyból szinte térképészerűen áttekint-hető a göcseji táj.

BUCSUSZENTLÁSZLÓ A mocsaras terület kis szigetén először a 13. században épült román stílusú templom, amit a ferencsek a 18. században barokk főhajóval bővítettek. Ez a táj nagy tömegeket fogadó Mária-kegyhelye.

CSATÁR A később elpusztult bencés monostorból került az ausztriai Admontba a magyar középkori kódexművészet értékes alkotása, az éppen maradt „Csatári Biblia”.

NAGYKAPORNAK apátsági temploma a 12. században épült, de többször átépítettek. Helyével és tömegével jelentős tájképi értékkel bír a falu feletti dombon.

TÖRJE Az itt található egyik legkorábbi (13. sz.), majdnem teljesen maradt premontréi apátsági templom a francia építőműhely alkotása. Barokk kori freskóit Dorffmeister István festette.

SÖTÖR Itt született 1803. október 17-én Deák Ferenc, a haza bölcse. A szülőház egyszerű barokk épület (1760), amelyet a 200 éves évfordulóra – 2003-ban – felújítottak, és állandó kiállítás nyílt benne Deák Ferencről. Deák Ferenc nem lakott itt, mert édesanyja a születésekor meghalt, ezután Zalátárnokra került, majd néhány évvel később pedig Kehidára.

KEHIDAKÜSTÁNY Itt élt Deák Ferenc 1822 és 1854 között. A Deák-kúriának nevezett épület előterét Zala György Deák Ferenc-mellszobra díszíti. A Kossuth úton épült meg néhány éve négy nyitott medencével a Termál Gyógyfürdő, amelynek szulfátos vize mozgásszervi betegségek gyógyítására alkalmas.

NOVA községet Zalaegerszegről a 75-ös úton érjük el. Római katolikus temploma 1788-ban épült barokk stílusban. Műemlék freskóit és főoltárképét Dorffmeister István festette. Érdekessége, hogy a szenteltiviztartókat összekötő iv különlegesen jól közvetíti a hangot.

NAGYKANIZSA A 7-es főút menti város Délnyugat-Magyarországot kapuja. Területén a kelták, majd a rómaiak laktak. Első írásos emléke 1245-ből származik. Vára Szigetvár 1566-os elesete után fontos végvár lett. 1600-ban elfoglalják a törökök. Csak 1690-ben szabadul fel. A Rákóczi-szabadágharc leverése után Lipót császár kivonja a katonaságot, és a várat leromboltatja. Az újabb fellendülés a kiegyezést követően következett be. 1880-ban megépült a vasúthálózat, ezáltal jelentős kereskedelmi központtá fejlődött.

A VÁROS LEGFONTOSABB LÁTNIVALÓI: Alsóvárosi templom és kolostor; VaseMBER-ház; Török diszkút; Batthyány-kastély; a 17. század kastély kör em- lékműve; Várkapu-emlékmű

Az Alsóvárosi templom és kolostor 1702–1714 között épült a lebontott vár tégláiból a ferenccs rendi szerzetesek számára barokk stílusban. Ez a város legértékesebb műemléke. A templom főhajós és mellékhajós rendszerű. A falakon és a szentély kupoláján stukkós domborművek, a falak mentén díszes mellékoltárok láthatók. A szenteltvíztartót eredeti török sírköből faragták. A főoltár képét G. F. Sambach festette 1770 körül. Legértékesebbek a szobrai. Megtekintésre érdemes a sekrestyében lévő faragott barokk szekrény. A templom alatt nagy kripta van. Ugyancsak barokk stílusú a két-szintes kolostor. Közvetlenül a templomhoz simul. A kolostor jelenleg a városi könyvtárnak ad helyet.

A VaseMBER-házat a város földesura építtette a 18. század közepén barokk stílusban, később klasszicista vonásokat is nyert. Valaha lakóház volt, a földszinten üzletekkel és műhelyekkel, az udvarán raktárakkal. Nevét a homlokzatán látható páncélos vitézről kapta, amely egy vaskereskedő cégére volt. A mai állapótában alul üzleteknek ad helyet, az emeleten találjuk a Városi Képtárát, az elegáns házasságkötő- és fogadótermeket. A Városi Képtár őrizi az USA-ban dolgozó Ösze Andras műveinek egy részét.

Török diszkút. A múzeum régészeti osztályán elhelyezett török kút pontos másaként avatták föl 1995-ben, Kanizsa első írásbeli említésének 750. évfordulóján, miután nagyszertű elődje javíthatatlanul tönkrement. Készítője Kovács Attila szobrászművész.

A Batthyány-kastély. 1705–1712 között épült a kanizsai vár tégláiból a város legértékesebb háza. A Batthyány-család tulajdonát képezte, a kanizsaiak hercegi várként emlegették. Az épület funkciója többször változott, jelenleg a Thury György Múzeum régészeti osztályának ad helyet. Az építmény VaseMBER-ház felőli sarkánál zárt emeleti erkély látható. Az Erdő és ember Zalában című állandó múzeumi kiállítás országos érdekfűdesre is számot tarthat. A múzeum udvarán helyezték el védőtető alatt az eredeti Török kútát, melynek szögletes kőmedencéje – hagyományok szerint – Kanizsa török kori vár-rából származik. A medence közepéből emelkedik ki a puha homokkőből faragott, barokk stílusú oroszlanos vízközpő. Erre egy klasszicista oszlopot állítottak a múlt század második felében.

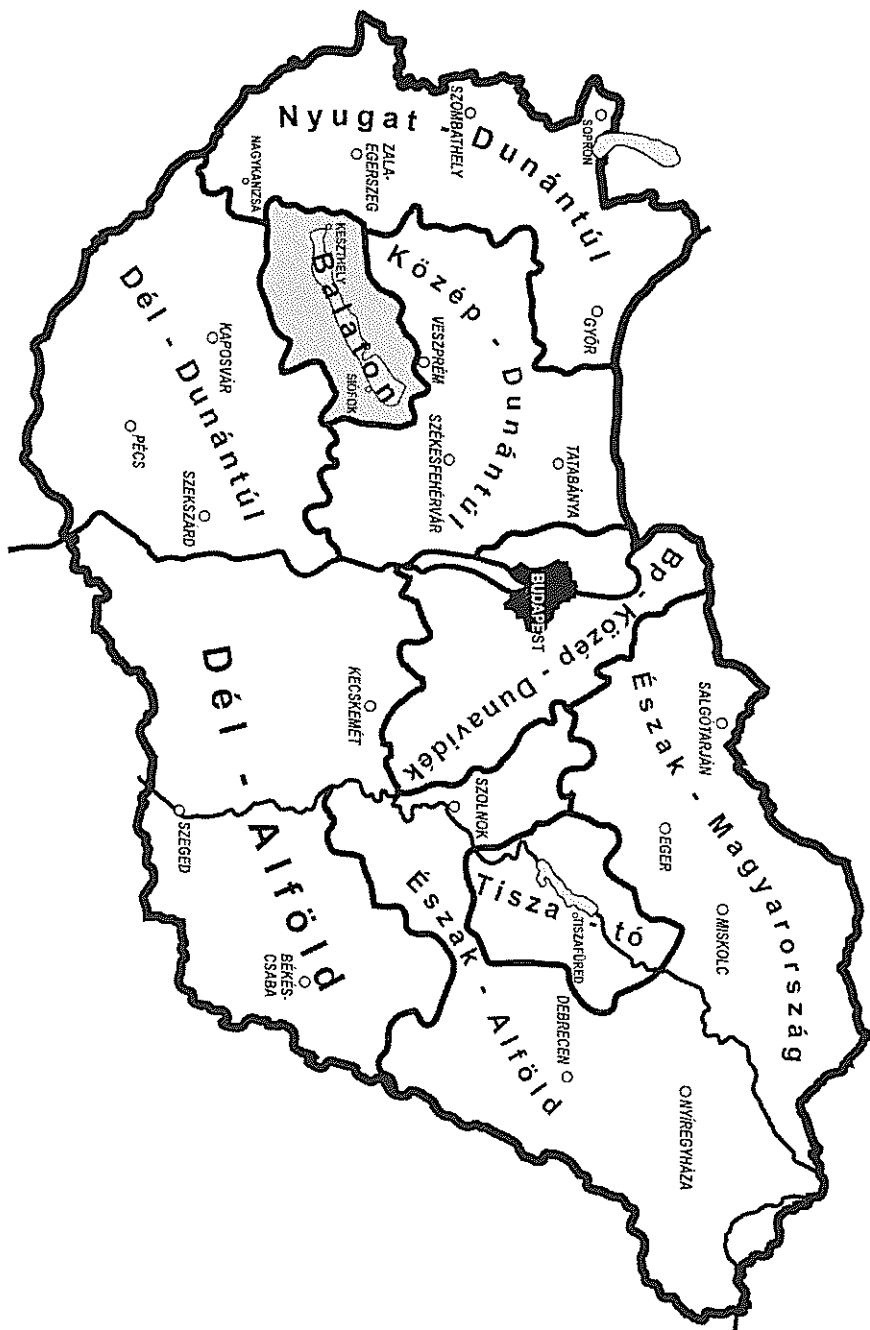
A 17. század kastély kör emlékműve. A városban valamikor állt egy emlékoszlop, amely azt a pontot jelölte, ahol a 17. század kastély kör metesztette a régi 7-es utat. Pontos bemérés szerint a 17. század kastély kör metesztette a régi 7-es utat. Pontos bemérés szerint a 17. század kastély kör metesztette a régi 7-es utat. Pontos bemérés szerint a 17. század kastély kör metesztette a régi 7-es utat. Pontos bemérés szerint a 17. század kastély kör metesztette a régi 7-es utat.

A város szélén állították föl a Várkapu-emlékművet. Az emlékművet a város török uralom alóli felszabadításának 300. évfordulója megünneplésé-

re 1988-ban építették a hajdani vár közelében. Monumentalitásával méltó emléket állít ennek a történelmi korszaknak. A kapu előtt látható melliszobor a vár leghíresebb kapitányát, Thury Györgyöt ábrázolja, Vörös János szobrászművész alkotása. A várkapu mögött szép környezetben áll a II. világháborús időszak cigány áldozatainak fából faragott emlékműve.

[illegible]

A Balatoni régió

A Balatoni régió Budapest után hazánk legnagyobb idegenforgalmat lebonyolító tájegysége. Vonzerajének több összetevője van. Az egyik legfontosabb, hogy Közép-Európa e legnagyobb tava egyúttal a legmelegebb is. Nyáron 25–28°C-ra is felmelegszik. A vízparti üdülés kedvelői finom homokos fővenyt találnak itt. Mindehhez – különösen az északi parton – különlegesen szép, mediterrán jellegű táj ad keretet. A 200–400 m magas Balaton-felvidékről a Balatonig lejtő úgynevezett „Balatoni Riviera” szőlőkkel, pincékkel, zamatos borokkal és – európai viszonylatban is – geológiai és tájképi különlegességek számláló vulkanikus tanúhegységekkel várja a turistákat. A művészet kedvelői középkori és barokk lemplomokban és kastélyokban gyönyörködhetnek. A legkülönbözőbb rendezvényekkel gondoskodnak a vendégek szórakoztatásáról (orgonahangversenyek, lovasjátékok stb.). Nagy előny még, hogy alig több mint egy óra utazó távolságra van Budapesttől.

A Balaton medencéje kialakulásának körülményeit és idejét a tudósok – különböző tudományterületek vizsgálati eredményei nyomán – különböző pen magyarázzák, melyről részletesen a „Magyarország állatános idegenforgalmi földrajza” című fejezetben szölkünk.

A „magyar tenger” fiatal képződmény. Keletkezését a kutatók 22 ezer évvel ezelőtre teszik. A tó a mai területét a Pannon-tenger uralta, amelyet a Congeria unguia caprae kagyló, népies nevén a „lilhanyi kecskeköröm” bizonyt az egykori pannon felszínről a Tapolcai-medence tanúhegyei regéinek. Vízfelülete: 595 km². Ezzel Nyugat- és Kelet-Európa legnagyobb tava (példának említhető, hogy a Svájcban lévő Genfi tó 582 km², a Bodenti csak a harmadik helyet foglalja el). Partvonalainak hossza 235 km. Átlagos mélysége: 3–4 m. Vízfelület, selymes, magas a hidrogénkarbonát-, magnézium-, kalcium- és szulfát-tartalma.

A Tihanyi-félsziget két részre osztja a tavat. A keleti medence jóval szélesebb, a Füzüti-öböl és Balatonvilágos között eléri a 15 km szélességet. A keskenyebb, de hosszan elnyúló nyugati medence két partja 4–7 km-re fekszik egymástól. Legkeskenyebb a Tihanyi-félsziget csúcsánál, az úgynevezett „Tihanyi Kút”-ban, ahol 1,5 km, de itt a legmélyebb, 12 m. A kiemelkedés oka az, hogy a légnyomáskülönbségek miatt a tó vize hosszban leng medret.

A Balaton sajátos összetételű vize felszín alatti forrásokból, mintegy 130 vízfolyásból táplálkozik. Közülük legjelentősebb a Zala-folyó. A tó és vízgyjűtőterülete elválaszthatatlan egységet képez. A vízhatártartás bármely változása kihat a tó egész vízgyjűtő rendszerére. A tó tavaszi vízállása első-sorban a hozzá tartozó kis vízfolyások vízgyjűtőiben lezajló hóolvadás függvénye. Igen fontos a sífók! leeresztő zsilip szerepe. (Az első vízelvezető-zsilipet a III. század végén Galerius császár parancsára Síófok térségében építették meg. A jelenlegi zsilip 1947-ben készült el.)

A Balaton tudományos tanulmányozása a századfordulón kezdődött el, id. Lóczy Lajos és Chohnoky Jenő munkásságához fűződik.

A Balaton színe a hullámozástól, felhőzéstől és a tükröződéstől függően a szürkétől a kékeszöldig változik. A gyakori szép zöldes szín a víz alatti sötétan való gazdagodásnak a következménye. Szép fényjelenségeket hoz létre a Hold, illetve a naplelemente tükröződése („*erzúshid*” és „*aranyhid*”). Hídegebb teleken a tó befagy, lehetővé téve a téli sportok közül a jégvitorlázást, a korcsolyázást és a fakutyázást. A jég a hó-mérseket változásaira érzékenyen reagál. Ha a hőmérséklet erősen csökken, „durrog”-va megrepedezik, majd a repedések befagynak: „hízott” a jég. Ez a hízott rész a hőmérséklet emelkedésével a vastagabb jég között felolvadik, ez a „*turulás*”. A hő-mérseket további emelkedése esetén a turulás jege elolvad, és helyén nyílt víz keletkezik, ez a „*rtulás*”.

Már a 18. századtól kezdve a hazai társasági élet egyik központja a Balaton. Balatonfüreden az 1730-as évektől a gyógyvizekre alapozva élénk fürdőélet alakult ki. 1845 decembereben gróf Széchenyi István kezdeményezésére megalakult a Balaton! Gözhajózási Társaság, 1846 szeptemberében indult első útjára Balatonfüredről a Kisfaludy nevét viselő gözhajó.

A szélesebb rétegeket érintő tavi fürdőzés a 19. század második felében indult meg. Legnagyobb méretűvé az első világháborút követően lett, hiszen a trianoni békeszerződés következtében elvesztett tengerparti és hegyvidéki üdülőhelyek vendéggörét a Balaton kárpótolhatta. A földbirtokosok az igényt felismerve földterületeiket felparcellázták, a 20. század első felében épültek meg a ma is látható villasorok, fejlődtek ki a ma is népszerű Balaton-parti fürdőközpontok.

A Balaton északi partjának part menti települései (71-es út)

Balatonaliga előtt, az M7-es út 90-es kilométerénél ágazik el a 71-es út, amely végigvezet a Balaton északkéleti, északi és délnyugati partján.

BALATONAKARATTYA Az úttól néhány méterre találjuk a már elszáradt – Rákóczi fája néven ismert – szilfiamatuzsálem csonkját, amely közel 400 évig élt. Az egykori szilfa a megyehatárt is jelentette Veszprém és Somogy között a Balatonon dolgozó halászok számára. Az elpusztult fa helyett újat ültettek.

A helyi legenda szerint itt járt Rákóczi fejedelem, és e fához kötötte a lovát, amikor kihirdette az országot akarát. A népi etimológia szerint innen származik a település neve: Akarattya.

BALATONKENESE A Balaton keleti partjának meredek peremén jól megfigyelhető a pannon üledék és a lösz. A löszfalban tátongó barlangszertű nyílásokat a nép „tatarlikaknak” nevezi. A magas part feletti Soós-hegyen terem a szigorúan védett tatarján, amely májusban hozza méteres átmérőjű koronáján fehér színű, mézédess illatú virágait. A magas partfalat gyakran vesélyeztettek csuszamlások. Emiatt 1963-ban egy szakaszon az utat és a vasutat közvetlenül a meder szélénél vezették el. Szent István ezen a környéken győzte le Koppányt. 1532-ben országglyűlést is tartottak itt, ahol Szapolyai Jánost és I. Ferdinándot próbálták összeházasítani. Béri Balogh Ádám itt győzte le Rabutin császári generálisát.

BALATONFÜZFŐ A Balaton legészakibb, erősen feltöltődő szögletében – régészeti leletek tanúsága szerint – a római korig visszanyúló múlttal és jelentős iparral rendelkező település. Papírgyára és vegyipara van. Írásos formában egy 990-ben kelt adománylevelben említik először Mámát, a település őseit. A középkorban, majd a 17. században is elpusztult település tárgyi emlékei mind-mind bizonyítéka annak, hogy Füzfő természet adottságai letelepedésre és ittmaradásra késztették a helyét kereső embert. A város érdekes látványója a hajdani Mátfa falu 13. századi templomának romjai. Környéken szabadtéri rendezvényeket is tartanak. Balatonfüzfő sporttelepe több mint 70 éves múlttal tekinthet vissza. Kiemelkedő sportcentrummá tette, hogy verseny- és melegvízes medencével megépült a nemzetközi versenyek megrendezésére is alkalmas Balaton-uszoda. Vitorlázókikötője és koronázó pályája is van.

VOROSBERÉNY a felszínen lévő permi öidei vörös homokkőről kapta a nevét. Falakkal körülvett református templomerdője a 13. század végén

FELSŐRS Az udülökörzet háttértelepülésén találjuk a hazai román kori építészeti legsszebb emlékei közé tartozó volt prépostsági templomot a 13. századból. Nagyrészt permi vörös homokkőből épült. Értékes a félköríves záródá-
¹⁹ Porfir: vörös színű, kristályos vulkáni kőzet, amelynek aprószemcsés-üveges anyagába külön-
²⁰ Lakkolli: üledékes kőzetek rétegeit közé behatolt, de a felszínre nem került magmás kőzet.

LOVAS határában találják meg hazánk legértébb – 80 ezer éves –, már az ösemeber által is művelt festékkbányáját. A régészeti kutatások során meg-
 találják azokat a bányászszerszámokat, amelyekkel az ösemeber a kultikus és
 díszítő célú festései alapanyagát, a vörös agyagot bányászta.

ALSŐRS latinvalója egy késő gótikus udvarház gömbdíszes ké-
 ménnyel. Magyarország legértébb kisnemesi udvarháza. A lakosok „török
 ház”-nak emlegetik, mivel a ház kéménye turbános fejre emlékeztet. Ma a
 hangulatosan felújított házban rendezvényeket, esküvőket tartanak. A vasút-
 állomás mögötti régi bányában az ország legidősebb vulkáni kőzetének, az
 ödöd elejétől származó kvarcporfirnak ¹⁹ palássá vált lakkollit ²⁰ látni.

A templom kiemelkedő értéke a budai várpalotából 1957-ben idezállí-
 tott Szent Jobb-kápolna, amelyet kívülről a templom szentélyéhez építettek.
 Ebben találjuk Róth Miksa Szent Istvánt ábrázoló arany mozaikját. A 24 ka-
 rátos aranymozaik-kockákat bolgár alabástromgipszszel és dán kigyókővel
 állították össze. A kápolna padozata carrarai márvány.

Külföldi leges latinvalót kínál a katolikus Szent Imre-templom, amely
 permi vörös homokkőből épült modern épület, de formakincsével az erdélyi
 templomokra emlékeztet. Teljes belső falfeülete festett. A freskókat Bicskei
 Karle János alkotta. A Balatonhoz illően csupa „vizes” témát festett meg az
 evangéliumokból: Jézus lecsendesíti a tengert, Jézus csónakból tanít stb. Az
 oldalfalakon az ablakok között magyar szentek képeit lájuk.

BALATONALMADI nagy tömegeket befogadó, igen szép természeti
 környezetben fekvő üdülőhely, amelyet észak felől erdőkkel és szőlőkkel bo-
 rított dombok kereteznek. Itt találjuk az északi part legnagyobb – 10 ezer főt
 befogadó – strandját. Az egykor modernnek számító Aurora Szállót az elmúlt
 évek során teljesen felújították, új 500 férőhelyes kongresszusi szállmnyal és
 wellness-központtal egészült ki. Várhatóan a Ramada nemzetközi szálloda-
 lanc tagjaként, Ramada Balaton Hotel néven, négycsillagos szállodaként
 nyílik meg.

Ferenc.
 épült. Római katolikus templomát a győri jezsuiták építették a 18. század
 második felében. A templom boltozatát és falait borító nagyszabású freskó-
 mű a rendalapító Loyola Szent Ignác életéből vett jeleneteket ábrázol. Alko-
 tója, korábbi feltételezésekkel ellentétben, ma már biztos, hogy Bucher Xavér

sú, részösen befelé szűkülő, szépen faragott fejezetekkel ékes oszlopokkal bélelt román stílusú kapuzata, lábazatában oroszlanokkal. A kapuzat feletti három ablakot egymástól kettős Herkules-csomók választják el. Az építők szerint ezek a démonok ellen jelentettek védelmet. A főpárkány ivoros. Belül keresztboltozatos. A templom berendezése barokk. Különösen szép a szöszék a négy evangélista szobrával. Nyaranta orgonakoncertek helyszíne.

Csopak neve török eredetű, egy halfaját jelent. A Balatonfüred-csopaki borvidék egyik központja. Szőlőinek, borának hírét még Ránolder János püspök alapozta meg. Romanitukus, 1861-ben épült kastélyának mai tulajdonosa felújította a 2 ezer hektoliter bor befogadására alkalmas pincét. A felújított pince elnyerte a Balaton-felvidék legszebb pincéje címet.

BALATONARÁC – amely ma már Balatonfüredhez tartozik – temető-jében pihen, város homokkő síremlék alatt, a Balaton tudományos kutatását elindító Lóczy Lajos geológus, földrajztudós, utazó, egyetemi tanár, az MTA tagja. A síján üveglap alatt lévő havasi gypórt barátja, Stein Aurél Ázsia-kutató küldte a Himalájáról.

Arácsról indul a vadregényes **Koloska-völgy** a Koloska-csárda és a Koloska-forrás felé. Arács határában kapaszkodhatunk föl a Lóczy Lajosról elnevezett karsztos barlanghoz.

BALATONFÜRED városa a legszebb fekvésű balatoni

üdülő- és fürdőhelyek közé tartozik. Eszak felől a Balaton-felvidék magaslatai védik a hideg ellen. Erdő borította tetői alatt a Balatonig lejtő domboldalakon szőlők sorakoznak prészázakkal és csárdákkal (Baricska-, Tölgysa- és Hordo-csárda). Fürdőkultúrája a legregebbiek közé tartozik a Balatonon, már a szabadvízi fürdőzés divatba jötté előtt is kedvelt hely volt. A területen húzódó törésvonalak mentén, az utóvilkánai működés hatására széndioxidos gyögvíz tör fel, amely szénsavas nátriumot, klorátriumot, kalcium-vegyületeket tartalmaz. A Kossuth Lajos szénsavas forrásra épült a **Szivkórház**. Fürdet a „*Szivbetegek Mekkájának*” is nevezik. A szénsavas fürdő kitágítja az ereket, és egyben rugalmas gázköpennyel veszi körül a testet, így könnyítve a szív munkáját. Itt nyerte vissza az egészséget Prisca, Galetius császár számlázatában elő özvegyének, Valeriának anyja. 1926-ban itt gyögyült meg a világhírű hindu költő, Rabindranath Tagore is. Gyógyulási-sának az emlékére hársfát is ültetett a Balaton-parti sétányon. Alatta látható India kormányja által adományozott szobra és Tagore emléksora. Tagore óta szokás, hogy a várost felkereső nevezetes személyiségek emléktáblát ültetnek a parti sétányhoz csatlakozó parkban.

Fürdőkultúrája mellett Füred a balatoni vízi sport egyik fontos központja is. Itt rendezik meg minden évben az üdülési ideny kezdetét jelző vitorlafelvonási ünnepséget is. A vitorlásversenyegek állando színhelye a Füredi-öböl.

BALATONFÜRED LATNYALÓI: a parti Tagore sétányon, a Gyógy téren és az ebből induló Blaha Lujza utcában láthatók.

A kikötő mellett találjuk Borsos Miklós „Balatoni szél” című kompozícióját, a móló bejáratánál pedig Pásztor János két szobrát, a „Halász”-t és a „Révész”-t, amelyek a két ősi balatoni mesterségre emlékeztetnek ősi szerszámokkal, ősi ruhában. A kikötőben emléktábla jelzi, hogy báró Wesselényi Miklós elsőnek uszta át a Balatont 1836-ban Tihany és Balatonfűred között.

A Tagore sétányon négy sorban platónfák sorakoznak kellemes árnyat adva, ami különösen a gyógyuló szívbetegeknek fontos. Elisétalva a Tagore és más neves személyiségek által ültetett emlékfák előtt Blaha Lujza emlékpadiát érinthük, majd Andrásy Kurta János Széchenyi István-szobrához érünk, amely azon a helyen áll, ahol Széchenyi kezdeményezésére az első balatoni gőzhajó, a Kisfaludy 1846-ban kikötött. Tovább sétálva Vay Miklós Kisfaludy Sándort ábrázoló szobrát látjuk. A reformkorban Kisfaludy Sándor sokszor megfordult Fűreden. Az ő kezdeményezésére épült fel 1831-ben hazánk első közszínháza, a Fűredi Közszínház, megelőzve még a pesti is. Telkét a tihanyi apátság ajándékozta, Fűred lakosai pedig ingyen dolgoztak az építkezésen. Szinpadán fölépített Deryné és Laborfalvy Róza is. Fűred így a magyar kultúra és a színtársaság egyik fontos központja lett a reformkorban. Kisfaludy szobrának közelében találjuk Salvatore Quasimodo, Nobel-díjas olasz költő 1961-ben ültetett emlékhárását. A fa mellett táblán erre az alkalomra írt emléksortát olvashatjuk. Köbe faragott nyitott könyvet ábrázol Antal József miniszterelnök új emlékhelye a sétányon, beleévesve a szándéka: „Keresztény Magyarországot akarok.” A sétány végén találjuk a modern, jól tájba illeszkedő Annabella Szallót.

A Gyógy tér a régi és a mai Fűrednek is egyaránt központja. Három oldalról épületek veszik körül, negyedik oldala nyitott a park és a Balaton felé. A park látványossága a több száz növénnyel tarkított Fűredi Park. A Gyógy tér nyugati oldalán áll a Balaton legszépebb cseppkőbarlangja, ahol a Horváth-ház, ahol a 19. századi híres Anna-bálokat tartották. Az első bált 1825. június 26-án rendezték a Horváth-család Anna nevű lányának tiszteletére. Vele szemben, a tér másik oldalát a Szivőkörház épülettömbje fogja el. A harmadik oldalon lévő épületben rendezik ma az Anna-bálokat. Arkádja alatt találjuk a „Fűredi Pantheon”-t, ahol Fűred nagynevű vendégeinek emléktábláit látjuk. Itt állt hajdan a színház. A tér közepén áll a színház hajdani oszlopain a Kossuth Lajos ívocsarnok. Az ívökrát gyomor- és bélhurutokkal, a legutak megbetegedéssel, valamint anyagcserezavarok gyógyításánál alkalmazták.

A Gyógy térről indul a Blaha Lujza utca. Az utca másik végénél találjuk Blaha Lujza egykori klasszicista nyaralóját. A szemben lévő oldalon van a jól oszlopos portikusussal ékes klasszicista Kerek-templom, amit Fruhman Antal tervezett. Főoltárképét Käräling Henrietta festette Carracci bécsi képe

után. **Témája:** „A szamártól asszony”. A jobb oldali mellékoltár képe, Krisztus a keresztén, Vaszary János alkotása. A templom mögött találjuk az eklektikus stílusú Jókai-villát, amelyben az író 22 éven át nyaralt. Itt írta **„Az arany-ember”** című regényét. Az épületben a Jókai Emlékmúzeum működik. Balatonfüredről Tihany fele haladva jobbról a szőlőkkel borított domboldalon csárdák (Baricska-csárda stb.), balról pedig szállodák sorakoznak (Marina, Fűred stb.).

TIHANY A felsziget építészeti, vallástörténeti és természeti értékekben egyaránt gazdag terület. A Tihanyi-felsziget bazaltvulkanizmus, mintegy 7 millió évvel ezelőtt, az utolsó itt hullámozott Pannon-tenger sekélytengerre, mocsárvidékké válásának idején indult meg. Ezt Lóczy Lajos geológus, a Balaton-kutatás elindítója állapította meg a 20. század elején, amelyet a legújabb radiometrikus koradatok is igazoltak. A felsziget földtanára és mai formakincsének kialakulására vonatkozóan azonban még sok kérdésnek a tisztázása vár a geológusokra.

A Tihanyi-felsziget 5 km hosszan nyúlik be a Balatonba. Legnagyobb szélessége 2,5 km. Meredek falakkal emelkedik ki a Balatonból, kivéve a keskeny, lapos aszfóti nyakat és a szigetcsúcsnál lévő turzasháromszöget. Legmagasabb pontja a délnyugati oldalon lévő Csúcs-hegy (235 m). A felszigetet bazalttufa építi fel, amely sok helyen kvarcos forrásmésszel van keverve. Területén elsősorban 110 kupocska található, amit egyes kutatók geyzirkupoknak, mások tenger alatt működő hévforrások lerakódásainak tartanak. Legszébb közülük az **„Aranyház”**. A felsziget belsőjében két lefolyástalan tömence is van: a nagyobb a **Külső-tó**, a kisebb a **Belső-tó**. A két tömencét a Kiserdő-tető szelmarta sziklás gerince választja el egymástól. A tömencéket részben süllyedés, részben szelmarás hozta létre, és magassabban fekszenek a Balaton szintjénél.

A felsziget geológiai, botanikai és zoológiai értékei együtteséért 1952-ben az ország első tájvédelmi körzetévé nyilvánították. Napjainkra már része az 1997 szeptemberében létrehozott Balaton-felvidéki Nemzeti Parknak.

A felsziget legjobban tanulmányozott vulkánja az Óvár. A Fűredi-öböl felőli oldalán lévő 50 m vastag, meredek bazalttufa fal aljában találjuk a Ciprián-forrást, amelynek a környéken egy ritka ájtósházú csiga él. A meredek bazalttufa falba vájta celláikat (barátalakásokat) azok a bizánci bazilika szerzetesek, akik még I. András feleségével, Anasztáziával – Bölcsharaszláv kijevi nagyfejedelem lányával – jöttek hazánkba. A barátalakások közül a sziklaomlások néhányat már elpusztítottak. Ez Közép-Európa egyetlen fennmaradt remetetelepe. Az Óvár tetején körbefutó prehisztorikus föld-sáncot (földvárát) még a korai vaskorban itt élt néptörzsek emelhették. A tetején vezet a sétatű. Az óvári szőlők alatt van a napjainkra igencsak megfogatkozott **„kecskeköröm”** fő lelőhelye, amely nem más, mint a pannóniai

rétégegekből származó *Congeria unguia caprae* nevű kagyló megőrzettet, le-
koptatott, megkövesedett búbmardványa.
A móló közelében található a Biológiai Kutatóintézet, ahol a Balaton
viz-, növény- és állattani kutatása folyik. Még tovább a Habsburg József fő-
herceg számára 1925-ben épült nyaralót látjuk. Ma külfugyi üdülő.
Az Ujlaknak nevezett lapos felszigetcsúsról indul a komp a somogyi ol-
dalra, Szántódra. A szigetcsúcs lapos turzasházaromszögén alakult ki a Club Ti-
many üdülőközpont.

A tájbaépítés egyik legzebb hazai példája a tihamyi bencés apátság! templom és kolostor.

Építésének előtörténetéhez tartozik, hogy 1051-ben a III. Henrik által vezetett, hazánkra
tört seregét I. Andras a Vértess lánál megverte. A hadjáratot követő béketárgyalást
Hugo cluny-i apát vezette. Ő hozta el Cluny-ból Andras számára Szent Anyosnak, Gallia
egyik legnagyobb szentjének ereklyéit. Szent Anyos orleans-i püspök 451-ben böcs ta-
násaiival és imával megmentette Orleans-t Attila seregeitől. A francia királyok az ő
ereklyéinél kötöttek szerződést. Így érthető, hogy Andras is az ő oltalmát kereste III. Hen-
rikkel szemben.

Tiszteletére építtette 1055-ben a tihamyi monostort, amelyet temetke-
zési helyének is szánt. Az 1055-ben kelt alapítólevél legregibb nyelvéle-
künk, amely az első, 58 magyar szót szórványokban tartalmazó oklevél. Eb-
ben olvashatjuk az első magyar nyelvű mondatot is: "Feherváru rea menü
hodoutu rea", vagyis "Fehervárra menő hadi útra". Az alapítólevelet a pan-
nonhalmi apátságban őrzik. Az Andras által épített templomnak csak a há-
romhajós román stílusú altemploma maradt meg az alapító király sírjával,
amelyet spirálisan rovákkol száru keresztel díszítettek. I. Andras sírja az
egyetlen eredeti, Árpád-kori királysírnk.

A mai apátság és temploma csak a 18. században épült. A Grassó apát
által kezdet építkezést 1754-ben Lecs Ágoston apát fejezte be, akinek a ci-
mre a templom kapuját is díszít. A templom barokk berendezését Stuhlfhof
Sebestyén faragta 26 éven át. Különösen szép a négy nyugati egyházatya
szobrával ékes szöszék. Balról a mariazelli kegyoltár másolata van. A Szent
Anyos-főoltárképet csak 1820-ban festette Novák János. A 19. század végén
a boltzatot Lotz Károly, Székely Bertalan és Ebner Lajos freskókkal díszítet-
tek. A templomban találjuk az első hazai Jézus Szíve-oltárt is. A templom
előtt Varga Imre modern szobra, "Az Alapító" van. A templom bejáratával
szemben érdekes forrásbarlangot, a már említett gejzirkúpok egyikét láthat-
juk. A templom sarkán I. Andras és felesége Anasztázia kőszobra áll.

A templomtól északra levo Visszhangdombról még ma is több szö-
tagos visszhangot élvezhetünk a templom faláról visszaverődve. A visszhang-
dombra vezető úttól balra eső területen találjuk a Szabadlérti Néprajzi Múze-
um épületeit. Kiemelkedik közülük a 19. századi "Parasztagada háza" és a
"Disznósi Halászcéh-ház" épülete, ahol látható még a halászok fatörzsből
kivált bódónhajójának egy példánya. Tihanyban a népi építkezés helyi stílust
alakított ki, amely vakolatlan vulkáni tufából készült falazást jelent, legfeljebb

az ablakok szegélyét vakolták és meszelték fehérre. A tihanyi településkép természetesen védett. Új villák csak távolabb, Gödrösön, Sajkodon és a rév-nél találhatók.

A Cser-hegy oldalában találjuk az Eötvös Loránd Geofizikai Intézet földmágnességet vizsgáló obszervatóriumát. 500 m-es körzetben vastar-gyaktól mentes területet alakítottak ki.

ASZÓFÓ Itt találjuk a helyi szőlő- és borvidékre épült védett Vörös-máli pincésort.

ÖRVÉNYES Az úttól néhány méterre, a Pécsely-patak mellett áll egy 18. századi vízimalom. Ezen a helyen már a 13. század óta vízimalom állt.

BALATONUDVARI Közvetlenül az út északi oldalán egy 19. századi védett temető van érdekes sziv alakú sírkövekkel.

BALATONAKALI és Dörgicse A két falu közötti terület jelentős szőlő-és bortermelő vidék.

DÖRGICSE része Alsódörgicse, amelynek házai előtt emelkedik egy 13. századi román stílusú templom szépen konzervált romja. Tekintélyes magasságra emelkedő tornyán két román ikerablak látható.

ZÁNKA Itt találjuk a hatalmas területen kiépült Gyermek és Ifjúsági Cent-rumot.

ÁBRAHÁMHEGY új, Török Ferenc tervezte Szent László-temploma és környéke a mai magyar modern művészet néhány meglepően szép alko-tásával tűnik ki. Kiemelkedik közülük Csikszentmihályi Róbertnek a temp-lom mellett kálvária érdekes expresszív bronzplasztikája, amely nem követi a stációábrázolások klasszikus ikonográfiaját, hanem büszkszerűen fejeket, kezeket, attribútumokat mutat be. Igen szép művészi munka a kereszt alakú oltárkép Udvardi Erzsébetől, amely a magyar középkor szentjeit ábrázolja. Bernáth Aurél Ábrahámhegyen festette legszebb képeit. A Folly-fényves kü-lönleges tülevelei faritkaságairól ismert.

BADACSONYÓRS A településen található az 1816-ban épült Szent An-tal-kápolna, amely 1976-ban új művészi berendezést kapott. Kiemelkedő ér-tékei Udvardi Erzsébet táblaképei: „Szent Ferenc a halaknak prédikál a bala-toni tájban” és „Háromkirályok Jézus előtt”.

BADACSONYTOMAJ a badacsonyi borvidék központja. Itt csak a bor-törvényben feltüntetett badacsonyi szőlőfajtákat termelik: a kékenyelűt, a szür-

kebarátot, a badacsonyi muskotályt, a fúrmingtot és a rizlinget. Erdékes látványt látja a központban álló, fekete bazaltikából 1932-ben emelt, neoromán stílusú római katolikus temploma. Európa első bazaltból emelt építménye. A templom főoltárképe – az Udvardi Erzsébet által festett triptichon – három eseményt ábrázol Jézus életéből: „*Utolso vascora*”, „*Getsemani kert*” és „*Jezus megjeleneik Maria Magdolnának*” érdekes, aranynyal, ezüsttel festett képeken. Tomaj temetőjében nyugszik a Balaton nagy festője, Egry József. A síremléket Borsos Miklós bazaltból faragta.

BADACSONY A Balaton második tájvédelmi körzete Tihany után. A fő turisztikailag leglátogatottabb helyei közé tartozik. A 483 m magasságra emelkedő Badacsony-hegy a vulkáni tanúhegyek sorába tartozik.

Mintegy 3–5 millió évvel ezelőt vulkáni kitérések nyomán az átlagosan 300 m magas panon homok- és agyagrétegekre bazaltláva és tufarétegek települtek. A pusztító erők hatására (szél, víz, talajfolyás stb.) környezőjük lepusztult, de a kemény bazalt megvédte az alatta lévő puhább rétegeket a lepusztulástól, tanúsítva az eredeti felszín magasságát és földtani összetételét.

A gyorsan kihűlt bazaltláva a kihűlést felülre merőleges öt- és hatszögletű oszlopokban váltak le. Ez a magyarázata Badacsony bazaltoszip-képződményeinek. Az oszlopok elválasztás mellett nagyjából a lávatarató felszínével párhuzamosan ún. pados elválás is megfigyelhető. Így a kőzet helyenként sokszögletű kőlapokra hullott szét, aminek következtében a 60–70 m vastag bazaltmezőt sok helyen valóságos kötenget veszi körül. Ebből emelkednek ki a bazalttoronyok, amelyek közül legszébb a „*Kőkepű*”. A hegy legtetőjén az itt „*Kenyérkő*”-nek nevezett lilakassos, salakos láváközet települt.

Badacsonyan élt hosszabb ideig Egry József (1883–1951), a modern magyar festészet egyik legeredetibb hangvételű, drámai erejű képviselője.

Münchenben és Párizsban is tanult. Formanyelve teljesen egyéni. Balaton képein az impresszionizmus fényimádata, a plein air frissessége és az expresszív belső dráma is jelen van. Ugyanez jellemzi vallásos műveit is. Sajátos olaj-pasztell technikát teremtetett. Egry József a fő megszálítottja volt. Élete egy volt a festészettel. „En mindig azt festem, amit élek” – vallotta.

A vasútállomás mellett szép parkban áll Egry József szobra, Marton László alkotása.

Badacsonyan élt a szőlők között, szűk úton érhető el a Kistalud-ház, ahol Kistalud Sándor a kesergő, majd boldog szerelem verseit írta. Eredetileg a költő presbiter volt, ma – gyönyörű balaton kiállítás nyújtó teraszával – étteremként működik. Szomszédságában találjuk Szegedy Róza – Kistalud felesége – emléket, tornác házát, amely a legszébb balaton presbiterházak közé tartozik. A ház ma emlékműzeum, a földszinten láthatók a szüret eszközei.

zei, edények, pincészsémák. Balatoni vonatkozású irodalmi múzeum is van benne, különös tekintettel Kisfaludyra. Az egykori vinccellérházban egy különleges irodalmi tárlat kapott helyet. Kortárs magyar költők a múzeum fekérsére írt balatoni témájú verseinek kéziratait állították ki 1967-ből és 1999-ből. A névsor gazdag: Kassák Lajos, Faludy György, Pillinszky János, Nagy László, Határ Győző stb. Innen kisse nyugatra van – Rainer püspök hajdani nyaralójában – a Szőlészeti és Borászati Múzeum.

Badacsony környéke volt a Probus császár korabeli szőlőtelepítések fő területe. Liber Paternek, a bor istenének oltára, Bacchus-szobrok, szőlőművelő szerszámok tanúskodnak erről. A honfoglalás után a magyarok is tovább folytatták a szőlőművelést. Szent István a balatoni termékeny tájat főleg az egyháznak, a szerzetesrendeknek adományozta, mert azok biztos, hogy felvirágoztatják a földművelést és a szőlőkultúrát is.

A legősibb, legjellegzetesebb badacsonyi szőlőfajt a „kéknyelű”, amely levélnyelének kékes színéről kapta a nevét, és csak itt teremlik. A külföldön is legismertebb badacsonyi bor a „szürkebarát”. Még a III. Béla által behívott francia ciszterci szerzetesek, a „szürkebarátok” hozták be Franciaországból. Badacsonyban kiterjedt, európai színvonalon művelt szőlők voltak. A hegy tetején lévő Kistalud-kilátóból nagyszemű panorámban tárul fel a Badacsony környéke.

A badacsonyi nyár és ősz programkinálata rendkívül gazdag. Kiemelkedő esemény az augusztus első hétvégéjén megrendezett Badacsonyi Búcsú és Népművészeti Fesztivál, valamint a Badacsonyi Szüret, amely szeptember közepén látványos felvonulással az országos rendezvények sorába tartozik.

SZIGLIET Badacsony és Szigliget között a holocénban a Balatonnak észak felé kinyúló hatalmas öble volt. A Réhely (Réhely) név is arra utal, hogy itt még a történelmi időkben is csak csónakkal közlekedtek Badacsonyra és Szigliget között. Neve is sziget jellegére utal. Itt áll az Avasi Árpád-kori román templomtorony. A Várhegyen állnak a Favus pannonhalmi apát által 13. században épített szigligeti várnak a romjai. A Várhegy alatt épült a barokk-klasszicista Putheányi- (Esterházy-) kastély, amely ma az Írók Alkotóháza.

BALATONEDERICS A neves Afrika-vadász, dr. Nagy Endre, a keszthelyi Pannon Egyetem diszoktora itt hozta létre Afrika Múzeumát. A múzeumban trófeáit, tanzániai néprajzi gyűjteményét, csont- és fataragványokat, állatbőröket, afrikai törzsek kultikus tárgyait helyezte el. Mellette a szafariparkban afrikai állatokat, tevélt, bivalyt, zebbrát tartanak.

A Keszthelyi-hegység

A 71-es út a Keszthelyi-hegység 400 m átlagos magasságú tönkfelszínének a déli lábát kerüli meg. A nagyrészt dolomitból felépülő hegységet minden oldalról meredek törelépcsők határolják. Északon a lejtőres peremén épült a

középkorban Rezi vára. A hegység területén és környezetében lévő településeken sokféle találunk értékes népi építési házakat. A hegység növényritkaságokban is bővelkedik, mint például a magyar gurgolya.

BALATONGYÖRÖK Kis feketefenyő-csoportnál találjuk a „Szép kilitő” nevű helyet, ahonnan a nevéhez méltóan valóban szép kilátás nyílik Szigliget, Badacsony és a túlpárti Fonód felé. Györök után a tó felől áll a Szent Mihály-dom kapujára annak emlékére, hogy a 18. században egy rianásból 40 halász élve menekült ki.

KESZTHELY

a Balaton legvárosiasabb jelleagu települése. Gazdag történelmi múlttal rendelkezik, már a rómaiak és az avarok is lakták, a középkorban pedig tekintélyes ferences temploma és kolostora tette vallási és kulturális központtá. A 18. században a környék földesura, Festetics György itt alapította meg 1797-ben Európa első felsőfokú gazdasági tanintézetét, a Georvikont. Az iskolának külön „parasztiskola” és „gazdaasszonyiskola” tagozata is volt. Ma agrártudományi egyetem működik a városban. Ugyancsak Festetics szervezte meg 1817-ben Keszthelyen a dunántúli írók összejövetelét, a „Helikoni Ünnepegeket”-et is. Megfordult itt Berzsenyi Daniel, Dukai Takách Judit (az első magyar költőnő), Kisfaludy Sándor, Garay János és Palóczy Horvát Adam is.

A Festetics-kastély az egész Balaton legnagyobb méretu és kulturális jelentőségü épülete. Festetics Kristóf kezdte építeni a 18. század közepén. Déli szárnyának mai formája a század végére alakult ki. Ebben helyezték el a mára 70 ezer kötetet számláló – Festetics György által alapított „Helikon Könyvtár”-at. A könyvtárterem bútorzatát Kerbl János keszthelyi asztalos-mester készítette, iparművészeti remekmű. A mai egyemeletes közép- és oldalirajzoltos épületet 1883–1887 között alakították ki eklektikus stílusban ilyen nagyszabásúra. Ekkor épült a régi és az új szárnyat összekötő tornyos közép rész is. A könyvtár, a kapolna, a képtár és több szobasor körüli berendezéssel látogatható. Különleges új latinvaló a Nairóban élő Franz Josef Windischgrätz – aki a család magyar ágából származik – aifrikai tárgyakból és trófeákból származó gyűjteménye. A kastélyban időszaki kiállításokat, a díszteremben pedig hangversenyeket is rendeznek a nyári szezonban.

A kocsibehajtónál lévő emléktábla szerint Richard Bright angol orvos – Wesselényi Polixénia későbbi férje – 1815-ben Festetics György vendége volt. Ő volt az, aki – utazást követően – első alkalommal írt angol nyelven erről a tájról.

A város észak-déli főtengeleyén, a Kossuth Lajos utcán haladva találjuk a város legégibb házát, a Pethő- vagy Goldmark-házat, amelynek szép emeleti árkádos udvara van. Ebben a házban született 1830-ban Goldmark Károly, a Sába királyinője címü opera, valamint számos más zenemű szerzője. Egy közeleben lévő magángyűjteményben a Kárpát-medence népviseletét és építkezését bemutató Babamúzeum található.

A Fő téren áll az 1386-ban Laczfay István nádor által épített egyhajós, gótikus ferences erődtemplom. A homlokzati torony csak a 19. században épült, de a rózsabulak eredeti. A templombelsőben a gótikus bordák szimboiikus és címeres zárköveibe futnak. A szentélyben jobbról az alapító vörösmárvány sírmléke 1397-ből, balról pedig Festetics Kristóf fekeete márvány, piramist ábrázoló sírmléke van 1768-ból. A templom restaurálásakor, 1974-ben nagy értékű reneszánsz freskókat tártak fel a szentélyben. Ezek egy része Jézus és Mária életéből vett jeleneteket, más része magyar királyokat – Szent Istvánt, Szent Lászlót, Könyves Kálmánt – ábrázol. A templom sekrestyéje és a rendház folyosója is gótikus.

A tőpARTHoz csatlakozó 15 hektáros HelliKON parkban találjuk a HelliKON- emlékművet és a Herman Ottó- emlékosztópót. A mőió befáratát pedig Kovács AndráS „HelliKON mőzSása” címő kompozíciója díszíti. A parton a mőderm HelliKON Szálló fogadja a vendégeket.

A Balaton Mőzeum a Kossuth utca végén áll. 1928-ban Győrgy! Dénes tervel szerint épült neobaroKok stílusban. Jelentős helytörténeti anyagán kívőli kiállításai a Balaton földrajzát, biológiját és a balatoni emberéletét mutatják be. Itt kaphatunk engedélyt a Szendrey-telepen lévő hajdani tisztartói háznak a megátogatására, ahol Petőfi felesége, Szendrey Júlia született.

HÉVÍZ A Keszthelytől 6 km-re lévő Hévíz gyógyvizéről először 1328-ban emlékezik meg egy oklevél. A 18. században már orvosi leírás is megjelent a kiváló gyógyviziről. Hévíz erőteljesebb fejlődése azonban csak a 20. század elején indult meg.

A Hévízi-tó a Föld második, Európa legnagyobb meleg vízi tava.

A Dunántúli-középhegység feldomborodó, egyéges karsztviziűkre a felszínegység peremén metszi. A karsztból források alakjában lép ki, majd tavakat és mőcsárkaszorú veszi körül. Ezek közé tartozik a Hévízi-tó is. A kéregmozgások következtében keletkező repedésvonalak mentén, nagyobb mélységből magasabb hőmérsékletű víz is a felszínre tör a hévízi meridióális völgy fenekén.

A legújabb kutatások szerint a forrástólcsér legmélyebb pontja 46,5 m mélyen van, ahonnan hideg és meleg víz keveredve tör fel, és 38,3°C-os vízként érkezik a felszínre. Korábban a bauxitbányászattal kapcsolatban kiemelt nagymennyiségő karsztvíz a karsztvznívó olyan süllyedését idézte elő, amely már veszélyeztette a Hévízi-tó létét.

Az ovális alakú meleg vízű tó naponta 86 millió liter vizet ad. Így a tó víze 28 óránként kicserélődik. A radioaktív víz káliumot, nátriumot, magnéziumot, széndioxidot és kénhidrogént tartalmaz. Kiválóan alkalmas izületi megbetegedések, gerincsérvek gyógyítására. Nemcsak a vizet, de a „korpá”-nak nevezett tözegiszapot, valamint az inhalálást és az ivókúrákat is felhasználják gyógyításra. A gyógyulni vágyók a Szanatóriumban, a Ther-

KIS-BALATON A hajdan 60 km² területű Kis-Balaton a Balaton délnyugati végének folytatásaként helyezkedett el, amíg a Zala folyó szabályozásának eredményeként fel nem töltődött. Jelenleg nagy erőfeszítések történnek az eredeti állapotot megközelítő helyreállítására annak érdekében, hogy megálljon a Keszthelyi-tóból feltöltődése. Ma már újra hatalmas nyílt vízfelület fogadja a látogatókat a hajdani Kis-Balaton területén, de a Vörsig terjedő Nádass-tó területét is sikerült megőrizni. Ez a terület a nagyköcsag legjellegesebb hazai előfordulási helye. Az új nyílt vizű terület Zalavár felől közelíthető meg. Balatonmogyoródnál a Kányavári-szigeten lévő madárfigyelő toronyból megfigyelhető gazdag madárvilága.

SÁRMELLÉK A volt szovjet katonai bázis repülőtere ma szezonban a Balatonra érkező nemzetközi légiforgalom kikötője is.

FRANKFURTTAL Keszthelytől délre, a Balaton délnyugati végén terül el. A településen a Valcum nevű római település maradványait tárták fel. A II. Constantinus rendeletére épült 400x400 m területű város erődfalakkal és tornyokkal volt körülvéve. Feltételezések szerint itt született a keleti gótok nagy királya, Teodorik. Egy ökeresztény bazilikát, egy raktárat és a déli kapu alapjait tárták fel. Közéleben folyik a Zala a Balatonba.

ZALASZÁNTÓ A Világosvár-hegy tetején 1993-ban avatták fel a XIV. dalai lama Európa legnagyobb buddhista ereklyetároló szentélyét. A 30 méter magas, 24 méter átmérőjű építményen aranyozott Buddhá szobor áll. A körülvette kiállított „Emberi jogok parkja” a népek és vallások közötti megértést hirdeti.

BORRÓGY A ma már Hévízhez tartozó településen találunk egy 13. századi római kori templomot, érdekes csűrös sisakkal. A községben egy eredeti római sirt is feltártak egy férfi csontvázával.

A zalaszántói út mellett áll az eredeti Gyöngyösi-betárcsárda, mögötte Vak Illés és Kökes Pista betárcsák sírja (1862). A csárda étterme ma is nagy idegenforgalmat bonyolít le.

Hévíz új építészeti látnivalója, a hét tornyával a Szentlélek hét ajándékát jelképező katolikus templom, amely modern és hagyományos építészeti elemeket tartalmaz, és belseje is gazdag művészi alkotásokban.

Hévíz termálvizében él a fehér virágú, fogaslevelű tavirózsa és rókona, a piros virágú Nymphaea rubra. Az Indiából származó növényt 150 éve telepítették a tóba.

Hévíz termálvizében él a fehér virágú, fogaslevelű tavirózsa és rókona, a piros virágú Nymphaea rubra. Az Indiából származó növényt 150 éve telepítették a tóba.

Hévíz termálvizében él a fehér virágú, fogaslevelű tavirózsa és rókona, a piros virágú Nymphaea rubra. Az Indiából származó növényt 150 éve telepítették a tóba.

Hévíz termálvizében él a fehér virágú, fogaslevelű tavirózsa és rókona, a piros virágú Nymphaea rubra. Az Indiából származó növényt 150 éve telepítették a tóba.

Hévíz termálvizében él a fehér virágú, fogaslevelű tavirózsa és rókona, a piros virágú Nymphaea rubra. Az Indiából származó növényt 150 éve telepítették a tóba.

ZALAVÁR területén már a rómaiak idején is erős, faragott kövekből, a mocsárba vert cölöpökön nyugvó castrum állt. A 9. században a szláv Pribina, akit frank kapcsolatai miatt Nyitrától elűzték, a frankoktól kapta előbb hűbérbirókul, majd örök adományba a Zala-folyó menti területet. Itt építette ki székhelyét, amely szláv fejedelemiségének lett a központja Mosaburg, Mocsárvar néven. Pribina a Varszigeiten erődített települést hozott létre és templomokat emeltetett. Ezzel megkezdődött a környéken élő szlávok keresztény hitre térítése. A vár neves lakója volt 867-ben Czirill és Me-tód, a szláv hittérítő testvérpár. Egyes feltételezések szerint a keresztény szláv liturgia és a czirill betűk használatának eredete Zalavárba vezethető vissza. Szent István 1019-ben bencés apátságot alapított itt, s ez volt a királyi megye központja. A török vesztély elől a bencések elmenekültek, a kolostort és a templomot végvárra alakították át, egyike lett a magyar végváraknak. A 18. században Zalavár elvesztette hadi jelentőségét, I. Lipót király parancsára 1702-ben felrobbantották. Ma megtekinthető az 1938-ban létesített Szent István-emlékmű, az 1985-ben Janzer Frigyes alkotta Czirill és Me-tód-emlékmű és az 1996-ban Pelényi Gyula tervei alapján a Szent István korabeli kápolna alapfalaira épített emlékkápolna, valamint a 9. században épített Szent Adorján-bazilika szépen konzervált alapfalai. Szomszédságukban építettek fel a Kis-Balaton Házát, amely a Kis-Balaton történetét, állatvilágát és vízszűrő szerepét mutatja be. A zalavári úttól kissé északra a récsésküti bazilika háromhajós, román stílusú alapfalait is megtekinthetjük.

KAPOLNAPUSZTA bivalyrezervátuma a nagyközöniség számára is látogatható.

ZALAKAROS A csaknem 800 éves település nevét az 1960-as évek idején feltárt termálvíz tette ismertté. A gyógyvíz krónikus nőgyógyászati és idült gyulladásos izületi betegségek gyógyítására, valamint idegsebészeti és baleseti utókezelésekre kiválóan alkalmas. A gyógyvízfürdő első medencéit a 70-es évek elején adták át. Ma már kiépített gyógycéntrum, elményfürdő és 32–36°C-os gyógyvízes és termálvizes medencék várják az ideérkezőket.

A Balaton északi partjának háttértelepülései

A Veszprém és Tapolca közötti Nagyvázszonny-törésben – amely a Dél-Balaton-konyt a Balaton-felvidéktől elválasztja – halad az idegenforgalmilag fontos út, amely értékes látnivalókat kínál. Itt találjuk Nemesvámos, Balácsa, Vöröstó, Nagyvázszonny látnivalóit, de közelében sorakoznak a Balaton-felvi-

dek medencéi, a Pécselyi-, Kapolcsi-, Káli- és Tapolcai-medence látnivalói is. Ezen a területen helyezkedik el nyolc nagyobb tájegységgel a Balaton-felvidéki Nemzeti Park.

NEMESVÁMOS A veszprém–nagyvázsonyi út mentén, a Nemesvámosra elágazó út torkolatával szemben áll a híres *Nemesvámosi csárda*. A 18. század második felében épült csárda eredetileg boltozatos, arkádós, földszintes épület volt. Az oromzatán olvasható évszám az 1831-ben végzett átépítéstről tanúskodik. Elkörépítések emeletes, arkádós udvart tornácát az emeletre vezető íves lépcsővel egyült. A fő arányú, késő barokk épület tanult építőmesterre vall. A bakonyi népi építészeti igényes emléke. A betárvilág idején hírhedt hely, mert Savanyú Jóska – híres bakonyi bityar – kedvelt mulatóhelye volt.

BALACAPUSZTA a nemesvámos–veszprémfajsi országúttól északra esik, a 18. század óta ismert római kori lelőhely. A Caesariana római császári nagybirtok központját, a 16 hektáros római *villagazdaságot* kerítőfal övezte. Központjában a 2–3. században alakították ki az oszlopos, belső udvaros (peristyllumos), 2400 m² alapterületű főépületet. A földbirtok tulajdonosának vagy bérliőjének díszesen kialakított lakóháza lehetett. A falakat falfestmények és stukkók borították. Innen került ki a legépibben megmaradt római mozaikpadló, amelyet a Nemzeti Múzeumban őriznek. A főépület fölé védőépületet emeltek. A megmaradt mozaikpadlókat és falfestményeket konzerválták, és részben a helyükre kerültek. Az épületet lakói a 4. század vége felé hagyták el.

TÓTVÁZSONY A temető legészlen van eltemetve az utolsó bakonyi bityar, Savanyú Jóska. Sírját a Nemesvámosi csárda dolgozói minden évben megkoszorúzzák.

NAGYVÁZSONY A mai település alatti útelágazásnál áll a gólikus, 15. századi *Szent István-templom*, a középkori mezőváros plébániatemploma. Közéleben építette meg Zichy Ferenc késő barokk-klasszicista kastélyát, a mai nagyvázsonyi lovasiskolát. A nyári fogatható- és lovasversenyekek a kastély előtti téren zajlanak. A várhoz vezető út mentén egy földszintes, tornácos népi építésű házát, helyismereti és népművészeti anyaggal, a vár közelében pedig Postaműzeumot találunk.

A nagyvázsonyi vár szokatlan domboldali elhelyezését két tényező határozta meg: az előbb említett *útelágazás ellenőrzése* és a környék vízszegénysége. Az egyetlen ma is meglévő forrás a váron belül van. A felkőrtíves barbakánon át jutunk a kihagyezett karókkal és vízzel telt farkasverem fölötti hídra, majd a várudvarra. A vár lakótornya a Veszényi-család birtokközpontjában épült a 15. században. A 25 m magas torony bejárata az első emelet magasságában nyílt. A földszinti ajtó későbbi. A második emeleten volt a lovagterem, a harmadik-

kon, kis eltérő nyílóan a női lakosztály, a negyedlik szint az őrsége volt. E fölött a később épült ágyúteraszt találjuk. A torony emelein korabeli bűtököket és fegyvereket helyeztek el.

Hunyadi Mátyás a várát és a hozzá tartozó birtokot **Kinizsi Pálnak** adományozta 1472-ben, aki azt mely árokkal, védőfolyósóval, tornyokkal és barbakkánnal erősítette meg. A védőrendszeren belül volt a palota a kápolnával, ahol most **Kinizsi síremlékét** látjuk. A vár 1543-tól a 17. század végéig végvár volt, majd a törökök elfoglalta. Később a **Zichy-család** lett.

A váltól nyugatra találjuk a **Kinizsi** által építtetett **pálos kolostor** és a **Szent Mihálynak szentelt gótikus templom** szépen konzervált romjait, amely késő gótikus építészetünk jelentős emléke. A templomban **témettek el Kinizsi Pált és feleségét, Magyar Benignát** és feleségének második férjét, **Horváth Márkot**. A kolostor Magyarország 15–16. századi művelődésének jelentős központja volt. A pálos szerzetesek írták és díszes kezdebtükkel gazdagon díszítették Magyar Benigna számára azt a két imádásos könyvet, amelyet **Festetics- és Czech-kódex** néven ismerünk 1492-ből, illetve 1513-ból. Ezeket az **Országos Széchényi Könyvtár**, illetve az **MTA Könyvtára** őrzi.

VÖRÖSTÖ Ertekés 19. századi népi építészeti emlékek vannak a település főútvonalán. A falu határában, a tájban látványosan megjelenő kálváriának stációdomborművei művészi értékű modern alkotások.

A Pécselyi-, Kapolcsi- és Káli-medence

Vöröstő és Aszófő között fekszik, a Balaton-felvidéki Nemzeti Parkhoz tartozó, bájos szépségű **Pécselyi-medence**, amely szőlőkkel és gyümölcsösökkel van tele. A Zádor-hegyen kilátó és az úgynevezett Himfy-vár található 1384-ből. A Zádor-hegy meredek lejtőre alatt van a bővizű Zádor-kút.

Pécselyi népi építésű présházak találhatók. A **Kapolcsi-medence** négy településével (Kapolcs, Vigándpetend, Mostorapát és Taliándörögd) együtt szervezte meg Márta István zeneszerző a „Művészetek völgyé”-t. 1989 óta művészeti fesztivált rendeznek nyaranta a négy település területén. Azóta művészek és kézművesek költöztek a „völgy”-be. A rendezvények egyre nagyobb számú látogatót vonzanak. Taliándörögdön műhóldkövető állomás épült.

A **Káli-medence** nagy értékű földtani, botanikai, zoológiai, építészeti és tájképi értékei révén került a Balaton-felvidéki Nemzeti Parkba. Fontos szempont volt, hogy a tűzsfolt Balaton-parttól egy közeli, de látnivalókban gazdag hátterterületre irányítható az idegenforgalmat.

Leghíresebb képződményei az ún. „kőteengerek”, a vulkáni utóműködés hatására feltört termális vizektől összekovászódott pannon homokrétegek, amelyeket a periglaciális kifa-

Itt palackozzák az értékes Kékküti ásványvizet. A Káli-medence peremén lévő Hegyes-tűt korábban a kőbányászati feloldásban lefaragta. Másik felét már korábban védelem alá helyezték. Képzett geológiai tanösvényen haladva tanulmányozni lehet a vulkanikus hegyszerkezetét és rendkívül szép bazaltoszlopait. A régi bányaezületben tablon és tárlókban tanulmányozható a környék földtörténeti múltja és a bazaltbányászati története.

TAPOLCA A város neve szláv eredetű, magyarul „meleg víz”-et jelent. A zömmel miocén mészkőből felépülő Tapolcai-medence központja, ezért minden irányból itt futnak össze az utak és vasutak. Legrégibb műemléke a római katolikus templom a 15. századból, gótikus támpilléres szentéllyel. A város központja a környék bazaltbányászatainak (Uzsabánya) és börtörmeisének.

A Városi Múzeumban helytörténeti és iskolatörténeti anyagot találunk. Az egykor itt működő iskolában tanult Imi, olvasni a kántortanítótól Batsányi János (1763–1845) költő. A Kisfaludy utca sarkán találjuk Tapolca legjelentősebb látnivalóját, az 1903-ban felfedezett Tavaszbarlangot.

A barlang különleges érdekessége, hogy a benne lévő tavak vízenek hőmérséklete jóval magasabb a környező kutak vízenek megszokott hőmérsékleténél, és ezzel összefüggésben a barlangi levegő is melegebb az átlagos pincehőmérsékletnél.

A barlang tudományos feltárása a Balaton kutatása, Lóczy Lajos vezetésével kezdődött meg. 1913-ban épült ki a 74 lép-es csős lejárati látogatási részére. 1928-ban kitérítették a villanyvilágítást is. Ez a barlang volt hazánkban az első villanyvilágítással is ellátott, idegenforgalmi célokra is berendezett barlang. Nagyobb, szárazon lévő terme a 20 m hosszú és 6–8 méter magas Lóczy-terem.

Korábban a bauxitbányászat következményeként a karstvíz szintje annyira lecsökkent, hogy a víz elűnt a barlangból. Csak a bauxitbányászat felszámolásával tért újra vissza. A barlangjárataiban körbe lehet csónakázni, miközben megfigyelhetők a karstvíz munkájának nyomai.

Az elmúlt időszakban kezdtek foglalkozni a barlang gyógyászati célú hasznosításával, ugyanis a kellemsen meleg, páradús, por- és baktériummentes levegő kedvező hatással van a légzőszervi és asztmás megbetegedésekre.

A város másik látványossága a Malom-tó. A házak fala alól fakad fel a bővízü karsttörzés, amely a tavat táplálja, majd a Tapolca-patakon át lefolyik a Balaton felé. A tó partján áll a névadó hajdani malom, amely a legutóbbi időkig Gabriella Turistaszálló néven működött.

gyás feldarabolt. A néhol ház nagyságú, laposan elterülő vagy egymásra torlódott, szél-
marta és vízmoszt költömbök látványa különleges élmény (Szentbékakála, Kővágóórs
stb.).

A tó partján áll a város nagy szülőiténék, a felvilágosodás költőiténék, Batsányi Jánosnak bronzszobra. Segesdy György alkotása 1960-ból. A költő Linzben halt meg száműzetésben. A közelben Batsányi feleségének, Baumberg Gabriella osztrák költőnőnek, az önfeláldozó hitvesi szerepet példaképének a szobrát látjuk. 1966-ban állították fel, készítője Kocsis András.

A város főtengegyén, közel a vasútállomáshoz találjuk a régi temetőben Batsányi Jánosnak és feleségének a sírját.

A Balaton háttérterületéhez tartozó Tapolcai-medencének egyedülálló geológiai és tájképi látványossága! A Badacsonyhoz hasonló keletkezésű vulkáni tanúhegyek, oldalaiakon híres borokat termő szőlőkkel. A Csobanc tetején a középkori vár maradványait látjuk. A Szent György-hegy a híressége a „bazaletorgona”, amely tulajdonképpen orgonasispok alakzatára hasonlító a bazaltoszlopokból áll. A szép barokk Tóti-Lengyel-kápolnához és a melllette lévő, ugyancsak barokk Tarányi-Lengyel-présházhoz busszal is fel lehet menni. A Tátika tetején 13. századi várromot és az oldalában ösbükkösköt találunk. A festői Szigliget várát a pannonhalmi apátság építette 1262-ben, 1702-ben felrobbantották. 1990 óta alapítvány segítségével tájrák fel az eredeti épületet.

A Balaton déli partjának part menti települései (M7-es és 7-es út)

Az északnyugati szél által keltezt balatoni hullámmzás a déli parton egy turzásrendszert épített ki, amely egész Európában egyedülálló, 70 km hosszú barsonyos fővenyű strandot hordoz. Erre telepedtek szinte megszakítatlan sorban az üdülőtélepek villasorai, sőt az út és a vasút is. A tőrténelmi települések a parttól kissé távolabb, magasabb térszínen helyezkednek el.

A látnivalókat a következő településeken találjuk: Siofok, Szántód-pusztá, Köröshegy, Balatonszárszó, Balatonszemes, Balatonboglár, Balatonlelle, Fonyód, Balatonkeresztúr, Balatonszentgyörgy, Vörs.

SIOFOK Már a Tihanyi alaptólével említi 1055-ben. Fürdőhelyé válasa 1861-ben indult meg, amikor megépült a Balaton déli partján az úgynevezett Délivasút. A balatonfüredi „savanyúvizet” látogatók ettől kezdve innen keltek át hajón Fűredre. Hajóforgalma ma is a legnagyobb a Balatonon.

SZÁNTÓDPUSZTA A települést közvellenül a 7-es út mellett találjuk, amelyet már az 1055-ös Tihanyi alapítólevel is említi: arról tudósít, hogy a király a tihanyi bencés monostor szolgáltatására rendelte Szántódot. A török dúlás a területet lakatlan pusztavá változtatta. A török utáni újjáépítés a 18. században kezdődött. II. József reformjai feloszlatták a tihanyi monostort, javait a Vallásalap kezelésébe rendelték. A pusztát a Vallásalaptól bérlette Pálóczi Horvát Ádám költő, a felvilágosodás korának jeles polihisztor, ahol barát-ját, Kazinczy Ferenc is megáldogatta. Erre emléktábla emlékeztet. II. József halála után újra a bencések kapták meg a birtokot, az akkori – modern szellemű és gondolkodású – tihanyi apát, Bresztyenszky Béla vetette meg a korszerű gazdálkodás alapjait Szántódpusztán. Akkor épültek ki a ma is látható lakóházak, istállók és termény-, illetve takarmánytároló épületek.

Sífook központjában magasodik a 45 méteres Víztorony, amely a város egyik jellegzetessége. Guth Árpád és Gergely Jeno tervei szerint épült 1912-ben. A vasutállomás előtt Millennium park Zene pavilonjában került elhelyezésre Varga Imre Kálmán Imréről készült bronzszobra. A kikötő mölőjáról nyílik a legenggerszerűbb balatoni kiállítás. A kikötőhöz csatlakozó parti sétányon áll Szekrényessy Kálmánnak, a Balaton első (1870) átúszójának szobra, 1997-ben állították fel. A kikötő túlsó partján érdekes, 12 m magas, gomba alakú épületben működik a Sífooki Meteorológiai (Vihajelző) Állomás, ahonnan villogó jelzéssel figyelmeztetik a közelgő viharra a vitorlásokat és a fürdőzőket.

Sífook központjában magasodik a 45 méteres Víztorony, amely a város egyik jellegzetessége. Guth Árpád és Gergely Jeno tervei szerint épült 1912-ben. A vasutállomás előtt Millennium park Zene pavilonjában került elhelyezésre Varga Imre Kálmán Imréről készült bronzszobra. A kikötő mölőjáról nyílik a legenggerszerűbb balatoni kiállítás. A kikötőhöz csatlakozó parti sétányon áll Szekrényessy Kálmánnak, a Balaton első (1870) átúszójának szobra, 1997-ben állították fel. A kikötő túlsó partján érdekes, 12 m magas, gomba alakú épületben működik a Sífooki Meteorológiai (Vihajelző) Állomás, ahonnan villogó jelzéssel figyelmeztetik a közelgő viharra a vitorlásokat és a fürdőzőket.

Sífook központjában magasodik a 45 méteres Víztorony, amely a város egyik jellegzetessége. Guth Árpád és Gergely Jeno tervei szerint épült 1912-ben. A vasutállomás előtt Millennium park Zene pavilonjában került elhelyezésre Varga Imre Kálmán Imréről készült bronzszobra. A kikötő mölőjáról nyílik a legenggerszerűbb balatoni kiállítás. A kikötőhöz csatlakozó parti sétányon áll Szekrényessy Kálmánnak, a Balaton első (1870) átúszójának szobra, 1997-ben állították fel. A kikötő túlsó partján érdekes, 12 m magas, gomba alakú épületben működik a Sífooki Meteorológiai (Vihajelző) Állomás, ahonnan villogó jelzéssel figyelmeztetik a közelgő viharra a vitorlásokat és a fürdőzőket.

Sífook központjában magasodik a 45 méteres Víztorony, amely a város egyik jellegzetessége. Guth Árpád és Gergely Jeno tervei szerint épült 1912-ben. A vasutállomás előtt Millennium park Zene pavilonjában került elhelyezésre Varga Imre Kálmán Imréről készült bronzszobra. A kikötő mölőjáról nyílik a legenggerszerűbb balatoni kiállítás. A kikötőhöz csatlakozó parti sétányon áll Szekrényessy Kálmánnak, a Balaton első (1870) átúszójának szobra, 1997-ben állították fel. A kikötő túlsó partján érdekes, 12 m magas, gomba alakú épületben működik a Sífooki Meteorológiai (Vihajelző) Állomás, ahonnan villogó jelzéssel figyelmeztetik a közelgő viharra a vitorlásokat és a fürdőzőket.

A dunántúli magyar nyelvben a pusztának egészen más az értelme és jelentése, mint az Alföldön, mert itt végleglen sük mezők nincsenek. A Dunántúlon a pusztát a községtől távolabb fekvő, földesúri földekből álló tekintélyesebb birtoktest gazdasági központja, ahol a földeken dolgozó és az állatokat gondozó cselédek lakóházai, az állataik tartására szolgáló istálló, ólak, terményeiket befogadó vermek voltak. Ide épült a nagybirtok tulajdonosának, bérfőjének, vagy a birtokot igazgató gazdaszűznek a kastélya vagy kúrtája. Szántódpusztán szerényebb kúria épült a pusztát gazdálta számára.

A maiorság ma Szántódpusztai Idegenforgalmi és Kultúrális Központ néven működik. Szántódpusztát mintegy harminc épületből álló együttese az eredeti helyén várja az érdeklődőket, és sűrűn látogatják. Az egykori major képet. A régi kúrtában képzőművészeti alkotások láthatók. Állandó népművészeti kiállítás, a Ménes-csárda és az Öreg-csárda, időszakos kiállítások, lovasbemutatók, lovasversenyek, koccsikázás és kutyavásár várja a vendégeket. Itt található a Balaton egyetlen akvárium, amely a fő elővillagát mutatja be. A régi cselédházak egy részében lakosztályokat képeztek ki vendéglátás céljaira. A puszták hagyományos épületeit is helyreállították (közös kimenet, görög, borospince stb.). A színvonalas műemleki helyreállításért és az idegenforgalmi célokra történő részbeni átépítésért 1995-ben Európa Nostra-díjat kapott.

A Kápolna-dombon a barokk Szent Kristóf-kápolna áll, lent a 7-es út mellett pedig az ország legészebb bronz Szent Kristóf-szobrát látjuk, Bottai Húvós László 1931-ben készült alkotása.

Szent Kristóf (Kr.u. 250) az útonjárók, autósok, pilóták, evezősök és hajósok védőszentje. Itt rendelik minden évben a nagy tömegeket vonzó Szent Kristóf napi búcsút a Szent Kristóf napjához, július 25-éhez legközelebb eső vasárnapon. Ekkor püspöki mise keretében megáldják az autósokat és az autót.

SZÁNTÓD Erdékes turzasharomszög csúcán található a Szántódi-rév. Ezt a Balaton sajátos áramlászviszonyai hozták létre, amely szemközti Tihanyi-félsziget csúcsánál is ismétlődik. A szántódi kompállás mellett pompás balatoni kilátást nyújtó kempinget, az út mellett pedig a 19. század első felében épült Révészárdát találjuk, a falán emléktáblával, miszerint Csokonai itt írta volna „A tihanyi echóhoz” című versét. Valószínűbb azonban, hogy Balatonfüreden írta.

KÖRÖSHÉGY a szántódpusztai magaslát oldalába települt. Szépen felújították a 15. századi ferences templomát. A támpilléres, csúcsíves ablakú templomban nyaranta Cantus Pannonicus néven orgona- és énekkari hangversenyeket tartanak.

BALATONFÖLDVÁR A település névadója a vaskori földvára. A 70 holdas parkkal bíró fürdőhely kialakítását Széchenyi Imre kezdeményezte 1894-ben. Védett az 1200 m hosszú, platanfákkal szegélyezett Kwassay-sétány és a villasor 47 épülete.

BALATONSZÁRSZÓ csendesebb balatoni üdülőhely. Műemlékei az 1810-ben épült klasszicizáló, késő barokk református templom és a Szőladi utca 16. sz. alatti tornácos népi jellegű lakóház.

József Attila (1905–1937) itt vetett véget életének 1937 decemberében, egy vonat ele véve magát. Emlékműzeuma testvérének régi panziója, ahonnan a költő elindult végzetes útjára.

BALATONSZÉKES családias fürdőhelyének gótikus templomában szép reneszánsz pasztorfórumot találunk. A régi postaállomás épületében Postamúzeumot rendeztek be „A delizsánsztól a mozgópostáig” címen. A kiállítás megismerteti a postai szállítás történetét. Előtte egy kis posta-kocsit állítottak ki. A településen már 1789-től működött postakocsi-állomás lovalátállomással, iródaépülettel, vendéglővel, kocsiszinnel és is-tállóval. A Fiume felé haladó fontos régi útvonal itt fordult dél felé, kikerülendő a Nagy-Berek mocsaras vidékét. Balatonszemesen lett 1976 júniusában vasúti baleset áldozata a tehetséges és népszerű színművész, **Latinovics Zoltán**. Az emlékére berendezett **Latinovics Zoltán Emlékiállítá-s** a kiváló művész életpályáját mutatja be dokumentumokkal, képekkel.

BALATONLELE településen a szép klasszicista oszlopos tornácú volt **Álgyai-Pap-kuriát** az útról is jól látni. Az udvarán szabadtéri színpadot rendeztek be. A Kossuth Lajos utcában van az ifjabb és idősebb **Kapoli Antal** nepművész, **fafaragó emlékháza**, a **Kapoli Múzeum** és **Galéria**.

BALATONBOGLÁR szép fekvésű települése egy kis bazalttufa vulkán és a környéken lévő dombok oldalába épült. A Várhegy tetején az édes-kes *uastauerzerekből épült, Xantus Jánosról* nevezett gömbkiliátót találjuk. A kissé alacsonyabbban lévő *kék és vörös színű kapolnák* már nem egyházi célokat szolgálnak. Mindkettőben színvonalas időszakos képzőművészeti kiállításokat rendeznek. Modern templomát még a II. világháború előtt, 1932-ben, **Kotsis Iván** tervezte. A templomban őrzik azt a kis **Szent Teréz ábrázoló szobrot**, amelyet a második világháború alatt a településen menedéket talált **francia hadifoglyok faragtak**. Talapzatán két nyelvi szöveg: „*Kö-szönét a lovagias magyar nemzetnek!*” Magyar és lengyel nyelvi emléktábla jelöli azt az épületet, ahol 1939 és 1944 között a hazánkba menekült len-gyelek **gimnáziuma** működött. Európában akkor ez volt az egyetlen lengyel nyelvű középiskola. A környéken jelentős **szőlő- és bortelemelés** folyik, tu-dományos kutatással összekapcsolva. A **Boglári Szüreti Napok** eseményei évente sok ezer látogatót vonzanak. Boglár központjától alig 5 kilométerre fekszik **Szőlőskiszlak**. Kastélyában a Balatonboglári Borgazdaság Rt. Bor-múzeumot hozott létre.

FONYÓD közelében, a törésvonalak találkozásánál zajlott le a Balaton déli partján a legjelentősebb vulkáni működés. Ez építette föl bazalttufából a Vár-

hegy (233 m) és a Sipos-hegy tömegét. Fonód több településrészből áll. Fonódliget, Sándortelep és Alsóbélatelep a vizparton, Bélatelep pedig a hegy oldalába települt. Fonódon épült meg a Balaton leg hosszabb mólója (480 m), amit a hullámvédelel a Horgász-móló véd és a Horgász-sziget, amelyen a Balaton! horgászversenyek zajlanak. A mólótól nagyszertű kiállítás nyílik a Balatonra. A Balaton talán legteljesebb és legszebb kiállítását a Várhegy oldalában vezető sétányról vagy a csúcson lévő Berzsenyi-kilátótól élvezhetjük, ahonnan feltárl a Tapolcai-medence teljes panorámája a csodálatos vulkáni tanúhegyekkel. A "Balaton! szél" című szoboralkompozíció szomszédágában van Huszka Jenő (1875–1960), a Bob herceg, a Gull baba című operettek sikeres szerzője egykori villája. A ház falán emléktábla őrzi emlékét.

Sándortelepen van – a sífoki után – a Balaton legmodernebb, 5 ezer fős strandja.

A dél felé vezető Szent István utcán érjük el a török kori földvár sáncait, amelyet 1537-ben Magyar Bálint védett a török ellen. Mögötte a Lenke utcában van a klasszicista Préház-pince, a hangulatos vacsorázó és borozó hely. A település déli határában töltik az országosan ismert ásványvizet, a "Fonyó-di viz"-et. Tovább délre már a holocén kori magasabb vízállassú Balatonból visszamaradt Nagyberek mocsaras vidéke terül el.

BALATONFENYVES fenyőkkel beültetett partjáról indul a keskeny nyomtávú vasút a Nagy-berekbe, a termálfürdőjéről ismert Csizstapusztára. Fenyvesen épült meg a Balaton egyetlen fedett, nemzetközi lovasversenyek rendezésére is alkalmas lovardája.

BALATONKERESZTÜR 1758-ban emelt barokk római katolikus templomának falait nagyméretű – hazánkban egyedülálló megoldásként – magánosan álló nyolc apostolfrisko díszíti. Tehetőséges művésze ismeretlen, de jól ismerhet a Maulbertsch sümegi freskóit. A főoltár freskóműve a "A keresztmenybevitel", alul a templom képével. Balról "Szent Ilona megtalálása Füstics Kriszta, a templom építetője a plébánosossal. Jobb oldalon "Heraklius császár visszaszerzi a keresztet", gazdag tájháttérrel.

Legérdekesebbek a falakon lévő nagyméretű apostolfriskók a jellegzetes attribútumaikkal, amelyek leg többször vértanúságuk módjára utalnak: András az X alakú keresztet, Tade a bunkóval, Simon a fűszerezővel, Bertalan a lenyuzott bőrével, Fülöp lándzsával, Máté a bérddal, János a kehellyel és id. Jakab a zarándokbottal és kagylódíszszel. Érdekes még a karsztot jobbra lévő festett oratóriumablak, amelyből Festeticsné festett képe tekint ki két ferences pappal.

BALATONSZENTGYÖRGY A balatonszentgyörgyi "Csillagvár"-at, amely négyszög alaprajzú, sarkain csillagszerűen kiszögellő épület, sokáig hajdani végvárnak hitték. A Festetics-leveletárban folytatott kutatások kiderítették, hogy a 19. század elején Festetics László építtette erdésze számára

biztonságos és komfortos lakóhelyül. A Csillagvárban a hajdani végvári vitézek életét bemutató kiállítás tekinthető meg. A faluban egy tornácos régi parasztházban néprajzi gyűjteményt találunk.

VÖRS falucska már a Kis-Balaton szélén fekszik. Talpas boronaházában a Kis-Balaton elővillaga című kiállítás látható, halászeszközökkel és a ház régi bútoraival. A közeli Pap-szigeten madárfigyelő toronyból a nagyköcsagok életét figyelhetjük meg.

A Balaton déli partjának háttértelepülései

SÁGVÁR A patintott kőszeközök korában élt ősemberek telephelyét találták meg a Sándor-hegyre vezető löszút oldalában. A Kr.u. 284–305 között épült Triciana négyszögletes, sarkain tornyokkal meg erősített római táborát is feltárták a régészek a református templom mellett. A római korban fontos település lehetett, mivel itt vezetett keresztül a Pécsről Győrbe vezető hadi út.

ZALA Köröshegy és Andocs között 8 km-es kitérővel érhetjük el a kis Zala falucskát. Itt találjuk a Zichy Mihály Emlékmúzeumot, az 1820 körül épült földszintes nemesi kúriában. Zichy Mihály külföldön töltött évei után családijával ide vonult vissza.

Itt született Zichy Mihály festő, 1827-ben. Pesti jogi tanulmányai mellett festeni tanult Marastoni Jakabtól, majd Ferdinand Waldmüller magániskolájában tanult. Ekkor festette az első sikert hozó képet, a „Koporsólezáras”-t, amelyet itt láthatunk a múzeumban. Waldmüllerrel tett itáliai tanulmányútján a Vatikán freskói egész életére szülő hatást gyakorolnak rá. 1847-ben Szentpétervárra, a cári udvarba került, majd megkapja a Cár Öfelsége Festőművésze címet. Tagja volt az Orosz Művészeti Akademiának. Az illusztrációt a legmagasabb művészi fokon gyakorolta. Madách: Az ember tragédiájához és Arany János balladához készített illusztrációi itt hon a legismertebbek.

Az Emlékmúzeumban fénypépek, levelek, dokumentumok segítségével a festő életét követhetjük nyomon. Kiállították Szentpétervárról származó bútorait, grúz néprajzi gyűjteményét, fegyvereit.

ANDOCS Somogy legghíresebb Mária-kegyhelye, Köröshegytől 25 km-nyire van. Az 1500-as évek elején épült gótikus kápolnához a veszprémi püspök építtette 1725-ben a barokk hajót, és toronnyal is bővítette. A templom mellé pedig kolostort is építtetett.

Érdekess, hogy még a törökök is tisztelték a Szűzanyának ezt a messze földön híres szentélyét. A tornyán megtűrték a keresztet, és megengedték a papoknak a szent hely gondozását és a hívek lelki vezetését, sőt még adományokkal is ellátták a templomot.

A szép halóboltozatos gótikus szentély barokk oltáran találjuk az ismert
 reppen eredetű, 1500 körül, fából való kegysszobrot, *Mariát, a mint karján
 tartja a kis Jezust*. A Szűzanya és a kis Jezus fején korona van, és mindig az
 ünnepek színeinek megfelelő színű ruhát viselnek. A ferences rendházban
 egész termet tölt meg a kegysszobor művészileg értékes ruhátára. Minden
 magyar népviselet képviselve van, de van ruhája a dél-afrikai *Johannesburg*-
 ból, továbbá Marokkóból, *Venezuelából és Kínából is*.
 A ferencesek a hívek testi gyógyulásával is törődtek. Már 1714-ben
 patikát nyitottak a betegek részére. Imameghallgatásokról és csodás gyó-
 gyulásokról is sok hiteles jegyzőkönyvet őriznek a plébánián. A főbúcsún és
 a *Mária-ünnepeken* ma is nagy tömegben keresik fel a zarándokok Szűz Mári-
 ának ezt az ősi kegyhelyét.

SOMOGYTŰR látmivalója az 1750 körül épült földszintes Bosnyák-kü-
 ria, amelyet később Kunffy Lajos festőművész birtokolt. Kunffy Lajos a kúria
 mellett egy klasszicista stílusú, timpanonos, oszlopos előterű műtermet
 épített. Ő maga is a műterem mögött van eltemetve. Az 1869-ben született
 Kunffy 1909-től Somogytúron élt 1962-ben bekövetkezett haláláig. A kúria-
 ban és a műteremben képeit tekinthetjük meg.

BUSZÁK Fonyódtól 15 km-re van és a népművészetről ismert.
 A buszáki falu népi életét és a paraszti gazdálkodás életkörülményeit a
 falu által vásárolt népi építész Tájházban mutatják be. A szöttek, himzé-
 sek készítése nagy műltra tekint vissza. A buszáki himzés formakincsé a
 nagy műtű fehér himzésből alakult ki. Háromféle technikát, illetve mintát
 használnak: a kék-piros, vagy fekete-piros fonallal varrt *vészst*, a *rátést*
 és a *boszorkányost*. Faluházát a Makovecz-iroda tervezte, ahol népművé-
 szeti kiállítás látható.

A *tájház kiállításán* láthatók még a régi szabású, például nyakbaráncolt ujjú vászonin-
 gek. Régen háziszőttekből készültek a férfingek, a gatyák, a női blúzok és az alszok-
 nyák. A *lepedéket* színes szöttekkel és rátéttel díszítették. A *díszlepedőket* a lányok férjhez
 menéskor *kapták*, és minden anyja *kiöltötte* a lányát, hogy melyik *lepedőt* mire lehet
 használni. A szöttekben a *leggyakrabban* használt *motívum* a *rősa*, a *szegfű*, az *árvács-*
 ka, de *állatfigurákkal* is találkozunk.

A *legszébb buszáki himzéssel* a barokk korban épült római katolikus
 templomban találkozunk az oltárterületek és *miseruhák*on, valamint a
 templomi *zászlók*on. *Különleges értéke* a 14. századi faragott oltár, amely-
 nek *központi alakja Szűz Mária*, akinek *szobrát az ünnepi szertartásnak*
 megfelelő színű *palástba öltöztetik*. A falu másik műemléke a *Kápolnai*
 dűlőben álló, eredetileg *barokk stílusban* átépített *Fehér ká-*
 polta. Kiemelkedő értéke az 1704-ben fából faragott, szőlőindás *rengeszán-*

A faluban minden évben az augusztus 15-éhez közel eső vasárnap megrendezésre kerül a Buzsáki búcsú, a népművészetek és az ehhez kapcsolódó hagyományok ünnepe.

NIKLA Buzsáktól 10 km-re van. A Nikla nevet a latin Nikolausból eredeztetik. 1732-ben már plébániája is volt. A költő, Berzsényi Daniel 1804-ben költözött ide és itt élt 1836-ban bekövetkezett haláláig. Kezdetben nagyon magányosnak érezte magát, Kazinczyhoz írt levelében „Niklai remeté”-nek nevezte magát. Csak lassan találta meg költői hangját. Lakóházában, amelyen 1811-ben a régi ház helyére épített, Berzsényi Emlékműzeumot alakított. Tak ki, benne a költő személyes tárgyaival, levelezésével, kézírataival. A kertjéhez közeli temetőben temették el. Sírja felett Gerenday Antal sírrel lék obeliszkje áll.

Berzsényi Daniel (1776–1836) a korszak kiemelkedő tehetséges lírikusa, a hazafias ódaköltészet egyik legnagyobb művelője. Stílusa romantikus. Figyelemre méltók a gazdálkodásról írt, korszerű elveket tartalmazó értékezései is. Legismertebb verse „A magyarkoz”, amelyet Kodály Zoltán is megzenésített, valamint a „Fohászkodás”.

SOMOGYVÁR hajdan a megye székhelye, jelentős központ, hiteleshelyi levéltár volt. A holocénkori Balatonnak egészen a közelmúltig Somogyvár közelében húzódott a partvonala. A Balaton kiterjedt mocsárvilága miatt erre vezettet a római hadiút. Egykor a tihanyi apátság és a somogyvári monostor szerzetesei hajóval látogathatták egymást.

A honfoglalás idején Koppány vezérnek és nemzetségének ősi szülőhelyeként ismert. Itteni várából indult Koppány Szent István megtagadására. Koppány leverése és felhagyulása után nemzetsége is elvesztette Somogyvár várát a hozzátartozó földekkel együtt. Szent István a pannonhalmi bencéseknek adományozta (a csata előtt Pannonhalmán imádkozott a győzelemért). A város földesura egészen 1091-ig maga a király volt. Koppány egykori földvára helyén – a 170 m magas Kupavár-hegyen – Szent László hatalmas román stílusú, három félköríves apszissal záródó, háromhajós bencés templomot és monostort alapított, amelyről már 1091-ben beszámolt Odeisius montecassini apátnak, és Szent Benedek-eréklyét is kért tőle. Külpolitikai céljainak megfelelően a templomot és a kolostort a franciáországi Saint Gilles-i bencés apátságának ajándékozta. Egészen 1204-ig kizárólag francia szerzetesek éltek itt. A noviciusok is franciák voltak. A Saint Gilles-i templomuk tisztelgése ezt a templomot is Szent Egyednek szentelték. Bizonyosra vehető, hogy Szent Egyed hitvalló († 725) ereklyéit is itt őrizték. A monostor épülete nagyobb volt a pannonhalmiéénál, s a korszak leghíresebb búcsúhelye volt. 1112-ben ide zárandókolt Szent László sírjához III. Bolezsló lengyel uralkodó vezeklésként azért, mert feltételezték megvakíttatta.

Szent László az általa alapított somogyvári kolostorba kívánt temetkezni, s 1095 nyarán bekövetkezett halála után valóban ide is temették. Ké-

sőbb – valószínűleg az 1192-ben tartott szentté avatása előtt – halmait Váradra, a szintén általa alapított nagyváradi püspökség székesegyházába vitték át. A Vatikáni Könyvtárban található Anjou Legendarium képein halálát és testének Váradra történő átszállítását ábrázolták.

A somogyvári apátságban őrizték a 12. század végéről ránk maradt legrégibb magyar összeügő szövegemléket, a Pray-kódexben lévő „Halotti beszéd”-et. A kódex ma az Országos Széchényi Könyvtár felített kincse.

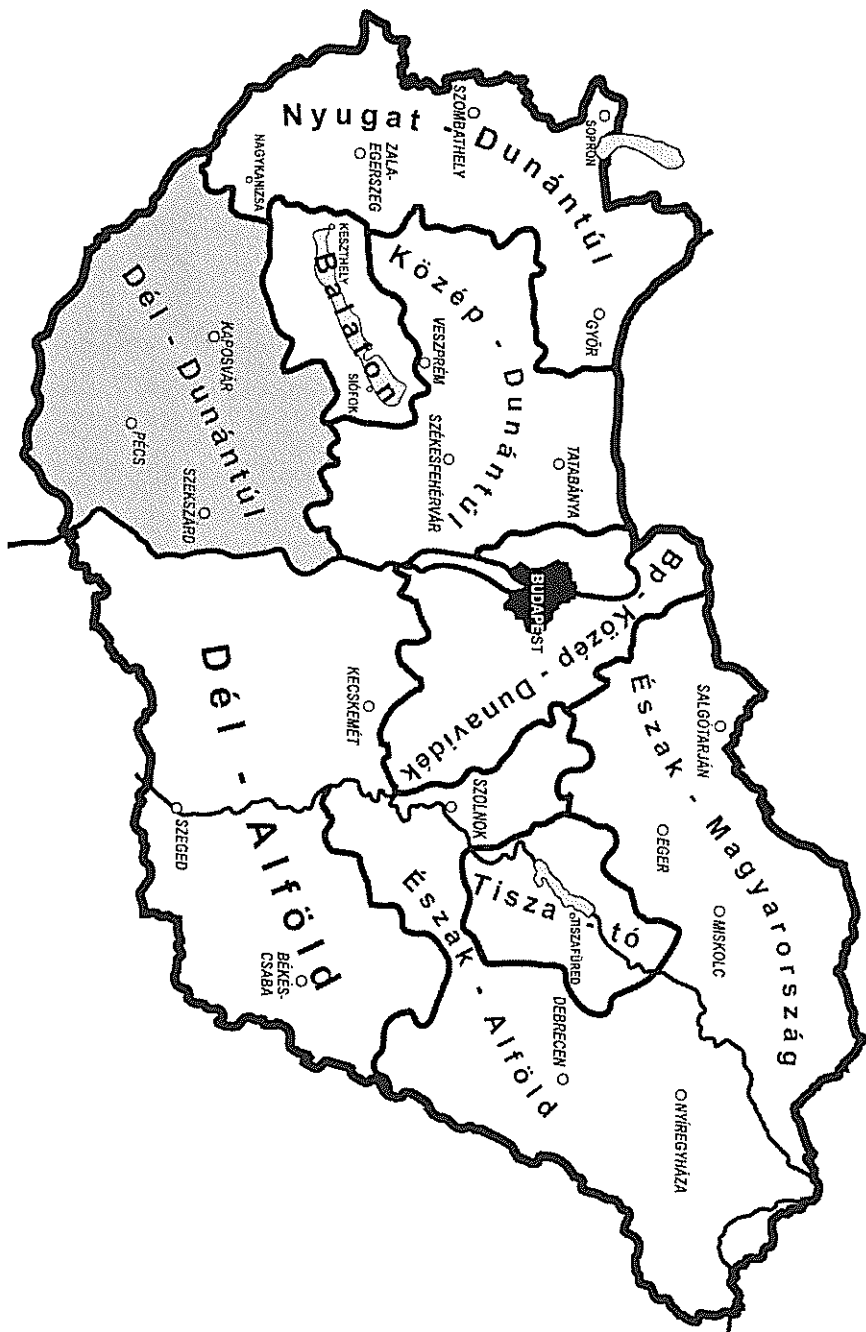
1533-ban hallunk a somogyvári monostor utolsó apátjáról, Istvánról. A leromlott állapotú apátságot Török Bálint 1538-ban elfoglalta, és követiből, amint íródéakjával íratta: „...mivel Szigliget nagy pusztá várát nem volt honnét építenöm, Somogyvárból kezdém építeni.” 1556-ban Tölgyn pasa elfoglalta, és ezzel sorsa megpecsételődött.

Területén 1824-ben végeztek először ásásokat, Széchényi Imre 1896-ban saját költségén kiásatta a templom és kolostor alapfalait. 1972-ben kezdődött meg a bencés apátság rendszeres régészeti feltárása, a 80-as évekre fejeződött be az épületegyüttes alapfalainak feltárása és konzerválása. Ünnepeles átadásra 1991-ben került sor. A romegyüttest 1983-ban – Opusztaszer és Mohács mellett – hazánk harmadik Történelmi Emlékhelyévé nyilvánították.

László szentté avatásának 800 éves évfordulóján új síremléket emeltek egykori sírhelye fölé, és a kerengő egy sarkának oszlopat rekonstruáltak. A millennium alkalmából állították fel Szent László egész alakos szobrát. Koponyaelektrikáját tartó hermáját, amely középkori ötösművészetünk remeke, a győri székesegyházban őrzik.

[illegible]

A Dél-dunántúli régió

A régióhoz **Baranya, Tolna és Somogy megye** – a Balatonhoz tartozó települések kivételével – tartozik. **Felszine változatos**, a Balaton-tól a Dráváig terjedő szakaszon síkvidék, dombság és kiemelkedő hegység egyaránt megtalálható. Nemcsak természeti értékei, hanem történelmi műléi, néprajzi és szellemi hagyományai is gazdagítják területét.

A **Duna, a Dráva és a Mura** folyók vízi élményei mellett gyógyítást és rekreációt egyaránt szolgáló gyógyfürdők, hanglejtősi töl-rök kori fürdők nyújtának kikapcsolódást. A **Duna–Dráva Nemzeti Park** területén megismerhető a környék jellegzetes növény- és állatvilága, világhírű gímszarvasok, vagy a gyulai vadrezervátumban élő dämsszarvasok zárt világa is. A **Villányi-hegység, a Mecsek és környéke** kiváló túrákra alkalmas, de kiemelkedő borvidék központja is. Dél-Dunántúli egyik leglátogatottabb helye az **aballigeti cseppkőbarlang**, mely egész Dunántúlon egyedülálló számtalú tanúnyos cseppkődiszével. A régió gazdag történelmi műléjáról a **síklosi vár, a pécsi ökeresztény sirkamrak és a bazilika**, a török hódoltság idejéből a **dzsamik**, vagy a mohácsi csatát megidéző Sátorhely határánál található **Történelmi Emlék hely** beszél. A vidék gazdag kultúrájának, hagyományainak köszönhetően a legkülönbözőbb rendezvények és programok: mint például a mohácsi busójárás, a népművészetről híres **Sarköz-vidék** „Sarközi Lakodalmas” műsorai, a Szekszárdi Szüreti Fesztivál, a kaposvári Dorottya-bál, a Pünkösti Fesztivál és a Duna menti Folkloresztivál várják a látogatókat. Népszerű a villányi Nemzetközi Borda Fesztivál is.

A régió kiemelt üdülőkörzete a **Mecsek–Villány üdülőkörzet**.

A 6-os út tolnai szakasza melletti települések

DUNAFÖLDVÁR a Duna magas löszpartján helyezkedik el. Fontos átkelőhely a Dunántúl és az Alföld között, a „Pusztai kapujának” is nevezik. A 15. században a magas Duna-part peremére, a fontos átkelőhely védelmére épült a várerődítmény. A várba Csepeli István dunaföldvári ffaragó, népi iparművész által készített faragott várkapun át jutunk be. Az épüleategyüttesben található a négyszög alaprajzú, többszintű Török-, vagy Csönka-torony. Az egykor börtönként is használt toronyban ma állandó helytörténeti, régészeti és fegyverkiállítás, a galériában pedig időszakos kiállítások láthatók. Ma is ennek szomszédságában vezet át a Dunán az 1928 és 1930 között emelt közúti híd. A vár udvarán Magyar László Afrika-kutató – aki itt járt is- kolába – bronzszobra áll. A dunaföldvári temetőben nyugszik Beszédes József (1787–1852), a reformkori vízsabályozások irányítója.

Ö vetette fel elsőként a Duna szabályozásának gondolatát és elkészítette a Duna-Tisza-csatorna tervét. Jelentősebb munkája volt még a Balaton vízszintszabályozása. A magyar műszaki nyelvi ápolását is fontosnak tartotta, műszaki irodalmunk egyik úttörője volt. *Határszók című gyűjteményében közel kétszáz latin és német szót közöl magyarrá fordítva.*

PÁKS A római korban a Lussonium nevű római castrum foglalta el a medrek löszpart tetejét. Az államalapítás idején királyi birtok, jelentősége akkor nőtt meg, amikor a 14. században a királyi udvarban jelentős tisztiséget betöltő Paksy-család kapta meg adományként. A 15. században vásáros hely volt. A török időkben elnéptelenedett településre a 18. században német telepesek érkeztek. A város mai műemléki látniivalól főleg a múlt század szép klasszicista kúriái. Az egykori ferences kolostor épületeiből átalakított Mádi-Kovács-kúria klasszicista épületeben működik a Városi Múzeum, ahol kőtarát és városörtönetét kiállításokat rendeztek be. Az egykori Szeiczey-kúriában 1850 és 1874 között két alkalommal is hosszabb időt töltött el Deák Ferenc, a haza bölcsse.

A paksi téglagyárnál természetvédelem alatt áll egy 40 m magas löszfal-rész. Paks új katólikus templomát, a Szentlélek-templomot, Makovecz Imre, az organikus építészeti legkiválóbb hazai művelője tervezte. 1988–1991 között épült.

Makovecz Imre „A népi építészeti korszerű felhasználásáért” Ybl-díjat kapott. Magát organikus építésznek vallja, hiszi, hogy az ember és az őt befogadó épület között harmonikus viszonynak kell lennie, és épületei az emberre hasonlítanak: szemük, szemöldökük, orruk, koponyájuk van.

A templom bejáratánál két angyal áll őrt – a Világosság és a Sötétség Angyala. Három tornán a kereszt (középen), a Nap és a Hold látható. A Nap és a Hold általában együtt szerepel a keresztény szimbolikában. Az egyházatya a Holdat és a Napot az Ő- és Újszövetség jelképeinek tartották. A két építést az ókorban uralkodói jelvény volt, tehát Krisztus dicsőségét is kifejezte.

Pakson épült fel 1982-ben az ország egyetlen atomerőműve. A négy-blokkos erőmű hazánk energiatermelésének több mint 25%-át adja.

TOJNA a megye névadója, egykori székhelye. Attila hunjai itt verték meg először a római legiókat 440 körül. A 11. században királyi birtok. Atke-löhely, és főleg a beszedett vám révén a középkortól jelentős településként tartották számon. Am amikor a szabályozás a Dunát elterelte, fokozatosan veszített jelentőségéből. A 19-20. század fordulóján indult meg a selyem-gyártás, Bezereďj Pál Tojna megyei földbirtokos, selyemtenyészési miniszter kezdeményezésére. A ma is működő gyár területén található a selyemgyár műlyát áttekintő kiállítás. A város falai között több országgyalúlést – 1463-ban és 1466-ban – tartottak, és itt volt a mohácsi csata előtti utolsó országgyalúlést is. A község határában gyűllekezett 1526-ban a Mohács felé in-duló királyi had II. Lajos vezetésével.

Tojnától északra, Fadd és Dombori között a Duna 7 km hosszú holtága mentén egy új üdüültelep alakult ki, ahol fürdés, vízisport és horgászat egy-aránt lehetséges.

A 6-os útból a Sio-hidnál ágazik ki déli irányba az 56-os út és Szek-szárdon, Bátaszéken és Mohácsra át halad a horvát határig, Udvaring. A Szekszárd és Bátaszék közötti úttól nyugatra a lősszel fedett Szekszárd-di-dombszárdeket, keletre pedig a Duna völgyisíkján elhelyezkedő Sárközt ta-láljuk. Ez utóbbi területen hatalmas ártéri erdeket – Gemenci-erdő –, mocsas-rakat és a Duna-terasz egykori szigetein fekvő zárt élelű, népüselében gaz-dag falvakat látogathatunk meg.

SZEKSZÁRD eredetileg Duna mentén fekvő kis település volt, csak a 19. századi Duna-szabályozás után került távolabbra a folyótól. A kelta-római időkben az Alisca nevű település volt a helyén. I. Béla király bencés apátságot alapított itt, ahol később Szent László és Könyves Kálmán is megfordult. A kolostor és a köré épült vár a török hódoltság során elpusztult. A török uralom elmúltával jelentős számban német betelepülők segítettek a város újjáépítését. 1779 óta Tojna megye székhelye. A ma 36 ezer lakosú város a megye politikai, gazdasági és kulturális életének irá-nyítója, egyben a környék szülő- és bortelemelésének a központja. Szekszár-don született – többek között – Babits Mihály (1883–1941) író és költő és Garay János (1812–1853) költő, aki Hány János alakját örököltette meg az irodalom számára.

Szekszárd az utóbbi évtizedekben nagy lépést tett a városfejlesztés és a műemlékvédelem terén. Ezért a Magyar Urbanisztikai Társaság Hild János- emlékéremmel jutalmazta.

A Sio hídján indult 56-os úton először a modern Borkombinátó – a híres Lízst-pincészetet – látjuk jobbról, majd a városközpontot elérve, balról egy városzerű részletekkel ékes, romantikus stílusú épületet, az Augusz-

háza pillantjuk meg.

Idősebb Augusz Antal, mint a megyeszékhely postabérője került Szekszárdra 18-19. század fordulóján, majd az uradalom szolgabírája lett. Fiát, ifjabb Augusz Antalt (1807-1878) 1843 és 1848 között már alispánná választották. Politikai karrierjét a Habsburg-házhoz való hűségének köszönhette. Igen művelt, sok nyelven beszélő ember volt, különösen a zenét kedvelte. Sokat tartózkodott Pesten, Pozsonyban is. Szoros kapcsolatot alakított ki Lízst Ferennccel. 1852 és 1859 között a Helystartartanács alelnöke volt, feladatai közé tartozott a kultúra ügyeinek intézése. Ő alapította a Zeneegyletet is. Klaszisztika stílusban épített korábbi házukat ifjabb Stann Jakab tervei alapján 1860-1870 körül, romantikus stílusban – a Triest mellett Mitramare-kastély hatására – átépítette. Augusz Antal fia, Imre (1859-1886) korán bekövetkezett halála után vagyonának tekintélyes részét a városra hagyta, nemcsa célokra. A család kihalása után az épület ünnepi kaszáló lett. Ma zeneiskola. Az Augusz-család jövedelmeinek tekintélyes részét a szőlő- és borkertmésből szerezte. Tolnában Augusz Antal volt az első, aki a bort nagyobb tételeben palackozva is forgalomba hozta.

Lízst Ferenc négy alkalommal is járt ebben a házban báró Augusz Antal vendégként, és itt írta a „Szekszárdi mise”-t és a „VIII. magyar rapcsódia”-t. Emlékét az épület falán emléktábla és a benne működő Zeneiskola őrizte meg.

Lízst Ferenc lelkes híve volt a szekszárdi bornak, ezért 1865-ben IX. Pius pápának is szekszárdi bort adott ajándékba. A pápa levelében megjegyezte: „...ez a szekszárdi bor tartja fenn egészségemet és ép kedélyemet.” Történelmileg dokumentált tény, hogy Franz Schubertet barátai borozgatás közben Szekszárd nedűje ihlette a „Pisztráng-ötös” komponálására.

Az Augusz-ház a Garay térre tekint főhomlokzatával, ahol Garay János (1812-1853) kőtönek, „Az obsitos” írójának 1898-ban felállított szobra áll, Szarnovszky Ferenc és Köllő Miklós alkotása. Az ő műve ihlette Kodályt a Hary János című daljáték megírására. A hagyomány szerint a nagyot mondó obsitos elő alak volt: egy szekszárdi fazekasmester. A tér jobboldalán 1913-ban nyílt meg a megyeszékhely első állandó mozija. Ma a Deutsche Bühne, az ország egyetlen német nyelvű színháza működik az épületben.

A színház kezdete 1982 novemberére esik, amikor a Goethe-év tiszteletére egy német nyelvű irodalmi összeállítást adtak elő. Az első színházi előadásra 1984. február 20-án került sor, amelyet később rendszeresen megartott előadások követtek. A szécsesszós stílusban épült, évtizedekig mozinak helyet adó épületbe 1994-ben költöztek, elsőként Lessing drámáját, a Böcs Nánán-t mutatták be. 1982 óta a színház programjában dráma, tragédia, opera, musical, zenes gyermekekdarab, vigjáték és operett egyaránt szerepelt. A Német Színház nem rendelkezik állandó társulattal, a vendégművészek az ország minden részéről, valamint Németországból érkeznek. Székhelyén tartott előadásai mellett rendszeresen játszik Budapestén, az ország számos településén, valamint külföldön.

A Garay térről lassan emelkedve jutunk a város főterére, a Béla tere. A tér közepén lévő katolikus templom 1802–1805 között épült Tallher József tervei szerint. Ez Közép-Európa egyik legnagyobb egyhajós piébánia-temploma. Mennyezetfreskóján Jézus mennybemenetelét látjuk, a sarkokon pedig a trianoni békeszerződés során elcsatolt négy székesegyház – Pozsony, Kassa, Gyulafehérvár és Nagyvárad bencés templomai – szimbolikus képét. A téren állították fel Szekszárdnak városi rangot adó I. Béla király bronzszobrát. A Szentháromság-szobrot 1753-ban avatták fel. Közéleben áll az 1780-ban épült, de 1833-ban Pollack Mihály által klasszicista stílusban átalakított megyeháza. A megyeháza alatt az I. Béla által alapított apátság épület és egy 1945-ben megtalált ökeresztény kápolna is van. I. Bélet az általa alapított apátságban temették el. Az alapfalak egy részét az udvaron feltárták.

A középkori kőonkok szerint a Szent Megváltó tiszteletére alapított apátság lett 1063-ban I. Béla nyughegye is, bár halálakor az apátság még nem volt felszentelve. Sokáig csak az a vállalkozás, meg az a három oszlopfelvezet hirtelén az apátság egykori szépségét, amelyeket az Augusz-család egykori kertjéből vettek át az akkoriban alapított megyei múzeumba. A templom alapfalait a megyeháza udvarán 1960-ban találták meg, majd 1968 és 1972 között került sor a részletes feltárássra, Kozák Károly vezetésével. A feltárást látta a templom építéstörténetét is. Ezt követően a romokat konzerválták. A középkori apátság épületek teljes felkutatására nem kerülhetett sor, mivel feltételezhetően helyükre épült rá a mai megyeháza, bár elképzelhető, hogy az udvar déli részén is rejtezik még alapfalai.

A megyeháza egyik szárnyában kapott helyet a László Ferenc Emlékház. Itas és Mattoni Eszter himeszkő képeinek kiállítására. Kiváló akusztikájú udvarán nagyon hangversenyeket tartanak. Az épület külső udvarán található díszes Borkút, Bakó Péter és Szatmári János László alkotása. A Borkút csapjából neves alkalomakkor bor folyik.

A templomtól lefelé ereszkedő Babits Mihály utcán jutunk Babits Mihály költőnek (1883–1941), a Nyugat folyóirat körül tömörült ironizmusvezetékjének a szülőházához. A ház udvarán kedvenc fotelijében ülve ábrázolja Babitsot Farkas Pál szobrászművész. Az 1780-ban épült szülőházában Babits Mihály Emlékmúzeum működik eredeti berendezéssel.

Kövekkel szétanakra a Garay-szobortól az Augusz-ház felé, a Duna irányába indulunk. A Prometheusz parkban Varga Imre érdekes Prometheusz című alkotását láthatjuk rozsdamentes acéllemezekből. Tovább a Szent István téren Borsos Miklós László Ferencet ábrázoló szobrával és Farkas Pál Háy János lovasszobrával találkozunk. A Háy-szobor érdekessége, hogy azt egy magánember, dr. József Ferenc adományozta a város ifjúságának. A Babits Művelődési Ház előtt Babits Mihály szobrát látjuk. A Művészeti Ház eredetileg zsinagógának épült 1897-ben. Ma kortárs és klasszikus alkotók kiállításai, név hangversenyek és egyéb rendezvények színhelye. A Wosinsky Mór Megyei Múzeum klasszicista stílusú épületét Schikedanz Albert és Herzog Fülöp tervei alapján építették. A múzeumot 1902-ben gróf

Apponyi Sándor és Wosinsky Mór apátplébános alapította. Kiállításain megtekinthetők a tolnai táj évezredei, az életmód alakulásának dokumentumai. A múzeum épülete előtt a múzeum alapítója, Wosinsky Mór bronzportréja látható.

A Béla téri buszszállítással is feljuthatunk a Bartina-hegyi kilátótéraszra, ahol 1983-ban helyezték el a krómacépból készült, 20 méter magas plasztikát Szekszárd jelképeivel (szőlőfürt, búza, harang). Innen nagyszertű kilátás nyílik Szekszárdra és a szőlőkkel borított dombokra, ahol már a rómaiak is felfelték szőlőkultúrával rendelkeztek. A dombok mézzel kevert borát megitalálták egy római sírban. A szőlőművelés kultúráját benépes szerzetesek viték tovább, az első kádarakatőkéket a török elől menekülő rác telepesek ültették el. Az ország egyik legrégebbi vörösboros vidéke 2400 hektáron terül el közvetlenül a szekszárdi dombokon, ám területe Bától Zombáig nyúlik. A táj jellegzetessége a kádarka, ma már inkább kurtózum, többen készítik a táj másik specialitását, a Bikavért. Minden évben május első felében tartják meg az Ailsca Bornapokat, szakmai előadásokkal, gasztronómiai bemutatókkal.

GEMENCI-ERDŐ Szekszárdot keleti irányba a keselyűsi úton elhagyva jutunk ki a 13 km-re lévő Gemenci-erdőbe. A 35 ezer hektáros dunai ártéri erdő, amelyből 17 ezer hektár védett, a Sio-torkolat és az 55-ös út között helyezkedik el, Gemenci Tájvédelmi Körzetként része az 1996-ban létrejött Duna-Dráva Nemzeti Parknak.

Az erdő területének 52%-a főként fehér-, fekete- és szürkenyár őrások, mégas és hamvas éger, valamint fehér fűz és mocsári tölgy alkotja ligetekből áll. A többi telepített nyár, lagonya egyedül itt található hazánkban. Állatvilágának jelentős értéke a gazdag madárvilág. A ritka fellelőhely-állomány mellett védett réti sás, a kerecsensólymot és a barna kányát külön is érdemes említeni. A Gemenci-erdő nemzeti park ismertségét elsősorban nagyvadállományának köszönheti. Több ezer gímszarvas, vaddisznó és őz biztosítja a vadászterület nemzetközi ismertségét. Az eljuttatott szarvasbikák agancsai már sok nemzetközi díjat nyertek Gemennek. A hód visszatelepítésének a kísértetét is megkezdtek. A Gemenci Erdő- és Vadgazdaság Rt., amit a neve is elárulja, erdő- és vadgazdálkodással, valamint faiparral, halászáttal és idegenforgalommal foglalkozik.

A Gemenci-erdőben található a Bărănyfoki Kiránduló Központ, amely 15 hektáros parkerdővel, turisztikai szolgáltatásokkal fogadja az ideérkezőket. A látogatás az erdő bejáratánál lévő „A Gemenci élővilága” című kiállítás-sal kezdődik, amely a tájvédelmi körzet állatvilágát és különleges trófeákat mutat be.

A kiállítás épülete jellegzetes vadászház stílusában, vörösfenyőből készült. Erődelelmég még az 1896-os érzékelés budapesti kiállítás vadászati pavilonjában készítették. Fri- gyves főherceg. A kiállítás után a Szekszárdi Kaszinó vette meg. Mai helyére 1970-ben került.

A Bárányfoktól indul a Gemenci Erdei Kisvasút, amellyel szervezett túrák keretében bejárható a Gemenci-erdő látogatható területe. A kirándulóközponttól néhány kilométerre a Sio-torkolatától sétahajó is indul a Nagy-Dunaig és vissza.

A Somogyi-dombság

A 61-es út menti települések

A Drávától a Balatonig és a Sio völgyéig terjedően a Dunántúli-dombság helyezkedik el. A Somogyi-dombság két részre osztható: a Drávára támaszkodó Belső-Somogyra és a Balatonra támaszkodó, északkeleti Külső-Somogyra. Az előbbin jelentékenyebb homokos területeket, az utóbbin inkább sáktáblaszerűen szétdarabolódott lösztalajokat találunk, amelyeket föloldalasan kiemeltek a kéregmozgások, jelentősebb szintkülönbségeket hozva létre.

A Dunaföldváról kiinduló 61-es út és környéke legfontosabb látványosai: Simontornya, Ozorán, Tamásiban, Törökkopányban, Igalon, Dombóváron, Kaposváron és Szennán találhatók.

SIMONTORNYA A Sio–Sárvíz völgyének északi kapuja. Minden bizonnyal e fontos hadászati szempont is szerepet játszott abban, hogy **Salamon fia, Simon** alorzságbíró az egyesült Sio és Kapos mentén mocsarakkal és vízzelkel körülvett területen vizzárat építtetett. Az erődíj az első adat 1277-ből való, amikor felépült a vizzárvár központi épülete, a lakótorny. 1324-ben Károly Róbert király **Hench budaí várnagynak** adta. Később sűrűn váltakoztak tulajdonosai (Lackfyak, Kanizsaiak, Ozorai Pipó). Az 1500-as években Gergelylaky **Buzay Mózes** orzságbíró birtokában volt, aki reneszánsz stílusban átalakította és továbbépíttette. Ebből az időből való az **Öregtorny**. A török elfoglalta, de épen került vissza. Sajnos, a Rákóczi-szabadságharc idején, 1702-ben erődde alakították át. A kuruc-labanc harcok idején ostromot követelt, amelyeket komoly sérüléseket okoztak a várnak. 1709-ben az **osztákok** nehéztorny után elfoglalták, és védőt kivégezték, illetve bebörtönözték. A szabadságharc leverése után a vár hadi jelentősége megszűnt és azt a **Styrum-család** vette meg. A család kihalása után az **Esteházyak** vették meg, akik gazdasági épületnek használták. A romladozó várat 1964–1974 között állították helyre. **Kaputornya**, az **Öregtorny** és részben a lépcsőház eredeti. Ma Varmúzeum és könyvtár van benne. A Varmúzeumban a vár történetét bemutató kiállítás és kőtar, valamint **Illyes Gyula** költő, drámaíró emlékkiállítás látható. A legfelső

emeleten kialakított kiállítótérrel időszerű kiállításoknak ad helyet. Illyes Gyula a közeli Pálán született.

ÓZORA A középkori eredetű település Simonfortortnyától nyugatra, a Sio mellett fekszik. Ózora névvel először a pécsi püspökség alapítólevelében találkoznak 1009-ben. Ózora András leánya, Borbála 1399-ben felesége lesz Zsigmond király Firenzei származó fiatal és tehetséges hadvezérének, Philippo Scolárinak, aki ettől kezdve Ózora néven szerepel a történelemben. Személye meghatározó volt a középkori Ózora életében, ő tette országszerzőt a települést a 15. században, amikor 1416-ban engedélyt kapott Zsigmond királytól a várkastély építésére. Ózora Pápó több hadjárataiban is részt vett, vagyont szerzett, királyi kincstartó lett. Temesi ispánként igyekezett megszervezni a déli országrészek védelmét, mivel jól ismerte a korszerű haditechnikát és seregsszervezési módokat. 18 győztes hadjáratot vezetett a török ellen, s keze alatt kezdte katonai pályáját Hunyadi János. Az ő meghívására érkezett Magyarországra Masolino da Panicale híres itáliai reneszánsz festő. Az Olona-i Palazzo Castiglioni városképfreskóján műtörténe-szek egy része Veszprém látképét véli felismerni.

Ózora az 1848-as szabadságharcban *diszokszóss szerepet* játszott. 1848. október 7-én Perczel Mór magyar huszárokból és nemzetőrökből álló csapata *csellel* itt *kényszerítették* a visszavonuló szerb-horvát csapatokat a fegyverletételre. Tükkörcsön emlékoszlopot állítottak a győzelem emlékére. Petőfi is jött Ózora, itt döntött véglegesen úgy, hogy beáll vándorszínésznek. Az ózori nagyvendéglőben lepett fel először mint vándorszínész. Az eseményt márvány emléktábla jelzi a ház falán.

A kétemeletes, szabályos négyszet alaprajzú várnak a belső négyszetes, részben árkados udvara van. Kivül a falán nagyméretű, fából készült zárt erkélye van. 2002-ben történt meg a vár nagyszabású felújítása. A vár a vidék kulturális életében fontos szerepet fog játszani. Az Illyes Gyula életművet bemutató állandó kiállítás is a várban nyílik meg.

A település érdekességét jelentik a központban lévő faragott alkotások, Cs. Kiss Ernő faragó népi iparművész és Nagy Sándor szobrászművész munkái.

TAMASI Területe a honfoglalás után a vezéri törzs szálláshelye volt. Egykori vára, amely egy ideig fontos végvárnak számított, a Koppány-folyó déli oldalán emelkedő Várhegyen volt. A helyére kilátótornyot építettek. Alatta van az 1775-ben épült Esterházy-kastély, amely Miklósvári-vadászkastély néven ismert. Építéséhez a vár köveit is felhasználták. A kastély közepében termálvizre bukkantak, amelyet gyógyvizként és csónakázótóként is hasznosítanak. Fedett és fedetlen medencék is épültek. A fürdőhöz szépen kiegészített parkerdőt telepítettek. Tamási évenként ismétlődő rendezvénye a Nemzetközi Lovasnapok, augusztus 18–20-án.

Barokk katolikus templomának (1745) figyelemreméltó rokokó berendezése van.

Tamásitól délre, a Gyulaig terjedő 36 ezer holdon tölgy- és bükkerdők terülnek el. Ezekben el az Esterházyak által megahonosított dämvas. Számuk ma már tízezerre tehető. A gyulaí vadrezervátum nemzetközi rangú név a vadászok számára. Innen származnak hosszú idő óta a világgranglisa legnagyobb dämvas-trófeái. Az itteni dämvas nemzetközi pontértékét a mai napig nem szárnyalták túl. A dämvasrezervátum területén nyílik hazánk ritka virága, a vadsfáfrány. Nevét, a Csapody-sáfrányt, kiváló botanikusunkról, Csapody Veráról kapta (Cronus hauffellianus V. Csapodyae).

TÖRÖKKOPPÁNY a Koppány völgyében fekszik. Első említése 1138-ban történt, "Villa Cuppan" néven. A 15-16. században váltik jelentőssé, ekkor épült vára, amelyet a törökök csak 1551-53-ban tudtak elfoglalni. 1689-ben került ismét magyar kézre. Egykori várából mára már semmi sem maradt. A főtéren, a középkeri eredetű templom szomszédságában nagyméretű bronz ülőszobra van a török dervisfőnököknek, Gül Babának. A török turbános sírkövet a hagyomány az egyik legjelentősebb kóppányi aga sírrelékeként tiszteli. A település egyike a Kodály Zoltán vezette népdalgyűjtés nagy dallamlelőhelyeinek. Valamikor nevezetes volt e fáj népművészete, népviselete is. A nők viseletét a rengeteg alsószoknya fölött hordott színes bársony- és plüss-zoknyák jellemezték. A fiatalasszonyok kontyát a "pille" nevű gyöngyös főkötő borította.

IGAL Evtizedekkel ezelőtt, olajkutatás közben 79°C-os, nagy sokkoncentrációjú alkaloidos és hidrokarbonátos gyógyvíz fakadt fel, amely jódot, fluorid-iont és metaborsavat is tartalmaz. A gyógyfürdő fedett és nyitott medencében főként mozgásszerví és idült női betegségekben szenvedők keresnek gyógyulást. Idegenforgalmi szempontból az egyik legjelentősebb somogyi furdőhely.

DOMBÓVÁR Tolna megye második legnagyobb városa. A középkerban a Dombay- (Dombó-) család bitoka volt a Kapos mocsárvilágából kiemelkedő szigeten épült vár. Innen ered a város mai neve is. Werbőczy István, a neves középkeri jogtudós a vár falai között írta legismertebb művének, a Hármaskönyvnek (Tripartitumnak) jelentős részét. Tinódi Lantos Sebestyén 1538 körül tartózkodott a várban és a hagyomány szerint a "Jáson és Medea" című költeménye itt született. Mára a várnak csak egy falcsontja maradt meg. Az egykori Szigeterdőben, a mai Béke parkban találjuk Horvay János 1927-ben készített Kossuth-szoborcsoportját. A szoborcsoport 1952-ig Budapestén, az Ország-ház előtti téren állt. Az új Kossuth-emlékmű felállításával a régi szoborcsoport először a Kerepesi temetőbe, majd onnan Dombóvárra került.

GÖLLÉ E közeli településen született Fekete István író emlékére múzeumot alapítottak Dombóvár kertvárosában. Dombóvártól alig 5 km-re találhatók a Gunarasi Strand és Gyógyfürdő. A termálvíz hasznosítása a 60-as évek-

ben kezdődött, napjainkra jelentős gőg- és idegenforgalmi üdülőhellyé vált. A gőgfürdő vize alkáli-hidrogénkarbonátos hévíz (55°C), amely elsősorban mozgásszer- és ízületi betegségek gyógyítására alkalmas, de eredményesen alkalmazható bizonyos légzőszervi, szív- és érrendszeri elváltozások esetében is. A termál- és strandfürdő 4 hektáros parkosított területen helyezkedik el, különböző hőfokú medencékkel.

MOSDÓS község Dombóvár és Kaposvár között, a 61-es közlekedési főút mellett fekszik. A falu történetét okleveles adatok alapján 1535-től ismerjük.

Az egykori Pallavicini-kastélyban működik a mosdósi *Tüdő- és Szív-kórház, Szanatórium*.

Építése Pallavicini Ede báró nevéhez fűződik. Pallavicini Ede nagyobb birtoka Szeged környékén volt, mosdósi uradalma csak vadászni járt. Asztmában szenvedett. Mivel úgy érezte, hogy a környék klímája enyhíti a betegségét, 1892-ben egy skót lovagárakat utánzó kastélyt építtetett, mely aztán 1932-ben bekövetkezett haláláig otthonául szolgált. A nagy értékű ingatlan, benne a 4000 köteles könyvtárral, értékes szarvasagancs-gyűjteménnyel fia, György tulajdonába került. Az értékes ingatlant 1936-ban megvásárolta Somogy Megye Törvényhatósága, majdán kiaknázandó gőgfürdőt építtetett céljára, működését 1949-ben kezdte meg. A 37 hektáron elterülő kórház területé magában foglalja a kastélyegyüttest, amelyet szép, rendezett park fog körül.

A kórházhoz – az országban egyedülállóan – általános iskola is tartozik, ahol a tanulmányi követeleményeket a gyermekek betegségeknek súlyos zűhöz igazítják. Az intézet az elmúlt évtizedekben számos országos és nemzetközi tudományos tanácskozást szervezett a gyógyító munkáját érintő témákban. 2002. július 1-jétől a Magyarországi Református Egyház kezelésében került.

KAPOSVÁR Somogy megye székhelye, 69 ezer lakosú, a Kapos völgyében, a Kapos folyó két oldalán, a Külső-Somogy és a Zselici-dombság találkozásánál fekszik. A mocsaras Kapos-völgyet messze elkerülték a fontosabb útvonalak. Az első jelentősebb esemény 1061-ben történt, amikor Szentjakabon felépült a bencés monostor. A neves egyházi központot már gyakrabban keresték fel királyok, egyéb politikai események színtere is volt. Várát a 14. században építették. A törökök 1555-ben foglalták el és 131 évig tartották megszállás alatt. A török után a Rákóczi-szabadságharc pecsételte meg a vár sorsát. Ma már romjai is állag látszanak. A középkori vár megmaradt falrészletét konzerválták, és a környékét parkosították. A város újjáépítése a 18. században kezdődött, az Esterházyak somogyi birtokaként. 1749-ben lett a megye székhelye. A 19. században már kitűnő forgalmi helyzete segítette fejlődését. Somogy megye minden irányába innen futnak szét az utak és a vasutak. A környék jelentős szarvasmarha-állománnyal rendelkezik. Erre alapozódik tejipara. Van cukorgyára, baromfi-feldolgozója és textilkombinája. A város 1993-tól püspök-

ki székhely. A püspökség területét a veszprémi egyházmegyéből választották le. A város jelentős iskolaváros, a Kaposvári Egyetem Allattudományi Kara, Pedagógiai Főiskolai Kara, a Pécsi Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar Kaposvári Tagozata tesz kiemelt felsőoktatási központtá.

Központi tere a Kossuth tér, ahol a neoromán stílusú, 1993-ban székesházi rangot kapott Nagyboldogasszony-templom áll. Széles, lépcsőzetesen kialakított előter vezet a díszes neoromán kapuzathoz. Felette a nagyméretű, erkélyszerű falülikében lévő freskómű, melyen *Krisztus és a magyarok Nagyasszonya*, előtűk pedig a *nekik hódoló plebános, a polgármester és a város lakóinak képviselei* láthatók. A templomnak egy homlokzatí tornya van négy kis tornyocskával. Belsejét Bory Jenő szobrai díszítik. 1974-ben melléte helyezték el a toponári Fesztécs-kastély udvaráról idehozott rokokó *Mária-oszlopot*. A neoreneszánsz Városháza tetővillagítóját és festett üvegablakait Róth Miksa készítette. A téren Kopits János Kosuth-szobra áll, a Dorottya-ház szomszédságában pedig Csokonai Vitéz Mihály 1977-ben készült melliszobrát látni. A Dorottya-ház, a mai Csokonai Szálló a város kelet-nyugati irányú főutcáján áll. Az 1800 körül épült ház az Esterházy herceg birtokainak központja volt, melyben az uradalom tisztartója is lakott. A nevet onnan kapta, hogy a Széchényi Ferencet Somogy megye főispáni tiszttségébe beiktató bálon Csokonai Vitéz Mihály is megjelent. A költőt ez az esemény ihlette a *„Dorottya, vagyis a damák diadalma a Farságon”* című vígposztának megírására. Csokonai vígposztában, a Dorottya-ban itt játszódik a farsang. A szálló dísztermében rendezik farsangi idején az országos hírvé váló Dorottya-bált. Földszíntjén van az Arany Oroszlán Gyógyszertár, ahol Rippl-Rónai József festőművész gyűjteménye rendezkedett. A város sétálóutcáján, a Fő utcában találjuk a klasszicista volt megyeházát, amely most a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságának és a Rippl Rónai József nevet viselő Múzeumnak ad otthont. A múzeum kiállításai Somogy megye néprajzi, történelmi és természeti értékeit mutatják be. A múzeum épülete mellett szecessziós Anker-házban kapott helyet a Vaszary Képtár, ahol időszaki kiállítások és a kaposvári születésű Juan Gyenes fotóművész állandó kiállítása tekinthető meg. Az új, modern megyeházát a Dorottya Szálló szomszédságában építették fel. Innen indul a 21 szoborral kísért út, a *„Vadutragok útja”* a Zselicbe, Szilvásszentmárton faluba. A Zselic jellegzetes növényeit ábrázoló faszobrokat Horváth Béres János faragta.

A város szülőtte Nagy Imre (1896–1958), Magyarország tragikus sorsú, 1958-ban kivégzett miniszterelnöke. Rehabilitálásának évében, 1989-ben emléktáblát helyeztek el Fő utcai szülőházának falán. Az új Megyeháza előtt parkban 1996-ban állították fel szoborát, Paulkovic Iván alkotását. A parkban a kopjafákat a doni hősi halottak és az 1956-os forradalom áldozatainak tiszteletére emelték.

A Rákóczi téren áll a város kulturális életének egyik jelentős központja, a szecessziós stílusban épült Csiky Gergely Színház. Az 1911-ben épült színházépületben először alkalmi együttesek mutatkoztak be, az állandó társulat

1955-ben jött létre. Az épületet az 1980-as években felújították. Az utóbbi évtizedekben a kaposvári társulat méltó rangot szerzett nemcsak a városnak és saját munkájának, hanem az egész magyar vidéki színjátszásnak.

Érdekes gyűjteménye a városnak a Steiner Gyűjtemény. A kiállítás Steiner József má-gányműjteménye. A múzeumban a Kárpát-medence 19. században készített öntöttvas használati- és dísz tárgyait (kályhák, kerecskéket, kúákat, falikúákat, csillárokat stb.) mutatják be. A Rippl-Rónai téren áll a névadó szobra Medgyessy Ferencről.

A Róma-hegyen találjuk Rippl-Rónai József (1861–1927) egykori villá-ját, amely ma múzeum. A művész 1908-ban vásárolta meg a Róma-villát, mely haláláig lakhelyéül szolgált. Az eredeti bútorokkal és több mint kilenc-ven műalkotással berendezett múzeum gazdag betekintést nyújt a művész festői korszakaiba.

Rippl-Rónai József, a stílusújító modern festészet magyarországi megismosítója Kapos-váron született, Münchenben és Párizsban tanult. Később visszatért Kaposvárra, és 1927-ben beköveketekzt haláláig itt dolgozott. Gyakran látogatta meg öt műtermében Ady Endre, Babits Mihály és Móricz Zsigmond. Róluk képeket is festett.

A város keleti szélén találjuk Kaposvár legreggebbi védett műemlékét, a kaposzentjakabi bencés apátság romjait.

Az alapító oklevél szerint Győr fia, Ottó somogyi ispán 1061-ben bencés monostort ala-pított a Szent Jakab-hegyen. Felszentelésén 1067-ben Salamon király és Géza herceg is részt vett. Az egykori kerengőben kialakított kőházban román kori és gótikus bordaprofi-lok, palmetta díszes oszlopok és lábazatok tekinthetők meg. A romgyűjtes rekonstruá-lása 2001-ben fejeződött be. Szabadteri színházi és zenéi estek, képzőművészeti táborok szintereként is szolgál. A kiszolgáló épületegyüttesében Somogyi Győző festőművész magyar ktrályokról készült arcképcsarnoka látható.

SZENNA, mely Kaposvártól 8 km-re délnyugatra helyezkedik el, értékes Szabadteri Néprajzi Gyűjteménnyel rendelkezik. A gyűjtemény az országban egyedülállóan, helyi kezdeményezésre egy élő faluban létrejött falumúzeum. Célja a szelici és a belső-somogyi fapítkezés – favázás talpasházak, füstöskonyhas lakóházak – legszébb emlékeinek megmentése az objektu-mok szabadteri néprajzi gyűjteménybe történő áttelepítésével. 1978-ban nyi-tották meg. Területén gyakran rendeznek hagyományörző foglalkozásokat, bemutatókat.

A gyűjtemény Szennában történő létrehozását a falu népi építészeti hagyománya, a még itt, eredeti helyén található talpasház, a település táji adottságai, valamint a kiemelkedő-en szép, eredeti helyén álló, festett kazettás mennyezetű református templom indokolták. A templom belső berendezését Nagyváthy János asztalosmester készítette. Rendkívüli-szép a festett kazettás mennyezete, a szőcské és a padjai. A templom legnevesebb jelké-sze Tildy Zoltán volt, hazánk II. világháború utáni közlérsasági elnöke.

A falumúzeum 1982-ben Europa Nostra-díjat kapott.

A Kaposvár és Fonyód közötti útvonal mentén említésre méltó telepü-lés Somogyámos.

SOMOGYVÁMOS határában terül el a 150 hektáros, csodálatos természetű környezetben található **Krisna-völgy**. A völgyben az 1990-es évek elején telepedett meg a *Magyarországi Krisna-tudatu Hivók Közössége*. Az általa létrehozott *Indiai Kulturális Központ és Biofarm* Európában egyedülálló létesítmény, melynek célja a természetes életmód és a szellemi-lelki harmónian alapuló kultúra bemutatása a Védák alapján. *Magyarország első Védikus templomát* 1996-ban avatták fel a Krisna-völgyben. Az 1500 m²-es, falfestményekkel és domborművekkel gazdagon díszített indiai templom szentélyében a látogatók a tradicionális szertartásokat is megtekinthetik. Az indiai hagyományok szerint felépített Krisna-faluban ma mintegy 90 szerzetes él és több házaspár is letelepedett. A faluban *templom, vegetáriánus étterem, biopékség, ajándékbolt és biofarm* található. A farmon biogazdálkodást folytatnak, amely biztosítja az itt élők és az ide látogatók ellátását.

A Krisna-völgy rendszeresen helyet ad *fesztiváloknak*, zenei és színházi előadásoknak, látványos indiai és falusi ünnepségeknek. Rendezvényei közül kiemelkedő a *Nyári Egyetemnek* nevezett intellektuális fórum és a több ezer látogatót vonzó *Krisna-völgyi Búcsú*.

Visszatérve Szekszárdra, utunkat az 56-os úton *Szekszárdtól délre*, a *Duna mentén* folytatjuk.

Sárköz

A gemenci útról leágazás vezet dél felé a **Sárköz** területére, amelynek 14–16 km széles és 30 km hosszú területe régen a **Duna ártere** volt. Valaha 24 falu virágzott a Sárközben, de a török időkben nagy részük elpusztult. **Megmaradt mai falvai** – *Öcsény, Decs, Sárpilis, Alsónyék* – a Duna árvizárt a teraszaira épültek, és részben elszigetelve **megőrizték népviseletüket**, dalait, táncukat, meseiket.

A pártian népművészeti gazdagságáról híres Sárköz jelentős múltira visszatekinthetőség, E területet részben a dunai hajóút, részben a Buda–Bélgárd kereskedelmi útvonal közelsége miatt mindig gyors fejlődés jellemezte, amely csupán a török hódoltság utáni időkben – a népesség megfogyatkozásával és a pusztítások következményeként – lassult le. A 19. század elején indult és a század végéig tartott a vidék árvízmentesítése és a Duna szabályozása. A szabályozások eredményeképpen az itt élő lakosság életmódváltásra kényszerült. A halászbű, pásztor, pásztor életformát fokozatosan váltotta fel a **mezőgazdasági termelés**. A sárközi falvak határa többszörösére nőtt, és ez erőteljes gazdasági fejlődést eredményezett. A Sárköz népe **meggazdagodott**. Ennek hatására teljesen megváltozott a napi építészeti jellege is, a hagyományos talpas, sövényházas építkezés teljesen kiszorult. **Megkezdődött a vert falu**, majd a téglaházak építése. Kezdetben a klasszicizmus elemei jelentek meg, amik kimutathatók a hosszú tornácokban és a vakolatdíszítésekben is. A hosszanti elrendezésű házak ekkor még az utca vonalára merőlegesen helyezkedtek el, de a *lelkek* már magas **kerítéssel** határolták. Ennek a korábbi stílusnak a legszébb emléke a **vertfalas decsi tájház**.

szomszédos Mohacsi-szigetre is.

Az első hivatalos írat 1093-ban **Villa Mohach** néven említi. 1408-ban már **mezővárosi** jogot kapott, amit azután később jó időre elvesztett, és csak több évszázad múlán tudta visszaszerezni város rangját, dacára, hogy már az 1500-as években a pécsi püspök uradalmai között Pécs után **Mohács** volt a legjelentősebb. A törökök a győztes csata után felgyújtották ugyan, de – mivel itt akartak élni – végül is többé-kevésbé újjáépítették az altaluk Miháds-nak keresztelt települést. A Bajánál két ágra szakadó Duna a várossal szemközti szigetet ölel körül. A török uralom alatt sokan átmenekültek, áttelepültek ide. Erre az időre vezethető vissza a híres **busójárás születése** is. 1687-ben szabadult meg a város a másfél évszázados török rabságból, de hosszú évekig igazi békés fejlődésről nem lehetett beszélni.

MOHACS Baranya dunaikötővárosa, egyben folyami határlomás. A Duna jobb partján, 8–10 m magasan épült, és kiterjed a szomszédos Mohácsi-szigetre is.

A település déli határában, a Mohácsra vezető út mellett találjuk hazánk legsebbe síkvidéki kaiváráját.

BÁTASZÉK A települést az 56-os úton tovább haladva érjük el. 1526-ban a mohácsi csata előtt történelmi jelentőségű, fontos tanácskozás színhelye volt. Itt választották fővezérre Tomori Pál érseket. A mai római katolikus templom mellett 2001-ben találtak meg és szépen konzerválták a cikádori ciszterci-ta apátság alapfalait. Bátaszékről hid vezet át a Dunán Bajára.

DECS a Sárköz fővárosa. Tájházában és a Faluházban ismerkedhetünk meg a Sárköz népművészetével, viselésével és népi kultúrájával. A Sárközben minden nő tudott szőni. A régi sárközi ünnepi szöttesek mintája lényegében a piros és a kék, illetve a piros és a fekete csíkok különböző variációja. Később színes (zöld, sárga, lilá) szőtest is készítettek. Fekete alapon fehér fonállal varrt főkötőket viseltek.

*Harmonievente rendezik meg a Duna-menti Folklor Fesztivált.
A sarközi varrottas, rajtos szőttes eljutott már innen a világ minden-
részebe. Készítői közül többen kaptak meg a Népművészeti Mestere kitünte-
tést.*

A 19. század végén a historizmus hatása erőteljessé vált. A házak már hosszú, az utcával párhuzamos homlokzattal készültek. Az udvarra pedig díszes fémleletek, a vakolatdíszek, a hatalmas részletek behatni. Megjelentek a padlás felemeltek, a vakolatdíszek, a vakolatdíszek, a hatalmas mesterek, elsőként is bátorizáltak emeltek.

Soknemzetiségű város, amely a 18. században alakult ki. Az itt élő magyarok, horvátok mellé nagy számban telepedtek le sokácok, bunyevácok (katolikus délszlávok), rácok (szerbek, görögkeleti vallású délszlávok), elzászi, később osztrák német nyelvűek. Az iparosodó városban épült meg Európa egyik legnagyobb farosteliemzgyára, ahol a világban először akácfát is hasznosítottak. Kiemelkedő a város kulturális élete, amelynek egyik hagyománya az idegenforgalmi érdekességeként felüljuttat busójárás, amely télbúcsuzató farsangi ünnepély, nagybőjt előtti.

Mohács előtt, a sombereki elágazásnál, a Csele-patak partján áll a Lajos Emlek. Az emlékművet 1864-ben emeltette *Turcsányi Soma* mohácsi lakos, volt 48-as honvédtiszt, saját költségén. Az orszáános emlékoszlopon *Kiss György* szobrászművész *domborműve II. Lajos halálát öröklíti meg.* Az emlékmű annak a helynek közelében áll, ahol II. Lajos – a mohácsi csata színhelyéről menekülve – vízbe fullt. Közeliében épült a Duna vizét Pécsre szállító vízműrendszer kiinduló pontja.

Mohácsot észak felől érintik el a Kossuth Lajos utcán. Először a barokk ferences templomot látjuk a mellétele épült rendházzal, majd a Szepessy tere a 18. századi püspöki templom tűnik fel. Kapuja felett az építető Berényi Zsigmond püspök címere látható. A tereen áll a püspöki Palota is, amelyet szintén Berényi Zsigmond kezdett építeni 1732-ben, de befejezni csak utóda, Esterházy Pál tudta 1799-ben. A szépen parkosított tereen áll Lechner Jenő 1931-ben készített lengyel hősök emlékműve, egy oszlopon lévő koronás sas. Felirata: „1526. augusztus 29-én, a mohácsi csatában *Gnoinski Lithard kapitány vezérlete alatt részt vett és hősi halálát halt utízzelek emlékére.*”

A város központja fele haladva a négy oszlopon nyugvó *Hósi Emlek* művet látjuk, amely az első világháború 450 mohácsi hősi halottjára emlékeztet. Készítette *Visy Zoltán* szobrász 1935-ben.

A város központi tere a Széchenyi tér. Deli oldalát a Csataéri Emlek-templom, vagy más néven Fogadalmi templom zárja le, amelyet a csata 400 éves évfordulójára emlékeztet. Alapkövét 1926-ban tették le, de építéséhez csak 1929-ben fogtak hozzá, 1940-re lett kész a mai formájában. *Arkay Aladár* (1868–1932) és fia, *Arkay Bertalan* (1901–1975) tervezte bízánctias stílusban. A templom alapjába 3 ezer magyar közeg, 52 város és 25 megyeháza udvarából felvett egy-egy kilogrammos emlékföld-csomagot helyeztek el, jellemezve ezzel nemzetünk összefogását. A templom kupolájára *Sztehlo Lili*, színes aranyos mozaikjait pedig *Kolbe Mihály* készítette 1952 és 1956 között. A kupola nonfiguratív ábrákkal teli ablakai 1984-ben *Michael Gausling* német üvegművész munkája nyomán készülték.

A teret kelet felől a város háza szecessziós, keleties stílusban, török-mór díszítőelemeket felhasználó épülete zárja le, amelyet szintén *Arkay Aladár* tervezett 1926-ban. Dísztermében a Bán István, mohácsi származású iparművész által 1922-ben készített hatalmas gobelinkép a busójárás jelen-

dáját örökíti meg. Az alkotás számos hazai és a brüsszeli világkiállításán díjat nyert. A tér nyugati oldalán lévő három zászlótartó vitéz kőszobra a török alóli felszabadulást, a városnőháza előtti három bronz nőalak pedig a nemzetiségköltségét jelképezi.

A város főútvonalán találjuk a modern, nagyméretű bronz Szentháromság-szobrot, amelyet a város 900 éves fennállása alkalmából, 1993. augusztus 20-án emeltek Trischler Ferenc tervei alapján. A Kőlo téren pedig Laluya Andrá „Busók” című bronz kompozíciója áll. Itt gyűlnek a télköz busójárás maskarásai. A Kanizsai Dorottya²¹ Múzeum „Magyarországi horvátok, szerbek és szlovének népviselete és népművészete” című kiállítására gazdag helytörténeti és a busójárásra vonatkozó anyagot tartalmaz. A múzeum másik épületében az állandó kiállítás a mohácsi csatával ismert meg.

Mohács-Sátorhely Történelmi Emlékhely

A Mohácsi Történelmi Emlékhely nemzeti történelmünk egyik sorsdöntő eseményének, az 1526. augusztus 29-ei mohácsi csatának közben, bronzban, élő és holt fákban megjelenített emlékeztető. A korábban csak feltételezett temetkezési hely bementését az 1960-ban folytatott régészeti kutatások eredményei tették lehetővé. Dr. Papp László, a pécsi múzeum régészeti tervszerű ásatásokkal rábukant az első két temegsírra, amelyekben mintegy 220-250 csontráz feküdt. Az emlékhely építési munkái 1975 őszén kezdődtek. Ekkor újabb három temegsír került elő.

A mohácsi csatamező temetkezési helyén a csata 450. évfordulóján, 1976-ban nyílt meg a történelmi emlékhely. Ekkor nyitották meg az Emlékparkot a temegsírok helyével, kopjafákkal. Az emlékhely 15 ezerrel is több elesett katonája halálát kegyelettel őrző sírkert.

Az emlékhelyre Pölöskei József ötvösművész készített kapun át jutunk. Az ívelt záródású, monumentális alkotás az elesett hőköket szimbolizálja. Bronzelemelt 28 ezer szegecccsel állították össze, ami megközelítően jelzi az elesettek számát. A kapun belül két kötélen Rétfalvi Sándor szobrászművész alkotása a két bronzból gyűrt falevel, rajtuk az évfordulóra, s a természetvédelmi területre figyelmeztető felirat olvasható. Bencsik István szobrászművész kőből készített térképén a csata helyét, a körülötte volt és az útközet során elpusztult településeket, valamint a magyar és a török hadrend

²¹ Kanizsai Dorottya Perényi Imre nádor özvegye volt. Ő temettette el a csatateren maradt halottakat síkölösí jobbagyával.

felállítását jelölte meg. Tovább haladva földbe süllyesztett átriumos épület udvarába jutunk. A kis udvart Illés Gyula törött virágra emlékeztető szökőkútja díszíti. Az átriumos épület falai mentén elhelyezett tablók összefoglalják a történelmi és hadi eseményeket és beszámolnak a régészeti ásatásokról. Az egész emlékhelyet Vadász György Ybl- és Kossuth-díjas építészmérnök tervezte.

A sírkertben a tömegsírok között II. Lajos király, Tomori Pál, Kanizsai Dorottya, Szulejmán szultán és sok-sok névtelen vitéz fából faragott szobrot láthatjuk. Alkotók Király József, Kiss Sándor, Kő Pál és Ifj. Szabó István szobrászművészek voltak.

A 6-os út baranyai szakasza melletti települések

A Völgység

A Völgység kifejezés népi tájelnévzés. Csak az 1600-as évek óta vannak írott források a használatára vonatkozóan. A török hódoltság után újratelepülő Tolna megyében kezdetben két járás volt, a simontornyai és a dunaföldvári. Eből a két, észak-déli irányba hosszan elnyúló járásból választották le 1725-ben a megye déli részén a völgységi járást, ami a táj festői szépségével is kitűnik A völgységi járás székhelye Bonyhád lett, amely ekkor még nem számított jelentős településnek. A járás egyik különlegessége a németek túlsúlya volt, akik a 19. század közepén meghaladták az összlakosság 85%-át is. Ezzel függ össze a szakrális emlékekben való rendkívüli gazdagága, ami – párosulva szelíd dombvidékének szépségével – Tolna megye és talán az egész Dunántúl egyik legvonzóbb kistájává teszi.

KAKASD kéttornyú faluházát Makovecz Imre tervezte, 1994-ben adták át. Tornyai közül a nyugati a „sváb”, a keleti a „székely”. Előbbi a kakasdi templomtoronyot mintázza, az oszlakosokat, az utóbbi belsőjében a bukovinában hagyott andásfalvi templomtoronyot rejt. (Andásfalváról származnak a kakasdi székelyek.) A főbejáratához öt székelykapun át jutunk, a kapuk azt az öt bukovinai székely falut szimbolizálják, ahonnan a kakasdiak érkeztek.

A kakasdi svábok szorgalmas népek voltak. Nem véletlen, hogy magukat örökvalósággal – az 1841. évi törvény alapján – az országban elsőként váltották meg földesuraiktól.

BONYHÁD A 15 ezer lakú város a Völgyesség kapuja és egyben központja. A rómaiak idején itt haladt át a **Sopianet** (a mai Pécsét) **Aquincummal** összekötő fontos hadiút. A török harcok során elnéptelenedett. Területén zömében protestáns magyarok, majd később német tartományokból érkezett németek telepedtek le. Bonyhád fejlődése akkor vett nagyobb lendületet, amikor 1743-ban **Perczel József** apósaival együtt megvásárolta a bonyhádi uradalom egy részét. 1782-ben kapott mezővárosi rangot. A 18. század legvégére a mezőváros a felekezeti egyensúly állapotába került, kialakult német-zsidó arculata, lakosságának harmada katolikus, harmada evangélikus, harmada zsidó. A második világháború utáni kitelepítések következtében bonyhái és erdélyi székelyek érkeztek.

Katolikus temploma **Winkler Mihály** plébánossága alatt 1769–82 között épült. 1782-ben **Esterházy László** püspök a **Szeplőtelen fogantatás** tiszteletére szentelte fel. Főhomlokzatát **Mózes és Pál** apostol szobrai díszítik. A szobrászati díszítések, a harmonikus építészeti tagolások és arányok a megye egyik legszébb templomává teszik. A belsőben a főoltár mellett 4 mellékolttart találunk.

Winkler Mihály (1729–1810) korának egy kiemelkedő tudású és hitbuzgó plébánosa volt. Nevét a becses magyar nyelvemlék, az 1506-ból származó **Winkler-kódex** is őrzi. Tartalma: naplár, énekek, imádságok, tanítások, elmélkedések, a passió (egyező a Náador-kódexbelivel), evangéliumi darabok és apákhoz intézett beszédek. (Ma az Országos Széchényi Könyvtár őrzi.) A kódexet ő ajánlkozta a pécsi egyetem könyvtárának, innen a **Winkler-kódex** elnevezés. Plébánossága alatt megjelent a **Jiddisli**, könyvet írt a zsidóknak, s meg akarta téríteni – sikertelenül – őket. Ezért került az oromzat egyik fülkéjébe **Mózes** alakja.

A katolikus templom szomszédságában, az egykori **Döry-kastélyban** működik a **Völgyességi Múzeum**, amelynek gyűjteményei a Völgyesség népeinek mindennapjait, szokásait mutatják be. A **Petőfi Sándor** nevét viselő evangélikus gimnáziuma Tolna megye legfényesebb alapítású gimnáziuma utódaként működik. Leghíresebb diákja **Illyés Gyula** író volt.

Az intézményt 1806-ban **Sárszentlőrincen** alapították. 1806 és 1853 között három évforlyamú kisgimnázium volt. Ebben az időben, 1831–33 között volt itt **kisdíák Petőfi Sándor**. A **Perczel-család** kúriája 1780 körül épült **copt** stílusban, majd 1820 körül klasszicista stílusban átalakították. Itt született 1811-ben **Perczel Mór honvédtábornok**. **Perczel Mór** 1848-ban Bonyhádon gyűjtötte össze népfelkelőkből álló seregét. Legnagyobb harci sikere pedig a már említett 1848-öszi, ozorai győzelme a császári hadak felett. Eieiténak utolsó évtizedeit is itt töltötte. Az épületben **Perczel Emlékszobát** rendeztek be. **Perczel Mór sírja**, a család többi tagjával együtt, a **Kálvária-dombi temető**kertben van.

1995-ben a **bukoviai székelyek letelepítésének 50. évfordulójá** tiszteletére **emlékparkot** hoztak létre. Ekkor állították fel a **Székelykaput**. 1998-ban keresztet, kopjafát és kiskaput is állítottak a parkba. 2000 augusztusában, a **Bukoviai Székely Millenniumi Székelytalálkozó** keretében újabb kopjafát helyeztek el.

A Vörösmarty-szoborcsoportot, Szabó György alkotását 1990-ben állították fel. A három oszlopon elől közepesen Vörösmarty Mihály melliszobra, mögötte jobbra és balra egy-egy nőalak: Perczel Etelka és a költészet műzsája.

A Bonyhádhöz tartozó alsóbörzsönyi Perczel-kúriában házitanítóskodott 1817–1822 között Vörösmarty Mihály költő. Ekkor szeretett bele – reménytelenül – a 15 éves Perczel Etelkába.

Bonyhádtól 5 kilométerre a Duna irányában érhető el a szerb templomáról és kolostoráról híres Grábóc.

GRÁBÓC A települést a török elől menekülő szerb szerzetesek tették nevezetessé, akik a dalimáciai Dragovity kolostorából 1580-ban menekültek ide. Grábóc a 17. században még tiszta szerb lakosságú település volt, a 18. században azonban fokozatosan elnémetesedett. Az 1789-es népszámlálás már német-szerb lakosságúnak nevezi. A 19. századra Grábóc is tipikus „sváb” faluvá vált, ahol a szerb kolostor és az egyre fogyatkozó szerb lakosság csak különlegességgnek számított. A katolikus nemetek 1765-ben építik fel első kápolnájukat, amit 1795-ben a mai templommá építettek ki. A kívülről egyszerű kis templom főoltára érdekes. A közelmúltban a kitelepített nemetek újították fel. Mellétele a Kálváriát látjuk.

A falu keleti végén épült fel a Magyarországot egyetlen fennmaradt szerb kolostor-temploma. Az egész Kárpát-medencéi szerbség szellemi és vallási központja volt. 1585-ben alapították, és ettől kezdve 1974-ig, az utolsó szerzetes haláláig – a török idők és a Rákóczi-szabadságharc időszakát kivéve – folyamatosan működött. Vallási jelentőséget kiemeli, hogy itt őriznek egy igen értékes Szent Borbála-eréklyét is, ami miatt búcsújárárhelyként is jelentős. Jelenlegi barokk temploma 1736–1741 között épült. Tornya és kupolatornya 1796-ból származik. Ikonosztáza 1768-ban készült, képeit Vasílij Ostojic újvidéki festő készítette. A freskók 1784–1785-ben készültek az ugyancsak újvidéki Andrey Salitst vezetésével. A templomot és a kolostort 1994-ben a szerb egyház újra birtokba vehette.

Evenkénti nevezetessége a Péter-napi görögkeleti búcsú, amelyet a kolostor gyönyörűen restaurált barokk templomában tartanak.

A Mecsek

A Mecsek változatos felépítésű, erővel borított, gránitalapzaton nyugvó, gyűrt szerkezettű, törésekkel feldarabolt alacsony középhegység, amely a Tolnai- és a Baranyai-dombságoktól körítve, szigetelyszerűen helyezkedik el.

Főtömegét a triász és jura tengereiben lerakódott mészkő alkotja. A körülbelül 30 km hosszan elnyúló, északkelet-délnyugati csapásirányú hegységet egy erőteljes haránttörés

két részre osztja: Nyugati- és Keleti-Mecsekre. A Nyugati-Mecsek kisbé alacsonyabb, tájképileg kevésbé változatos. Változatosság képét mutat a Keleti-Mecsek. Itt találjuk a hegység legmagasabb pontját, a Zengőt is (682 m). A Mecsek kelemes éghajlatú vidék. Pécs évi középhőmérséklete egyike a legmagasabbnak az országban: 11,2°C. Legszébb virága a tavasszal nyíló piros virágú, vad bazsarózsa. Az erdők leggyakoribb fája a molyhos fenyő.

A lassan süllyedő, csemen tengertől jobbra ezer méter vastag, 4300 kalóriás fekete kőszén tartalmazó liász rétegsor képződött Pécs, Komló, Nagymányok és Mázasszászvár térségében.

MECSEKNÁDASD Itt vezetett át a római birodalom idején az Észéket (Mursa), Pécsét (Sopianae) és Budát (Aquincum) összekötő kereskedelmi és hadiút. Klíma György pécsi püspök építtette fel Püspöki Kastélyát 1751 és 1753 között. Szczitovszky János pécsi püspök meghívására 1846. október 24-én itt szállt meg a világhírű zeneszerző, Liszt Ferenc, aki a kastélyban komponálta Garay János egyik versére első magyar férfikari művét.

A kastély előtt 1980-ban állították fel a nagy zenekölő mellszobrát, Varga Imre alkotását.

A falu területén két középkori várrom is található: a Várhegy és a Réka-vár.

Rövid erdei sétával érhetők el az Óbányai-völgy bejáratánál található középkori Réka-vár maradványai, melyek keletkezése és pusztulása is vitatott. A hegytetőn keresztel jellezett várrom Skóciai Szent Margit²² szülőhelyeként vált hazánkban és Skóciában is ismertté.

A másik vár, ami tulajdonképpen egy, a török kor előtt is álló három hajós templom romja a 6-os főútvonal észak-keleti oldalán, a Schlossbergen, azaz a Várhegyen látható. A nagyméretű templom maradványai a 14. századból maradtak ránk.

Mecseknádasd lakossága a második világháborúig tiszta német volt. A háború után 200 családot telepítettek ki Németországból. Mindezek ellenére a falu ma is a hazai sváb nép kultúra egyik legfőbb központja.

A községben Német Nemzetiségi Tájháza nyílt, melynek kiállított tárgyai a 18. század elején Hessenből betelepült német lakosság életmódját, népi építészét mutatják be. A tornácossal parasztház kiállításain megismerhetjük a hesseni németek hagyományos mesterségeit, megtekinthetjük a helybéli iparosok munkáit.

A község után az út mellett látható az 1235-ben már meglévő Szent István-temetőkapolna, amelyet a 14. században mai formájára bővítettek. A román és gótikus jegyeket egyaránt tartalmazó templom belsőt Zsigmond-kori falfestmények maradványai díszítik, melyek a szentek életét ábrá-

²² Skóciai Szent Margit Szent István királyunk unokája. Szent István udvarába fogadott két száműzött brit herceget, Edmundot és Edvardot. Edvard a királyi udvarban nevelkedett, később nőül vette István király Ágota nevű leányát. Mecseknádasdon született leányuk, Margit, szülei visszatért Angliába és feleségül ment Malcolm skót herceghez. A skót nép jövevénye, nemzeti szentje lett.

zolyák. A kápolnához kapcsolódó monda szerint e szent hely közelében sebezte halálra Imre herceget egy vadkan.

PÉCSVÁRAD legjelentősebb látványója a Szent István király által alapított *bencés monostor*a épült apátsági vár, a magyar államalapítás egyik emlékhelye. A sokszögű vár mai alakja a 13. században alakult ki, legépebben maradt része a délkeleti sarkán lévő **Oregtorony**. A vár bejáratánál állították fel **Borsos Miklós Szent Istvánt ábrázoló melliszobrát**.

Szent István – alapítólevele szerint – 1015-ben alapította a **bencés apátságot**. Első apátja **Asztrik** volt, aki a koronát hozta II. **Szilveszter** pápától **Istvánnak**. Itt rejtgettek Könyves Kálmán elől a később megkoronázott II. (Vak) **Béla**t. Utolsó apátja **Martinuzzi Fráter György** volt. Az alapítólevélből kitűnik, hogy a kolostor könyvtára, számát és értékét tekintve **vetekedett** a **pannonhalmi apátság** könyvtárával, 58 *kodex*e volt. A pécsvárad**i bencés kolostorban** létesült az első magyar patika 1015-ben, de épült **körház és fürdő** is.

Az **apátság** épületéhez csatlakozott a valószínűleg 1015. augusztus 15-én felszentelt **kolostorkápolna**. Benne még **Szent Gellért** is **predikált**, akit a pécsvárad apát és a pécsi püspök beszélt rá, hogy maradjon hazánkban. A **monostort és benne a kápolnát tűzvész pusztította el 1157-ben**. Ezután építettek emeletet a monostor épületére. A kápolna fölé egy második templomot emeltek, így lett az egykori kápolnából **„alteplom”**. Az elpusztult eredeti alapítólevél 1158. évi királyi megerősítése és újra kiadása alkalmából **II. Géza király írta**, hogy az **alteplomban** egy **Domoszló** nevű **Árpád-házi herceget** is **eltemettek** a 11. században. **Szent István monostorát 1543 nyarán**, a törökök **közeledtére hagyták el a szerzetesek**, akik többé nem kötöztek ide vissza. A monostor romokban érte meg a **hódoltság** végét. A ma látható várfalakat és a várkastélyt a 18. században, a megmaradt középkori részeket felhasználásával építették. A 18. századtól a vár gazdasági célokat szolgált. Az **apátság és a vár régészeti feltárása 1958-ban** kezdődött meg. **Megmaradt a templom felkőrvés szentélye**, román ablakokkal, valamint az **alteplom**, **apszisában 12. századi bizánci hangulatú freskótöredékekkel**. A **műemlékegyüttes 1988-ban**, **Szent István halálának és a pécsvárad** monostor **templom felszentelésének 950. évfordulójára** nyílt meg a közönség számára. A **Vármúzeum**ban kiállítás ismerteti a monostor középkori virágzásának történetét és a vár szerepét. Ma a vár egy része szállodaként működik.

PÉCS A 162 ezer lakosú Pécs ma **Baranya megye** székhelye. Dél-Dunántúl legjelentősebb gazdasági és kulturális központja. Megyei jogú, jelentős műemlékekben gazdag város.

Dioecletianus császár a 3. század végén a korábbi két pannóniai provinciát négyfelé osztotta, és a Duna menti tartományt leányvárral – a későbbi **Galerius császár feleségéről – Pannonia Valeria**nak nevezte el. **Székhelyül**

Soplianaet – a mai Pécsét – jelölte ki. A rómaiak uralma 433-ban szűnt meg e területen.

A magyarok 899-ben foglalták el a várost és környékét. Szent István 1009-ben adja ki az alapítólevelét a pécsi püspökség alapításáról. A város jelenlegi nevét először Szent László 1093. évi oklevelében találjuk: „Peuche”. A név eredete egyébként vitatott.

A püspökség megalapítása után, a 4. századi római ökeresztény temetőkapolnák környezetében megépítették a székesegyházat, majd a püspöki rezidenciát, később a várat.

A magyar származású Szent Mór – Pécs második püspöke (1036–1070) – Pécssett írta 1060-ban az első magyarországi írodalmi alkotást, a két zoborhegyi remete, Zoerard (András) és Benedek legendáját. A 12. század végén pedig Kalán püspök Attila életéről a „Historia de Athila Hunorum rege” című történelmi munkáját. Valószínű, hogy a Gesta Hungarorumot is Pécssett írták. Pécssett koronázták meg Salamont. A 13. században, a tatárok pusztítása után falak épültek a város körül.

V. Orbán pápa – Nagy Lajos kérésére – a Viterbóban 1367. szeptember 1-jén kelt bullájában engedélyezte a pécsi egyetem létesítését. Ez volt Magyarország első egyeteme jogi és filozófiai karral. Ahogy a bulla írta: „...nemcsak Magyarország, hanem a szomszéd területek javára is.” Ennek hatására pézsgo szellemi élet indult meg, különösen akkor, amikor Janus Pannonius töltötte be a pécsi püspöki széket (1459–1472). Ennek a török uralom vetett véget 1543-ban. A török 1686-ig uralta a várost. A város újbóli fellendülése a 18. században kezdődött meg.

A VÁROSNEZŐ SÉTA AJÁNLOTT ÚTVONALA: amilyen a város legértékesebb látnivalóit lehet felkeresni: Széchenyi tér – Szepessy Ignác utca – Káptalan utca – Dóm tér – Janus Pannonius utca – Szent István tér – Rákóczi út – Ferencsek utcája – Jókai tér – Széchenyi tér.

A VÁROSTÓL KISSE TÁVOLABBI LÁTNIVALÓK: Idrisz Baba türbéje, a Kálvária, a Tettye a Havi-heggyel, a Misina-tető, a Mindenszentek temploma és a Zsolnay Mauzóleum.

A Széchenyi tér a város központja, ahonnan 11 utca indul különböző irányokba. A tér még a múlt században is a város piactere volt, ahol a falusi lakosság árusította a termékeit.

A tér déli végében az irgalmas rend temploma, rendháza és kórháza áll. A 18. századi templom mai eklektikus homlokzatát az 1891. évi átépítés-kor kapta. A templom különleges értékei az intarziás faoltárak. Az olasz barokk főoltárkép Szent Sebestyén vértanúságát ábrázolja.

A templom előtt a szecessziós Zsolnay-kút áll. Ezinos vizköpő a nagyszentmiklósi aranylelet bikafejes figuráit utánózza. Helyén a török időkben is csorgókút állt, az úgynevezett „kádi csorgója”. A tér és a király utca sarkán az óratornyos városháza eklektikus (neobarokk) épületét Lang Antal tervei alapján építették 1907-ben.

A téren két szobor található. A városháza felőli sarkon Pátzay Pál Hunyadi Jánost ábrázoló bronz lovasszobra áll, amit a nándorfehérvári csata és Hunyadi halála 500. évfordulóján, 1956-ban állítottak fel. A másik a 18. század elején, a pestisjárvány megszűnésekor készült barokk fogadalmi Szent-háromság-szobor másolata (Kiss György, 1908).

A tér északi végén találjuk a legértékesebb épületét, a Gazi Kászim pasa dzsámiját, hazánk legmonumentálisabb török kori emlékét. A 15. század második felében épült dzsámi alaprajza négyzetes, ezen egy nyolcszögű dob fekszik, és erre került a félgömb kupola. Bent a mihráb-fülke délkelet felé, Mekka felé néz. Ez magyarázza az épület tengelyének elterését a tér tengelyéhez viszonyítva. Az északi oldalon Körmeny János tervei alapján modern épületrésszel bővítették a belvárosi plébániatemplom funkcióját is betöltő épületrészletet. A modern rész freskóit Gebauer Ernő festette.

A tér északnyugati sarkán áll a ciszterci szerzetesrend Nagy Lajos Gimnáziuma. Az előtte lévő kis parkban Baksa Sós György Leonardo da Vinci fehér márvány szobra található.

A tér északnyugati sarkától indul a Szepessy Ignác utca. Az utca elején található az Egyetemi Könyvtár (korábban püspöki könyvtár), a város leg-szebb klasszicista épülete, amelyet Piacsek József tervezett 1830-ban. Az előcsarnokban találjuk a könyvtárat alapító Kilimó György püspök sírkövét, mellszobrát és humoros, latin nyelvű könyvtárhatalmat szabályzatát.

Kilimó György püspök 1772-ben nyomdát alapított, majd 1774-ben megnyitotta a püspöki könyvtárat. Ugyancsak ő alapított az országban először, 1774-ben felső leányiskolát. A könyvtár nyitvatartásának azonban Pécssett sokkal régebbi hagyományai vannak. A híres firenzei könyvművelő műhely tulajdonosa – Vespasiano da Bisticci – a leg-híresebb könyvtárrendelőről írott emlékirataiban megemlíti Hantho György pécsi prépost és Janus Pannonius pécsi püspök nevét is. Hantho György volt az, aki 1440-ben, Magyar-országon először, nyitvatartást tette a 300 kötetes könyvtárnak használatát.

Az 1367-ben alapított középkori egyetem mai utódja 1921-ben létesült, amikor a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem egyes karainak Pécsre helyezéséről törvény rendelt-ezzet. A mai Janus Pannonius Tudományegyetem mellett még Orvostudományi Egyetem, Liszt Ferenc nevet viselő Zeneelméleti Főiskola, valamint Püspöki Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet is működik.

A Szepessy Ignác utca a Káptalan utcába torkollik a 2. sz. alatti Zsolnay Múzeummal. A múzeum épülete Pécs legértékesebb lakóháza, a volt nagypréposti ház, amelyet már egy 1324-ből való oklevél is említ. A kapuál-ban 15. századi kettős ülfülkék vannak. Az emeleten rendezték be a Zsolnay Múzeumot. A kiállításon az 1853 óta a Zsolnay-gyárban készített műveszi termékek láthatók történeti sorrendben. A kerámiagyár díszedényeit

művészeti kidolgozásuk és technikájuk tette egyedülállóvá. Zsolnay hírnevét azzal a különleges mázzal bevont kerámiával szerezte, amelyet a görög hajnal

szóból *eoizinak* nevezett el.

Zsolnay Vilmos (1828–1900) keramikus, a modern magyar kerámia úttörője. Tanulmányait a bécsi Polytechnische Institutban végezte. Apja, Zsolnay Miklós 1852-ben Pécsen gyáralapítást kérelmet nyújtott be, s az engedélyt, illetve a létesítményt 1854-ben átírtatta Ignác fiára. Ezt vette meg Zsolnay Vilmos, s ennek helyén létesült az Első Pécsi Csement, Chamotte és Tűzbiztos Agyagárúk Gyára, amelyben épülettisztító terrakotta, tűzálló tegla és mázas használati edény készült. Mivel Zsolnay nem volt szakképzett keramikus, az üzem vezetésére külföldi szakembereket szerződötetett. Közben kémiai és technológiai tanulást, s a külföldi szakemberektől szerzett tudásával 1872-től már maga vezette üzemet. A manufaktúra fejlesztése, az áru minőségének javítása és a költségek csökkentése érdekében rendszeresen vizsgáلتa a környéken található agyagokat. Állandóan kísérletezett az edény anyagának javításával, és igyekezett művészi színvonalra emelni a díszítést. Az 1878. évi párizsi világkiállításán egy addig nem ismert, a szakemberek által porcelánfajsnak nevezett terméket jelent meg. A porózus cserpelet magas hőmérsékleten olvasztva, olómentes mázzal vont be, majd az alpmáznál alacsonyabb olvadáspontú mázzal alátámasztta. Az eljárással elérte a világkiállítás nagy aranyérmét és a francia becsületrendet.

Az 1880-as évek közepén kezdte meg a kályhacsempet, a sósodásos kőgyárgács és a motthoz hasonló masszázsszételű, faragható programált épületkerámia-csemek szállítását. A Mátyás-templom, a kassai dóm, a Vajdahunyad-vár, a mártírfalvai templom és a Parlament jelzik sikerét.

Wartha Vince műegyetemi tanárral együttműködve az 1890-es évek elején kidolgozta a poros színt, *eozinak* nevezett fémfényű mázat, majd az ezoin zöld, kék és egyéb színekben játszó változatát.

A Káptalan utcában a Zsolnay Múzeummal szemben lévő szülőházában nyílt meg Victor Vasarely (Vásárhelyi Győző) (1908–1997) Múzeuma.

Victor Vasarely ebben a házban született és később Franciaországban élt és alkotott. 1976-ban, műzseumának megnyitására Pécs város díszpolgára lett. Vasarely műveit maga ajándékozta haláláig folyamatosan a múzeumnak. A kiállítás végigköveti a mester életét. Grafikai munkásságában a fekete-fehér és a vonal peridusnak tulajdonított kiemelt szerepet. Geometrikus elemek variálása jellemzi művészetét, ami által különleges optikai hatást vált ki a nézőből. Itt őrzik az egyik legismertebb alkotását, a szőnyegben ki-vitelezett „Zebra” címűt.

A Vasarely Múzeum udvaráról tekinthető meg a többszintes pincend-szerben kialakított Bányászati Múzeum. Itt közeteket, s a kőszén- és uránbá-nyászat eszközeit ismerheti meg a látogató.

A Káptalan u. 4. sz. alatti barokk épület, a volt kispóostli ház, egy kert közepén áll. Ebben helyezték el a Modern Magyar Képtárat. Az udvaron nagyméretű modern szobrok, Székely Péter Franciaországban élt szobrász-művész alkotásai vannak kökört gyűjtőnéven kiállítva.

A Káptalan u. 5–6. sz. alatti 18. századi épületekben találjuk a Schaár Erzsébet és az Endre Nemes Múzeumot. Schaár Erzsébet (1908–1975) „Utca” című kompozíciójához Janáky István tervezte a kiállítási épületet. Schaár Erzsébet művészetének summázata ez a mű – egy utca házsorának és

embereinek természetű, mégis szimbolikus szobrászati alkotása –, amely tér és ember kapcsolatainak, ember és világ összetartozásának szuggesztív megjelenítése. Nemes Endre (1909–1985) Pécsvaradon született, Prágában tanulta a művészetszereséget. 1940-től haláláig Svédországban élt. 1983-ban ajánlotta fel 250 művet a pécsi múzeumnak, ebből nyílt a kiállítás. Művészete az elvonat és szurreális elemek jellemzők.

A Káptalan utca déli ívének lezárásában, a Janus Pannonius utca 11. sz. alatti neoreneszánsz épületben (volt Katolikus Legényegylet) találjuk a Csontházy Múzeumot.

Csontházy Koszika Tivadar (1853–1919) a modern magyar pikúra egyik legeredetibb alakja. Kétszében született. A gyermekkorai tanulmányokat későben gyűjgyszereséti pályán indult. Későbbi önéletrajza szerint ekkor hallotta azt a belső hangot, mely szerint „ő lesz a világ legnagyobb napút festője, nagyobb Raffaelnél”. Bár a művészet iránti vonzalma már korábban megmutatkozott, csak 1894-ben ment Münchenbe festészetet tanulni. Az elhivatottság és a kitartás végül is meghozta a gyümölcsöt, hiszen nem egészen tíz évre rá, a századadelőn alkotó fő műveit. Csontházy művészete életében nem ismerték el. 1919-ben szegényen halt meg. Vásznaít el akarták árverezni, de egy Geröczy Gedeon nevű építész, aki felismerte Csontházy alkotói nagyszerűségét, megmentette az életünket, és ezzel mind a művész, mind a saját nevet halhatatlanná tette az utókor számára. Művészete a posztimpresszionizmus egyetemes alkotóinak sorába emeli. Festészeit a verászos színvilág, a mágikus realista hangvétel és a szuverén szimbólumteremtő erő jellemzi. A színek és formák egyszerű eszközökkel, mégis hihetetlen vitalitással fejezik ki a természet erőinek egymáshoz feszülő energiáit, a fények, a levegő, az árnyak finom átmenetét pedig rendkívüli emberi érzékenységről tanúskodnak.

A Csontházy Múzeum előtt, a várarok helyén kialakított árnyas park szélén állították fel Csontházy szobrát, Kerenyi Jenő alkotását.

A sétányon érünk ki a Dóm térre, a főiskolát alapító Szepessy Ignác püspök szobránál. A szobor Kiss György munkája. Innen nyílik a legszébb rá-látás a – város jelképének is tekintett – székesegyházra, amelyet 1993-ban II. János Pál pápa a „basilica minor” rangra emelt.

A negytornyos bazilika korát a 11. századtól számítjuk. A megépítése óta többször érte súlyos kár, de mindig újjáépítették. Ezek természetesen mindig változtattak külső megjelenésén és belső díszítésén. Jelenlegi neoromán formáját az 1882–91 között végrehajtott és az eredeti formát visszaállító taní igyekező átépítéskor kapta Schmidt Frigyes tervei szerint.

A bazilika fehér mészkőből épített hatalmas déli homlokzatát akantusz-levelekkel díszített féloszlopok és minden mezőben keskeny ablakok tagolják. Felétük a salzburgi és dalmáciai fehér márvány balluszterekkel kiképzett arkádokat a 12 apostol szobra díszíti, melyeket Antal Károly 1963-ban készített. A bejárat felett Kiss György Magyar szentek című domborműve látható.

A bazilika bejáratának eddig nyitott előterét a millennium alkalmából készírt bronz dískapuval zárták le, amit Rétfalvy Sándor pécsi szobrász készített. A belső kaput, ugyancsak Rétfalvy Sándor 33 domborművel – az Ó- és Újszövetségből vett jelenetekkel – díszítette.

szobrait Zala György faragta.

A két-két toronypár közé a 14. században kapornákat építettek. Az oldalikapornák freskóit Székely Bertalan és Lotz Károly festette a 19. század végi átalakítás során.

A delnyugati toronyhoz kapcsolódó Corpus Christi-kápolnában Lutz Károly képei a *szenzimitéaldozathoz* kapcsolódó újszövetségi történeteket és az utolsó ítéletet mutatják be. A kápolna legértékesebb emléke a 16. századi

Szathmáry-rele város marvány reneszánsz pasztororium.
Az északi mellékhajóból nyíló Jézus Szíve-kápolnában szintén Lotz Károly képei láthatók Jézus életéből vett jelenetekkel.

Az eszakknyugati torony tövében levo Maria-kapolnaban Szekely Bertalan a magyar szentek életéből vett jeleneteket festett meg. A kapolnaban levo alabastrom epitafium valoszínűleg Cornelius Floris műhelyében készült a

A szentélyből nyíló kapornában Pécs második püspökének, Szent Mór-
nak az életéből vett jeleneteket festett meg Székely Bertalan.

Az országos altemplomba vezető legatörök oldalaitalainak dompmormuivelt a 12. századi töredékek alapján Zala György faragta. Az északi lejárattól öszo- vettség, a délinel ujiszovettségjelenevetekeet ábrázolnak. Az altemplomban levő

idejében kapta a székesegyház a múlt század végén a mai formáját – már-
 vadem stato domonimveket (közintézményeket, Dunaszky puspok – az o-
 vány mellékszobrá pedig Kiss György készítette.

Órás oromzata a 19. századból való.

neoreneszánsz (1852), a déli pedig 18. századi barokk. A Püspöki palota déli-keleti sarkán lévő erkélyéről Varga Imre alkotása, Liszt Ferenc szobra tekint a bazilikára.

Liszt Ferenc 1846-ban Scitovszky János püspök meghívására, két hangversenyt is adott Pécsen. Scitovszky János kívánságára – aki közben 1849-ben esztergomi érsek lett – Liszt Ferenc „Esztergomi mise” címen misét komponált, amely 1856. augusztus 3-án az esztergomi bazilika felszentelésén hangzott fel először.

A püspökökértben találjuk Borsos Miklós alkotását, Janus Pannonius egykori vár „Kínizsi-bástya”-ja, a barbakán²³ zárja le. Ezen áthaladva, megtekinthetjük a középkori várostal feltárt nyugati szakaszát, amely folytatódik a belváros északi részén is. Az Aradi vértanúk útja mentén húzódó várfal tövében a 13 aradi vértanú portrésszobrai sorakoznak.

A Dóm tér és a vele szemben teraszosan kialakított Szent István tér alatt 4–5. századi ókeresztény temető húzódik. A város és a temető területén is 200 éve folytak régészeti kutatások. Az első sírkamrát a 18. század elején a mai ciszterci rend Nagy Lajos Gimnáziumának udvarán találták meg, majd 1782-ben a Péter-Pál sírkamrát is napvilágra került. A Dóm téren két nagy értékű 4. századi ókeresztény festett sírkamrát tártak fel, jellegzetes keresztény szimbólumokkal, valamint egy cella trichorát (háromkarúlyos temetőkápolnát).

Pécs világhírű értékei a feltárt és a még feltárássra váró ókeresztény sírkamrák, amelyek 2000 novembereben felvettek a Világörökség-listára és ezáltal az egyetemes történelmi értékek listájára, az emberiség történelmének szempontjából kiemelkedően fontos kultúrtörténelmi kincsek közé sorolták. Jelentőseggüknek fogva róluk kicsit részletesebben szólnunk.

Az 1782-ben megtalált I. számú, vagy ismertebb nevén a Péter-Pál sírkamra nevét a bejáratnál szemközt falon látható Péter és Pál apostolokról kapta. A képen az apostolok a Jézus jelenlétét szimbolizáló Krisztus-monogramra mutatnak rá. Körben a falakon és a boltzaton gazdag festés látható. Az oldalfalakon Ádám és Éva, Noé, a háromkirályok, Jónás, Szűz Mária és a gyermek Jézus története elevenedik meg. A sírkamra rekonstrukciója várhatóan a közeli jövőben fejeződik be, és a közönség számára is látogatható lesz.

A II. számú a Korsós sírkamra. A kamra északi falába szüllyesztett kis fülke kancsó- és pohárbrázolása nagy valószínűséggel az oltáriszentséget szimbolizálja. A sírfalak gazdag geometrikus és növényi díszítése a Paradicsomkertet idézi. A sírkamrát feltehetően a 4. század végén építették. Az észak-déli tájolású épület két részről áll: a föld alatti festett falú sírkamra felett kápolna helyezkedik el. A sírkamra temetkezési hely volt, a kápolna szertartások tartására is szolgált, vagy itt emlékeztek meg az elhunytól halála évfordulóján. A létezéséről már a 18. században tudtak, de feltárására csak a 20. században került sor. A sírkamra látogatható.

1975–1976-ban véletlenül bukkantak rá a legnagyobb ókeresztény épületre, a Szent István tér közepén található nagyméretű kápolnára, vagyis az Ókeresztény mauzóleumra. Az ásatás során kiderült, hogy a mauzóleum alatt bibliai

tárgyu freskókkal díszített sírkamra rejlik, amely a keresztény mitológia egy-egy fejezetét mutatja be. A keleti és az északi falakon az oroszlanok vermébe vetett Dániel prófeta, valamint Ádám és Éva paradicsomkerüti jelenete elevenedik meg. A déli oldalon nincsenek festmények, mert ott áll a faragott, 3. századi fehér márvány szarkofág. A feltáras után elkészült a mauzóleum rekonstrukciója és a falfestmények restaurálása, amelynek eredményeként ma látogatható ez a 4. század végén épülhetett, egyhajós ökeresztény épület.

A közeli Apáca utcában található Ökeresztény temetőkápolna belső térében a padlószint alól négy sír került elő. Ez a temetőkápolna annyiban különbözik a többi sopianaei temetőtől, hogy itt nem sírkamrákba, hanem sírokba temetkeztek a város keresztény lakosai.

A Szent István térről lefele haladva érjük el a Ferencesek utcájának sarkán álló Galambos-kutat, amelyet Bársöly György Szent Ferenc galambokkal című szoborcsoportja díszít. Nem messze innen, a Rákóczi út elején áll az egyetlen olyan török dzsámi hazánkban, amelyiknek a minarejtje is megmaradt. A dzsámit Jakováli Haszán török pasa építtette a 16. század második felében. Négyoszögletes alapon épült. Azon nyolcszögű dob, amelyen felgömb kupola van. Szamárhátíves, felülvilágításos ablakai vannak. Belső be rendezése – nagyrészt a török *kormány ajándékként* – a hagyományos dzsámbiberendezés: a mimber (hetlépcsős szószek), a rahle (korántartó), a körszű (a Korán olvasására használt emelvény), valamint az értékes szőnyegek. A dzsámihoz épült a török időkben a tanuló derviszek kolostora, amelyben most a török kor emlékeit kiállító kis múzeum működik.

A Rákóczi úton továbbmenve, a pályaudvar fele vezető utelágazásnál találjuk az érdekes Zsolnay-szobrot. Pirogránit talapzatát Schulek Frigyes tervezte. A bronz főalakot, Zsolnay Vilmost Horvay János, a porcelángyártás egyes fázisait bemutató mellékalkalakokat pedig Abt Sándor mintázta 1907-ben. Ezt a látnivalót azonban inkább kocsirol tudjuk megtekinteni. A dzsámitól a Galambos-kút fele visszahátré a Ferencesek utcáján haladunk a séta során. Itt áll a 18. században barokk stílusban épült ferences templom. Szép barokk oltárai és intarziás sekrestyebútorzata van. A falfestmények Gräts Endre és Gebauer Ernő munkái.

A ferences templom főhomlokzata előtt a hajdani Memi pasa fűrődjének maradványait tárták fel.

A Ferencesek utcája a város sétálóutcája kis üzletekkel, presszókcal. Az utca tőré szélesedik a Jókai térben, amely hajdan a kispiac volt, ahol az iparosok sátrai álltak. A tér közepét 1968 óta Zsolnay-féle pirogránit kút díszíti. A Jókai tér 6. sz. ház az úgynevezett „Elefántos-ház”, amely a 19. sz. elején táncházaknak épült. A modern tömbrehabilitáció során a Hild-udvarral összekötött épületegyüttes ma a Művészettek Háza, a vendéglátás és a kultúra szolgálatában áll.

A Ferencsek utcája visszavezet a Széchenyi térre, az innen balról induló Apáca utca elején van a Szerecsen Patika, amely Zsolnay-majolikával díszített bútorzata és muzeális tárgyai miatt megtekintésre érdemes.

A Széchenyi térrel a Városháza mellett vezet a Király utca a város kül-turalis központjához. Itt áll a Pécsi Nemzeti Színház épülete. 1893–1895 között Lang és Steinhart tervel alapján épült. Homlokzatát Erkel Ferenc, Csiky Gergely, Szilgiet Ede, Kisfaludy Károly és Vörösmarty Mihály Zsolnay-pirgránit szobrai díszítik. A színház prózai, opera- és balettársulata gazdag programot kínál.

A Széchenyi térrel északi irányba induló Hunyadi János úton juthatunk a pálos rend modern templomához, amely 1939-ben épült Forbáth Alfréd tervel alapján. Küldönálló tornyát arkádor köti össze a templommal. Előtte feler két kőből készült finom vonalú Mária-szobor áll. Innen tovább a Misa-tető-re, illetve jobbra a Havi-hegyre vezet az út.

A Havi-hegyre vezető út a szépen parkosított édesvízi mészkőből felépülő fennsikron, a Tettén vezet át. Itt fakad a bővizű Tetté-forrás, amely évszázadokon át ivóvízzel látta el a várost. Ma már Duna-víz is érkezik csövezetéken a városba. A Tetté fái rejtik Szathmáry György püspök nyaralójának a romjait, amely a török időkben derwis-kolostor volt.

A Tettén található a Pinter-kert, ahol ritka fenyő- és tujafélék mellett egzotikus cserjék és virágok is vannak. A Havi-hegy csúcsára vezető út mentén, egy meredek sziklafal peremén látható Rétfalvi Sándor drámai hatású modern feszülete. Kisse tovább, a hegy-sziklás ormán épült 1698-ban, a pestisjárvány elmúltával, a Fogadalmi-kápolna, amelynek városképfornál szerepe is van. Közvetlenül a Havi-hegy alatt, a Tetté utcában áll a 12. századi Mindenszentek temploma.

Látványosan jelenik meg a városképben, közvetlenül a városmag felett, a Kálvária-domb tetőjén, a művészi igényességgel helyreállított Kálvária-kápolna és a 14 stációszlop.

A Kálvária-domb mögött nyugat felé van a Rókus-domb. Itt áll az 1591-ben épített török, nyolcszögletes, kupolás sírkápolna, az Idrisz baba türbéje.

Kocsival is megközelíthető a Misa-tetőn (535 m) lévő 191 m magas tévétorony, amelynek a kilátója 75 m magasban van. A kilátóhoz gyorslift vezet fel. A Misa-tetőhöz vezető út mentén kemping, állatkert és vidámpark van.

A város délkeleti részén, a 6-os út mellett lévő Zsolnay-gyár mögött van a Zsolnay Mauzóleum. Hozzá a gyár felől 24 – szörmáncos kerámiából készült – fekvő orszánnal szegélyezett út vezet. A mauzóleum külső falát pirgránit lapok, belső falát zománcozott, aranyozott fajansz borítja. Belül Zsolnay Vilmosnak és nejének ezinos szarkofágja látható.

KÖVÁGÓSZÖLŐS fele Pécs nyugati határában ágazik ki északra az út. A település temploma a 12–13. században épült. Köbe véssett latin nyelvű alapítólevele megmaradt.

CSEKRKÚT falu a Jakab-hegy (592 m) lábánál alakult ki. A kis település templomát román stílusban 1290-ben építették. Az egyhajós templom toronya 14. századból való. Ebből az időből (1335) maradtak ránk nagy értékű freskói is, amelyek a 12 apostolt, a *szenvedő Krisztust*, *Szent Györgyöt* és *angyalát mérleggel ábrázolják*. A *diadalíven* a *kor mesterségét* ábrázolták. Belső berendezése a pécsi székesegyházból került ide.

A Jakab-hegy oldalában lévő érdekes formájú konglomerátum²⁴ sziklák a Babas szerkővek. A hegy tetején késő bronzkor–kora vaskor idején épült földvár látható, amelynek a közepén középkori alapítású pálos kolostorromot találunk.

ÓRFO öt apró település egyesítésével alakult ki. A Bánosi-kishegy lábánál bővízi karsztforrás tör a felszínre. A Sárkány-kút időszakos karsztforrása kitoréskor percenként ezer liter vizet bocsat ki, majd két óra múlva megszűnik a víz kiáramlása. A domborzati viszonyok négy nagyobb felületű töltet-hozását tették lehetővé, ami üdülőtérüllet kialakulását segítette.

ABALIGET fő látnivalója a falu szelén, a Bodó-hegy lábánál lévő, közel 500 m hosszú cseppkőbarlang, amelynek a tiszta levegőjében kísérletek folynak a légúti megbetegedések gyógyítására. A barlang bejárata előtt két mesterséges fürdő-, illetve csónakázótavat létesítettek. Turistaház és kemping is működik a közelben.

MANFA Árpád-kori településének 12. században épült román stílusú temploma, amely magányosan áll a Melegmányi-völgy torkolatánál, Baranya legjelentősebb műemlékei közé tartozik. A támpillérek és csúcsíves kapuja 15. századi átépítésről tanúskodik.

SIKONDA nevét az 1928-ban egy kűfúrás nyomán feltört 35°C-os alkalicus földes, gyengén radioaktív hévíz tette ismertté.

SZIGETVÁR A 6-os főút mentén elhelyezkedő város látnivaló: a vár és a török kori emlékek. Az Almás-patak árterületén fekvő város központja fele haladva érdemes megtekinteni a Bástya utcában egy nika török emléket. A téglából rakott kisméretű, négyszögletes épületet

²⁴ Konglomerátum: üledékes közette szilárdult lekerékkített kavics, kavicskő.

eredeti török kovácsoltvas ablakrácsok díszítik. Vagy Korán-iskola, vagy karavánszeráj (szállás) volt.

A Zárda utca elején találjuk a 18. századi ferences templomot. Szép a fából faragott teltívtartóként török kömoszdömedencét használnak. Szép a fából faragott hatalmas főoltára.

A város főterén, a Zrínyi téren áll az 1878-ban készült országnos Zrínyi Emlék. 1566-ban az Óvárosért vívott harcban itt sok várvédő esett el. A tért legértékesebb épülete a plébániatemplom, amelyet az 1569-ben épített két-minaretos török dzsámiból építettek át. Kívül helyreállították szarmárhátvas ablakkereteit is. A hajdani török kömoszdömedencék most szenteltívtartók. A kupola freskóját Dorffmeister István készítette, Zrínyi Miklós kirohanását és a vár töröktől való visszafoglalását ábrázolja.

A Zrínyi térről észak felé vezető Vár utcán jutunk a várhoz. Az első feljegyzések szerint az eredeti középkori várat Szigeti Osváld építette 1420 táján. Pécs eleste és a török veszély növekedése miatt 1543-ban királyi várrá lett. 1541-től Zrínyi Miklós volt a vár kapitánya. A vár azonban az 1566-os török ostrom idején elpusztult. Zrínyi Miklós katonáival együtt hősi halált halt. A mai várat már a török építette ki jelenlegi formájára. A 8 m magas és 3–4 m vastag falak téglából épültek, és négy hektár szabálytalan négyszög alakú területet fognak közre, sarkain kiugró bástyákkal. Alagutakkal ellátott széles földútítesek húzódnak a vár falaira támaszkodva. Az északi oldalon helyrehozott kazamatákban turisztaszállót alakítottak ki.

Egy árok és magas földhányás választotta el a belső és a külső várat. A legnagyobb, északnyugati bástya a belsővár. 1566-ban Zrínyi Miklós hős katonáival innen rohant ki a török ellen. Az árok felvonóhidján halt meg. Hatálya helyén áll lovasszobra Somogyi Józseftől. Az ostromban maga a török szultán is életét vesztette.

A várudvar közepén áll az 1566-os ostrom idején elhunyt II. Szulejmán szultán emlékére emelt dzsámi, amely restaurálás után most vártörténeti múzeum. Kétszárnyú ajtaja eredeti török kovácsoltvas munka. Kívül a minaret is megtalálható, bár csonkán.

Szigetvár keleti határában alakították ki 1996-ban a Magyar–Török Barátság Parkot. Az itt elhunyt török uralkodó jelképes sírhelye előtt, Zrínyi Miklós és II. Szulejmán hatalmas méretű portréja fogadja a látogatót. Mindkét szobor Metin Jurdanur török szobrászművész alkotása. E helyen állt az ostrom idején a török szultán sátra.

TURBÉK A városból északra, a 67-es út mellett lévő településen 1770-ben épült kápolna a hagyomány szerint azon a helyen áll, ahol valamikor II. Szulejmán szultán sírkapornája – türbéje – állt. Szívét és belső részét itt temették el. Testét – bebalzsamozva – Isztambulba vitték, és a róla elnevezett dzsámi türbéjében temették el. Erről török felírás is tanúskodik.

Siklós fő látnivalói: a *ferences templom*, a vár és az egykori *Mal koccs bej dzsámi*. A várhoz felvezető út mellett találjuk a ferences templomot, amelynek 15. századi gótikus szentélye van, korabeli értékes

kékoportó igazi othona. múzeum igazi különlegessége a borszéf-rendszer. Villány és környéke a ahol kétezzer év szőlészeti és borászati történetébe pillanthatunk be. A Bor-meg évente a Nemzetközi Borda! Fesztivál. Villányban van a Bormúzeum, utóbiban négyezer hektoliter bort tárolnak óriási hordókban, és itt nyitják kiemejük Villánykövesden a védett pincsort és a Batthyány-pincét. Ez Nagyharasny, Kisharasnny, Nagytótfalu, Siklós, Marlagynyűd). Ezek közül és művészeti értékeit mutatja be (Palkonya, Villánykövesd, Villány, amely 25 kilométeren át kanyarogva, nyolc borte rmelő közösség kulturális hazánkban először az idegenforgalmi ihletésű Villány-Siklós! Borút, séklet 11,4°C, és 662 mm az átlagos évi csapadékmennyiség. Itt épült ki 2000 óra felett van az évi napsütöses órák száma, az évi középhőmér a Villányi-hegység déli lankáit 2100 hektár szőlőültetvény borítja. Itt A Villány-Siklós! Borút Magyarország legdélibb fekvésű borvidéke, (például a metvőállomások).

A Villányi-hegység 20 km hosszú, a Szársomlyóban 442 m magasra emelkedő, földtörténeti középidei kőzetekből felépült, rögökre tagolt hegység. A Szársomlyó kopár oldala szépen feljelt védett karmező, a Duna-Dráva Nemzeti Park része. A hegység lejtőit vastag lösztakaró fedi. Siklós határában fejtik a szürke, fehères, jól csiszolható triász-mészkövet, amelyet "siklós márvány" néven ismernek. Sokféle használták és használnák fel. Így például az Országház földpícsőjéhez és az MTA székházához. A Mártagyúd határában fejtett jura-mészko szépen csiszolható és fényezhető. Vöröses és sárga változatait főként belső terek burkolására használják (például a metvőállomások).

A Villányi-hegység

Kirándulások Pécestől délre

IBÁFA A települést érdekes Pipamúzeuma miatt érdemes felkeresni. A kiállítás a pipagyűjtemény mellett a dohányzás egyéb kellekeit is bemutatja.

II. Szu lej mán 1520-ban került a birodalom élére és uralkodott 1566-ig. Szilgetvárnál be következett haláláig. A török állam az ő uralma alatt ért hatalma tetőpontjára. Kiváló államférfi, művelt, több nyelvet beszélt, költői tehetséggel is megáldott hadvezér és diplomata volt. A világ legjelentősebb jogalkotói között tartják számon.

18. századi átépítéskor kapta. A hozzá épült rendházban nyílt meg az ország első kerámiai alkotóháza, ahol nemzetközi szimpóziumokat is rendeznek. Az épületben állando kiállítás, a hozzá kapcsolódó kertben pedig szabadtéri kéramiapark tekinthető meg.

A sik területből kiemelkedő meszkőrogre már a rómaiak erődítményét emelték, amelynek *Serena* volt a neve. A mai vár őseit a 13. században a Siklósi-család építtette. A 14. században a Garai-családé. Ők a várat gótikus stílusban továbbépítették. Ekkor épült a várkápolna is. 1401-ben, öt hónapon át itt őrizték Zsigmond magyar királyt. A Garai-család kihaltával a vár a királyra szállt vissza, majd adományként Corvin Jánosé, 1515-től a *Perényieké*. Nekik köszönhetőek a reneszánsz alalakítások. Perényi Péter felesége Kanizsai Dorottya volt, aki a mohácsi csatater halottait eltemettette. Szobra a várárokbán áll. Siklóst 1543-ban foglalta el a török. A török uralom alól a Habsburgok és a Szövetséges Szent Liga seregei szabadították fel Siklóst, így az császári birtok lett, majd gróf Eneás Caprara tábornok kapta meg adományként. Ennek köszönhető, hogy később Lipót császár kivételt tett Siklós várával, nem pusztította el, mint a többi magyar végvárat. Később a Batthyány-család birtokába került. 1770 májusában II. József is látogatást tett a városban, hogy találkozzon ifjúkori nevelőjével, gróf Batthyány Károlyval. A 19. században a vár elvesztette katonai jelentőségét. A vár utolsó tulajdonosának, Benyovszky Móricnak az özvegye végül a kincstárnak adta el. Siklós ma az egyetlen épen maradt vár hazánkban.

A Batthyány-cimeres rondellán keresztül jutunk a váruddarra. A négyszögletes váruddart teljesen körülvesszi a kétemeletes épület, amelyben múzeum működik (szállodája és turisztaszállása, étterme és presszója jelenleg nem üzemel). A múzeumban találjuk a Zsigmond-szobát, ahol a hagyomány szerint Zsigmondot őrizték. Mávány kandallója műveszi kivitelezésű. A többi szobában korabeli bútorkat láthatunk, és időszakos kiállításokat is rendeznek. 1970-ben sikerült restaurálni a vár szép, kőkonzonon álló gótikus erkélyét, s a rajta levő Garai-cimert. A vár építészetileg legértékesebb része az uddarvól nyíló 15. századi gótikus várkápolna. Orgonakarzata és szentélye igen szép, halóboltozatos és csillagboltozatos, függönyíves ablakkal. A szentélyben város mávány reneszánsz pasztorfórum, a karzaton pedig reneszánsz orsós korlat látható. A szentélyben 15. századi Szent Jobbot ábrázoló freskó van. A jobb oldali falukében Szent László és Szent Lajos, balra a Fajdalmas Krisztus és Isten Báránya 14. századi freskót 1500 körül hasonló témájú freskókkal fedték. Ezeket sikerült leválasztani, és a kápolna másik falán helyezték el őket.

A vár közelében működik a kenes gyógyvíz által táplált 26°C-os strandfürdő. A melléje épített kádfürdőben mozgásszervi megbetegedésben szenvedőket gyógyítanak.

A mai Alsóvárosban, a Széchenyi és Vörösmarty utca találkozásánál találták meg Malkocs bej dzsámiját. A kilisszai (ma Horvátországban) szandzsákbej által a 16. század közepén táján épített dzsámi négyzet alaprajzú, dobonyú kupolával fedett, nyitott előcsarnokú egy mináres épület volt. Az épületmaradványok segítségével rekonstruálták az épületet. A műemlékvédelem alapelvei szerint az épület tömegének felidézésekor a régőtől eltérő struktúrát is alkalmaztak. A tamburt például jól megkülönböztethető módon téglából falazták fel. A belső térben a tambur sarkaiból induló íves, ragasztott fa tartókat helyezték el. Ezek hordják a kupola felületét alkotó, kosárfonatra emlékeztető térlfedést, és ugyanakkor alátámasztják a sátorlétő-szarufát. A mináresnek csak az induló 3 m magas részét, az előcsarnoknak pedig az alapfalait építették meg. A példakénti helyreállítási munkát Europa Nostra-díjjal tüntették ki 1993-ban.

MARIAGYŰD a Villányi-hegység déli lábánál épült, hazánk egyik legősibb és legkedveltebb Maria-kegyhelye. Az első templomot II. Géza király építtette 1148-ban. Amikor VII. Lajos francia király kereszties hadaival ezen a vidéken átvonult, II. Géza egészen a déli végéig elkísérte. Ekkor a király megkedvelte ezt a helyet. Később a pécsi püspököknek is kedvelt kegyhelye lett. Janus Pannonius például többször hosszabb időt töltött el itt. A gyűdi Szűzanya ősi szobra, amely egyidős volt a magyarok megtérésevel, a török időkben elpusztult, de a képe egy pénzérmén – ma a pécsi Janus Pannonius múzeumban látható – ránk maradt. A mai szobrot Radonay Mátyás pécsi püspök készítette a 18. században. 1745-ben pedig gróf Batthyány Kázmér horvát bán támogatásával megépült a mai kéttornyú barokk templom, mivel a régi a zarándokok számanak gyarapodása miatt szűknek bizonyult. Utána a kolostort is megépítették. XII. Pius pápa a kegytemplomot „basilica minor” rangra emelte. A hegy oldalába épült templom látványosan jelenik meg a tájban. A kegyhely ma is nagy tömegeket vonz, különösen a Mária-ünnepeken.

NAGYHARSÁNY a Szársomlyó déli lábánál fekszik és fehér borairól híres. A Nagyharsány és Villány között lévő kőbányában három évtizede nyílt meg Rétfalvi Sándor kezdeményezésére a Nemzetközi Szobrász Szimpózium szabadteri alkotótelepe, ahol a magyar és külföldi szobrászok itt készült munkái láthatók. A szoborparkból szép kilátás nyílik arra a szőlőkkel, szan-tókkal és mezőkkel tarkított síkságra, ahol 1687-ben, a nagyharsányi csatában Lotharingiai Károly keresztény serege győzelmet aratott Szulejmán nagyvezír török serege felett. Nagyharsány jelentős építészeti értéke a 13. századi református templom. Szentélyének gótikus a hálobolozata, a hajónak 15. és 16. századi freskói vannak.

HARKÁNYFÜRDŐ Del-Dunántúl legjelentősebb gyógyfürdője. Szépen gondozott 40 hektáros parkban fekszik. Az első fürdőt 1820-ban Batthyány Ádám, majd fia, Kázmér kezdte kiépíteni. A fürdő megnövekedett forgalma miatt kevesnek bizonyult a kenes, radioaktív víz mennyisége, ezért Zsigmond Vilmos bányamérnök 1866-ban új kutat fűrt. Ma már országos hírű fürdőhely, és sok külföldi is látogatja. A napi 2000 m³ feltörő 62°C-os víz, kenes, radioaktív (fluorid-ion tartalommal) víze kiválóan alkalmas mozgásszervi megbetegedések, ízületi betegségek, ideggyulladások gyógyítására és balseleti utókezelésre. Ivókúrája hurotos emésztőszeri megbetegedéseknél eredményes. A gyógyvizizkutakból feltörő víznek csak egy részét használják.

Az Ormánság

Az Ormánság hazánk történelmi kistája. Magyarország délnyugati részén, Baranya megyében található. Délről a Dráva folyó, nyugatról részben Somogy megye határolja. Északi és keleti természetes határa nincs, a táj körülhatárolása a sajátos fokító- és szoknyavávislet alapján történt. Elsősorban néprajzi, s csak másodsorban földrajzi fogalom. Területe jellemzően sík, nagy része a Dráva folyó árterületéhez tartozik. Ezekből a vizes területekből kiemelkedő dombokra, az úgynevezett „ormokra” épültek a falvak, innen származik a térség neve. A kistérséget határmentiége elzárta a gazdasági fejlődés gyors folyamataitól, ugyanakkor ennek révén megőrizte táji, természeti, néprajzi, építészeti értékeit.

Az Ormánságban évszázadokon át református magyarok éltek. Az itt élő magyarság szoros kapcsolatot tartott fenn a Drávazug horvát falvaival. A térség lakosságának egy része cigány. Falvaik sajátos kultúra jegyeit viselik, lakói az ősi cigány mesterségek művelése mellett napjaink életéhez is segítséget keresnek kapcsolatot.

Az építészeti emlékek főleg a népi építészettől kerülnek ki. A természet körülményekhez, a gyakori árvízekhez alkalmazkodva alakulhatta ki a tipikus házépítési mód, és voltak jellemző az úgynevezett talpasházak. Az Ormánság leghíresebb kincsei a templomok, itt évszázadokon át református magyarok éltek. Fesztett kazettás templomai valódi értéket képviselnek. A lenyűgöző templomokból erednek. A legszébb gazdagon díszített templomokat *Drávaúnyiban, Köröson, Adorfáson és Kovácshidán* találhatjuk.

Ormánság neve leginkább az egyke szóval kapcsolódott össze és vált ismertté. Az elnevezés onnan származik, hogy az ormánsági anyák csak egyetlen gyermeket voltak hajlandók a világra hozni. A lakosság ugyanis vagyona megőrzésének és gyarapodásának legnagyobb akadályát a nagy családban látta, ahol többféle kellett osztani a birtokot. Sajátos születésszabályozással, az „egykézéssel” próbálták ezt megakadályozni. Az egyke következtében az őslakosság állandóan fogyott, viszont a magányos, eltarásra szorult öregek és a kihalt, bedeszkázott, beszögezett ajtájú-ablaku porták száma nőtt. Ez a folyamat még ma is érezhető.

gött található a sellyei szabaderi néprajzi múzeum, ahol a következő épületek tekinthetők meg: kovácsműhely, harangláb, talpasház, hombar, méhes, gazdasági épület.

Sellyén évente Ormánsági Napokat, Dinnyeesztivált rendeznek.

DRAVAIVÁNYI A falu közepén áll a barokk református templom. Fes-tett berendezése 1792-ben készült el. Mennyezetén 167 db festett kazetta van. A mennyezet középpontjában, napkorongban van az úgynevezett „király kazetta” a készítették adataival. Itt található az egyetlen figurális kazetta, az úgynevezett „sellőfigurás”. Ez a kazetta fehér alapszínű, a figura kékes keret-be foglalt, halfarkú koronás női figura, mindkét kezében karddal, az egyik egyenes, kétélű, a másik görbe, török kard.

VÁJSZLÓ az Ormánságnak Sellye mellett a legjelentősebb települése. Az Árpád-korban jelentős vára volt, fontos útvonalat ellenőrzött. A 13. században a margitszigeti apácák kolostora állt itt. Nagy Lajos korában fontos vásárhely volt.

Vajszlón lakott a Kodolányi-család. Itt élt Kodolányi János író (1899–1969) erdőfőtanácsos édesapjával 10–18 éves kora között. Ő emelte a szépirodalomba e vidék sajátos etnikai világát, társadalmi problémáit, em-bereit. Az egykori házban ma a Kodolányi János Emlékkönyvtár és Múzeum működik.

A Duna-Dráva Nemzeti Park

A nemzeti park előkészítő folyamatainak központi elképzelése az akkori Jugoszláviával közös nemzeti park létrehozása volt. Az időközben bekövetkezett politikai és társadalmi-gazdasági változások eredményeként a nemzeti park 1996-ban Magyarország területén jött létre, a Duna–Siső torkolata és az országhatár közötti, valamint a Dráva mentén fekvő, korábban már védetté nyilvánított területeken. A természetföldrajzi adottságok rendkívül változatosak. A Dél-Dunántúli dombvidékekből kiemelkedik a Mecsek és a Villási-hegység tömbje, a Duna és a Dráva hordalékával feltöltött síkságok pedig keletről és délről határolják a térséget. A nyílt vízfelületektől kezdve a különböző lombos erdőkkel kereszttül a száraz szikla- és homokgyeppekig sokféle élőhely tanulmányozható az oltalom alatt álló területeken. Igazgatósága Pécsen van.

Balatonederics 329	Aballiget 378
Balaton-felvidéki Nemzeti Park 35	Abasár 106
Balatonfenyves 341	Abadszálók 172
Balatonföldvár 339	Abda 279
Balatonfüred 323	Ábrahámhegy 327
Balatonfűzfő 321	Adony 225
Balatongyörök 330	Agárd 220
Balatonkenese 321	Aggtelek 127
Balatonkeresztúr 341	Aggteleki-hegység 125
Balatonlelle 340	Ajka 248
Balatonszárszó 340	Alcsütöböz 223
Balatonszemes 340	Alsóörs 322
Balatonudvari 327	Andocs 342
Balf 286	Apajpuszta 88
Báza! 255	Apostag 188
Bánk 70	Aquincum 41
Bátaszék 362	Árpás 284
Békes 216	Ásványrétő 281
Békéscsaba 203	Ászár 238
Bélapátfalva 116	Ászód 82
Beniczúrfalva 95	Aszófő 327
Berekfürdő 173	
Bicske 262	Badacsony 328
Bodajk 237	Badacsonyi-hegység 327
Bodmér 262	Baja 192
Bogács 118	Bajna 260
Boldogkővár 139	Bakony 236
Bonyhád 366	Bakonymbél 250
Bozsok 301	Balacapuszta 334
Börzsöny-hegység 71	Balassagyarmat 96
Bucsuszentlászló 314	Balatonakali 327
Bugac 183	Balatonakalmádi 322
Buják 92	Balatonakaratya 321
Buzsák 343	Balatonaracs 323
Bük 301	Balatonboglár 340
Bükk hegység 108	
Bükki Nemzeti Park 33, 109	

Duna-Tisza köze 178

Dunaújváros 225

Dunavescse 188

Eger 109

Egerszalók 108

Egregy 332

Ercsi 224

Erd 78

Esztergom 53

Fallóskút 105

Fehérgyarmat 146

Fehérvárcsurgó 237

Feldebrő 107

Felső-kiskunsgát tavak 183

Felsőörs 322

Felsőtárkány 118

Fenekpuszta 332

Fertőböz 286

Fertőd 285

Fertő-Hanság Nemzeti Park 34, 282

Fertőhákos 287

Fertőszéplak 286

Fertő 283

Fonyód 340

Fót 63

Fülöpházi bukkavidek 183

Galyatekő 105

Ganna 251

Gánt 256

Garatna 125

Gárdony 220

Gemenci erdő 354

Gerecse 259

Göd 65

Gödöllő 80

Gödöllői-dombsídek 79

Gödörháza 311

Gölle 357

Gönc 140

Grábóc 367

Gyomaendrőd 214

Gyöngyös 99

Gyöngyöspata 105

Győr 273

Gyula 205

Bukkások 102

Cák 301

Cece 227

Cegléd 85

Cellőmők 309

Cikádor 362

Csákvár 255

Csaroda 145

Császár 258

Csatár 314

Csatka 238

Csempeszkópács 309

Csenger 147

Csépel-sziget 86

Csérkesző 166

Cserkút 378

Csésznek 251

Csészte 98

Csévharszt 84

Csobánka 62

Csobánka-Szentkút 62

Csókakő 256

Csongrád 209

Csopak 323

Csorna 284

Debrecen 156

Decs 362

Dég 227

Devecser 248

Diosgyőr 123

Diosjenő 70

Dobogókő 61

Dombovár 357

Dorog 77

Döbrönte 251

Dömös 52

Dömsöd 88

Dörgicse 327

Drávaiványi 385

Dunaalmás 260

Dunabogdány 48

Duna-Dráva Nemzeti Park 35, 385

Duna-Ipoly Nemzeti Park 35

Dunakeszi 63

Hajdúböszörmény 152	Karcag 160
Hajdúdorog 153	Karcsa 139
Hajdúnánás 154	Kecskemet 178
Hajdúság 151	Kehidakustány 314
Hajdúszoboszló 159	Kékestető 101
Hajós 192	Kemençe 74
Halásztelek 87	Keszthely 330
Hámori-tó 125	Keszthelyi-hegység 329
Hanság 283	Keszőc 76
Harkányfűrdő 383	Kisalföld 269
Hédervár 282	Kis-Balaton 332
Hegyhátszentjános 311	Kisbér 238
Herend 246	Kisköre 172
Hetés 310	Kiskőrös 193
Hévíz 331	Kiskunfélegyháza 184
Hidégesség 286	Kiskunhalas 193
Hódmezővásárhely 211	Kiskunsgai Nemzeti Park 33, 182
Hollókő 93	Kislőd 247
Hollóháza 138	Kismaros 71
Hont 70	Kisnána 106
Horpács 98	Kisoroszi 49
Hortobágy 154	Kisvárd 144
Hortobágyi Nemzeti Park 33, 154	Kiszombor 211
Hövej 285	Klastrompuszta 76
Ibafa 380	Komárom 260
Igal 357	Kondoros 203
Ípolytarnóc 97	Kőspallag 71
Írott-kő 297	Kőhegy 262
Isaszeg 83	Körömend 309
Istállóskő 108	Köröshegy 339
Iszkáz 249	Körösladány 215
Ják 307	Körös-Maros Nemzeti Park 36
Jásd 237	Kőszeg 298
Jászág 160	Kőszegi-hegység 297
Jászberény 161	Kőszegszederhely 301
Jósvafő 127	Kövágószőlős 378
Kakasd 365	Kunhegyes 174
Káli-medence 335	Kunszentmárton 166
Kalocsai-medence 335	Lakitelek 183
Kalocsa 188	Leányfalu 48
Kápolna 107	Leányvár 279
Kápolnápuszta 333	Lillafüred 124
Kaposvár 358	Lónya 144
Kapuvár 284	Lóvas 322
Karancs 98	Lővérek 297
	Mád 131
	Magyarapóly 248

Magyarország 311
 Majkpuszta 257
 Makó 210
 Mánfa 378
 Máriabesnyő 81
 Máriagyűd 382
 Máriakálnok 282
 Márianosztra 73
 Máriapócs 149
 Mártély 212
 Martfű 165
 Martonvásár 222
 Mátészalka 147
 Mátra 99
 Mátrafüred 101
 Mátraháza 101
 Mátrakeresztés 105
 Mátrászentimre 105
 Mátrászentistván 105
 Mátraverebély-Szentkút 104
 Mecsek 367
 Mecsekudvasd 368
 Medves 98
 Mezőberény 216
 Mezőföld 222
 Mezőhegyes 213
 Mezőkövesd 119
 Mezőzsilas 227
 Mezőtúr 166
 Miskolc 120
 Miskolc-Tapolca 123
 Mogyoród 80
 Moha 236
 Mohács 362
 Mohács-Sátorhely Tört. Emlékhegy 364
 Mohora 98
 Monok 129
 Mór 258
 Mosdós 358
 Mosonmagyaróvár 279
 Muhi 125
 Nadap 221
 Nádudvar 160
 Nagybörzsöny 74
 Nagycenk 288
 Nagyharsány 382
 Nagykánizsa 314

Nagykakapornak 314
 Nagykevelly 42
 Nagykőrös 85
 Nagymaros 72
 Nagyoroszi 70
 Nagyvácszony 334
 Nemesvámos 334
 Neszmély 260
 Nikla 344
 Nógrád 70
 Nógrádcsáp 99
 Nószvaj 118
 Nova 314
 Nyírbátor 150
 Nyíregyháza 147
 Nyírség 147
 Ócsa 86
 Ómszki-tó 42
 Ónod 125
 Ópusztaszer 185
 Óftó 378
 Ormánság 383
 Orosháza-Gyopárosfürdő 212
 Óriszentpéter 311
 Órseg 310
 Órségi Nemzeti Park 36
 Órvényes 327
 Ósku 239
 Pácín 139
 Paks 350
 Pálháza 138
 Pálösszentkút 185
 Pankasz 311
 Pannónia 270
 Pápa 251
 Pap-sziget 47
 Parád 102
 Parádfürdő 102
 Parádassavár 101
 Pásztó 102
 Pécel 83
 Pécs 369
 Pécselyi-medence 335
 Pécsvárad 369

- Sopron 290
 Sopronbánfalva 297
 Sopronhorpács 297
 Soproni-hegység 290
 Sóshtyán 99
 Söjtör 314
 Sukoró 221
 Sümeg 253
 Sümegprága 255
 Szabadkigyós 205
 Szabolcs 143
 Szada 82
 Szalafo 311
 Szalajka-völgy 117
 Szalkszentmárton 187
 Szalonna 128
 Szanazug 201
 Szántód 339
 Szántódpuszta 338
 Szarvas 201
 Szatmári-síkság 144
 Szarvaskő 116
 Szatmárcseke 146
 Százhalombatta 78
 Szécsény 93
 Szeged 194
 Szeghalom 215
 Székeshérvár 228
 Szekszárd 351
 Szeleta-barlang 124
 Szelldi-tó 188
 Szendrő 128
 Szena 360
 Szentendre 42
 Szentendrei-sziget 48
 Szentgál 247
 Szentgotthárd 310
 Széphalom 138
 Szerencs 129
 Szigetközi Tájvédelmi Körzet 281
 Szigetszentmiklós 87
 Szigetvár 378
 Szigliget 329
 Szilvássvár 117
 Szirák 92
 Szob 73
 Szokolya 71
- Petőfi-szállás 185
 Pili-csaba 76
 Pili-hegység 60
 Pili-marót 52
 Pili-szentkereszt-Dobogókő 61
 Pili-szentlélek 61
 Pili-svörösvár 75
 Piskés-tető 105
 Pomáz 62
 Poroszló 172
 Pusztavacs 86
 Rábaköz 284
 Ráckeve 87
 Recsk 102
 Regéc-vár 140
 Rétág 70
 Rudabánya 128
 Ságvár 342
 Sajólad 125
 Salgótarján 97
 Salgóvár 98
 Sárboárd 227
 Sáregres 227
 Sárköz 361
 Sármediek 332
 Sárospatak 134
 Sarud 173
 Sárvár 308
 Sátorajuhely 136
 Sellye 384
 Seregélyes 226
 Siklós 380
 Sikfőkút 118
 Sikonda 378
 Simontornya 355
 Siófok 337
 Sirok 102
 Solt 188
 Soly 239
 Somló 248
 Somlóvásárhely 248
 Somogyi-dombság 18, 355
 Somogyvár 343
 Somogyvámos 361
 Somogyvár 344
 Somoskő 98

Szolnok 164	Vaja 151
Szombat hely 302	Vajszló 385
Szőny 260	Vajta 227
Tahitótfalu 48	Vai 223
Tác (Gorsium) 235	Várgesztes 256
Tákos 145	Városlód 247
Tállya 130	Várpálota 238
Tárnási 356	Vásárosnamény 144
Tápióbicske 84	Velem 301
Tápiószle 83	Velemér 311
Tápiószentmárton 84	Velence 220
Tapolca 336	Velenicei-hegység 221
Tar 103	Velenicei-tó 219
Tarcal 131	Verőce 71
Tarnaszentmária 107	Vérpelét 107
Tarpa 146	Vertes 255
Tata 263	Vertesszentkereszt 257
Tatabánya 262	Vertesszőlős 263
Tatai-árók 262	Veszprém 239
Tés 238	Vészto-Mágor Tört. Emlék hely 215
Tihany 325	Villány 380
Timnye 76	Villányi-hegység 380
Tiszacsécsse 146	Villány-siklósi borút 380
Tiszacsécsse 173	Visegrád 49
Tiszaföldvár 165	Visegrádi-hegység 42
Tiszafüred 171	Visonta 106
Tiszakürt 166	Vízoly 139
Tisza-tó 169	Völgyesség 365
Tiszazug 160	Vörösbereány 321
Tokaj 133	Vöröslő 335
Tolna 351	Vörs 342
Tordas 223	Zala 342
Tornaszentandás 128	Zalaegerszeg 312
Tótvázasony 334	Zalai-dombság 312
Török kopány 357	Zalakaros 333
Tőserdő 183	Zalalövő 310
Tunyogmatolcs 147	Zalaszentlő 332
Turbék 379	Zalavár 333
Turistavándi 146	Zánka 327
Turkeve 166	Zebegény 72
Tünje 314	Zempléni-hegység 129
Ürm 75	Zirc 249
Vác 65	Zsámbék 77
Vácrátót 64	

- ALLERHAND, JACOB: A zsidóság története. Budapest, MIOK, 1988.
- Altalanos történelmi fogalomgyűjtemény. Szerkesztette: Markó László. Budapest, Holnap, 1997.
- ANTALFEY GYULA: Így utaztunk hajdanában. Budapest, Panoráma, 1975.
- ANTALFEY GYULA: Reformkori magyar város-rajzok. Budapest, Panoráma, 1982.
- Árpád-kori legendák és intelmek. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1983.
- ASZTALOS MIKLÓS-PETHŐ SÁNDOR: A magyar nemzet története ősidőktől napjainkig. Budapest, Dante, 1934.
- BAKONYI TIBOR-KUBINSZKY MIHÁLY: Lechner Ödön. Budapest, Corvina, 1981.
- BALDI TAMÁS: A történelmi földtan alapjai. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.
- BALINT SÁNDOR: Ünnepi kalendárium II-II. Szent István Társulat, 1977.
- BALOGH FERENC-BATIZI LÁSZLÓ: Országjárás-vezetők segédkönyve. Budapest, TIT, 1968. II-II.
- BALOGH FERENC: Vallási ismeretek, szakrális terék. Budapest, KIT, 1991.
- BATIZI LÁSZLÓ: Országjárás-vezetők kézikönyve. Budapest, TIT, 1986. I-II.
- BORA GYULA-NEWERKÉNYI ANTAL: Magyarországi földrajza. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.
- BULLA BELA: Magyarország természeti földrajza. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1962.
- Bükki Nemzeti Park. Szerkesztette: Sándor András. Budapest, Natura, 1979.
- Csúpor Tibor: Kis-Balaton. Budapest, Gondolat, 1983.
- CZIGLÉNYI LÁSZLÓ: Győr. Budapest, Panoráma, 1981.
- DOMIN, HAVIM HALEVY : Zsidónak lenni. Budapest, Interart Kiadó, 1991.
- DÖMÖTÖR TERKA: A magyar nép hiedelemvilága. Budapest, Corvina, 1981.
- DÜWMERTH DEZSŐ: Az Anjou-ház nyomában. Budapest, Panoráma, 1982.
- DÜWMERTH DEZSŐ: Az Árpádok nyomában. Budapest, Panoráma, 1977.
- FTZ JENŐ: Székeshérvár. Budapest, Panoráma, 1980.
- FOGARASI LÁSZLÓ: Legérdekesebb kis tavaink. Budapest, Natura, 1981.
- Föld, víz, levegő. Főszerkesztő: Glatz Ferenc. Budapest, MTA Társadalomkut. Közp., 2002.
- FRISNYÁK SÁNDOR: Magyarország történelmi földrajza. Budapest, Tankönyvkiadó, 1993.
- FÜTŐ JÓZSEF: Általános természeti földrajz. Budapest, Tankönyvkiadó, 1988.
- FÜGEDI ERIK: Kolduló barátok, polgárok, nemek. Budapest, Magvető, 1981.
- GÁBORINÉ CSÁNK VERA: Az őszember Magyarországon. Budapest, Gondolat, 1980.
- GÁL MÓZES: Az Általános gyógyfürdői és fürdői. Budapest, Panoráma, 1981.
- GAZDA ISTVÁN: Kúntözmok a magyar művelődés történetéből. Budapest, Kossuth Kiadó, 1990.
- GENTHON ISTVÁN-ZÁDOR ANNA: A magyarországi művészet története II. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadó, 1964.
- GENTHON ISTVÁN: Magyarország művészeti emlékei. Budapest, Corvina, 1980.
- GERGELY ANDRÁS: Magyarország története. Budapest, Corvina, 1980.
- GERŐ LÁSZLÓ: Magyarország váreplítészet. Budapest, Ilkva Kiadó, 1990.
- Budapest, Művel. Nép, 1955.
- GERŐ LÁSZLÓ: Történelmi városmagok. Budapest, Corvina, 1978.
- GONDA IMRE-NIEDERHANSER EMIL: A Habsburgok. Budapest, Gondolat, 1977.
- GRANASZTÓI GYÖRGY: A középkori magyar város. Budapest, Gondolat, 1980.

Látványok Borsodtól Zemplénig. Budapest, Well-Press Kiadó, 1996.
 Látványok Esztergomi Komáromig. Budapest, Well-Press Kiadó, 1996, 2001.
 Látványok Fejér megyében. Budapest, Well-Press Kiadó, 2001.
 Látványok Magyarországon. Budapest, Well-Press Kiadó, 2001.
 Látványok Miskolcon. Budapest, Well-Press Kiadó, 2000.
 Látványok Pest megyében. Budapest, Well-Press Kiadó, 2000.
 Látványok Tolna megyében. Well-Press Kiadó, Budapest, Well-Press Kiadó, 1999.
 Látványok Szabolcs-Sátmár-Bereg megyében. Well-Press Kiadó, 2000.
 Látványok Somogy megyében. Budapest, Well-Press Kiadó, 1996, 2001.
 Látványok Somogy megyében. Budapest, Well-Press Kiadó, 2000.
 Látványok Szabolcs-Sátmár-Bereg megyében. Budapest, Well-Press Kiadó, 1999.
 Látványok Tolna megyében. Well-Press Kiadó, Budapest, 1996.
 LEVÁRDY FERENC: Magyar templomok művészete. Budapest, Szent István Társulat, 1982.
 LIPTÁK PÁL: Embertan és emberismeret. Budapest, 1982.
 LIPTÁK PÁL: Embertan és emberismeret. Budapest, 1982.
 Magyar Geniusz. Szerkesztette: Rácz Árpád. Budapest, Tankönyvkiadó, 1980.
 Magyar Geniusz. Szerkesztette: Rácz Árpád. Budapest, Rubicon-Ház Bt., 2001.
 A magyar irodalom története I–VI. Szerkesztette: Sötér István. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965.
 Magyar művelődéstörténet. Szerkesztette: Kósa László, Osiris, 2001.
 Magyar statisztikai zsebkönyv, 2001. Budapest, KSH, 2002.
 Magyar történeti szöveggyűjtemény I–II. Budapest, Osiris, 2000.
 Magyarország. Budapest, Panoráma, 1990.
 Magyarország földje. Főszerkesztő: Karátson Dávid. Budapest, Magyar Könyvklub, 2002.
 A magyar krónikája. Összeállította: Gláts Ferenc. Budapest, Officina Nova, 1995.
 Magyarország társadalomtörténete. Szerkesztette: Kövér György. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997.
 Magyarországi zsinagógák. Főszerkesztő: Gerő László. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1989.
 MÁLVUSZ ELEMÉR: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971.
 MESZLENYI ANTAL: Magyar hercegségek arcképcsoraja. Budapest, Szent István Társulat, 1970.

GYMESI SÁNDOR: Utunk Európába. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.
 GYÖRFFY GYÖRGY: István király és műve. Budapest, Gondolat, 1977.
 HAJDÚ-MONAROS JÓZSEF: Történeti-gazdasági területiségek Európa országában. Budapest, Tankönyvkiadó, 1988.
 HALÁSZ ZOLTÁN: Könyv a magyar bortól. Budapest, Corvina, 1981.
 Halljád Izrael. Közreműködött: Deutsch Róbert. Budapest, MIOK, 1987.
 HATVANY LAJOS: Beszélő tájak. Budapest, Magvető, 1963.
 Hogyan éltek elődeink? Szerkesztette: Hanák Péter. Budapest, Gondolat, 1980.
 Hortobágy. Szerkesztette: Kovács Gergelyné-Salamon Ferenc. Budapest, Natura, 1976.
 HUBA LÁSZLÓ: Dél-Dunántúl. Budapest, Panoráma, 1978.
 HUBA JÓZSEF: Magyarország erőforrásainak geográfája. Budapest, Tankönyvkiadó, 1992.
 ILLES ISTVÁN: Tavunk, a Balaton. Budapest, Natura, 1981.
 POLY ARNOLD: Tanulmányok a középkori magyar művészetről. Budapest, Holnap, 1997.
 JUHÁSZ ÁRPÁD: Emlékképek emlékei. Budapest, Gondolat, 1983.
 JUHÁSZ ÁRPÁD: Magyarország, kézikönyv idegenvezetők számára. Budapest, KIT, 1990.
 KELETNYI GYÖRGY: Kastélyok, kúriák, villák. Budapest, Corvina, 1974.
 KISS GÁBOR: Várak, várkastélyok, várhelyek Magyarországon. Budapest, Panoráma, 1984.
 KISS LAJOS: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.
 KOPÁTSY SÁNDOR: A mi XX. századunk. Budapest, Belvárosi Kiadó, 1996.
 KÖSA LÁSZLÓ-FILIP ANTAL: A magyar néptáji-történeti tagolódása. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.
 KRISTÓ GYULA: Az aranybulla évszázada. Budapest, Gondolat, 1976.
 LÁNG SÁNDOR: A Cserhát természeti földrajza. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.
 LÁNG SÁNDOR: A Mátra és a Börzsöny természeti földrajza. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955.
 LASZLÓ GYULA: Régészeti tanulmányok. Budapest, Magvető, 1977.

SZÁNTÓ KONRÁD: A katolikus egyház története I-II-III. Budapest, Ecclesia, 1987.

SZÁSZ JÁNOS-SZIGETVÁRI JÁNOS: Népi építészeti munkák nyomában. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1976.

Régészeti barangolások Magyarországon. Szerkesztette: Szombathy Viktor. Budapest, Panórama, 1983.

TAMÁS FERENC: Magyar földalmi kalauz. Budapest, Gondolat, 1974.

VANYÓ LÁSZLÓ: Az ökeresztény művészet szintjülmái. Budapest, Jel Kiadó, 1997.

VARGA PÁL, S-TÓTH PÁL: Debrecen. Tourinform, 1993.

Védett természeti értékeink. Szerkesztette: Kopasz Margit. Budapest, Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1978.

Vendégház régi házak. Főszerkesztő: Perényi Károly. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1979.

Vendégház utikönyvek sorozat. Főszerkesztő: Pálffy Katalin. Budapest, Well-Press Kiadó Kft., 2002.

VIDA P. ISTVÁN: Egyetemes és magyar történelmi kronológia. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

ZOLNAY LÁSZLÓ: Kincses Magyarország. Budapest, Magyaré, 1977.

ZOLNAY LÁSZLÓ: A középkeleti Esztergom. Budapest, Gondolat, 1983.

ZOLNAY LÁSZLÓ: Mozaikok a magyar újkorból. Budapest, Kozmosz Kiadó, 1986.

Ajánlott internetoldalak:

www.vendegvaro.hu

www.sulinet.hu

www.kul-tura.hu

www.eptesztorum.hu

www.muzeum.hu

Minőség és agrárstratégia. Összeállította: Lang István, Cséte László. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1999.

Modern építészeti lexikon. Szerkesztette: Kubinszky Mihály. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1978.

MOLNÁR BELA: A Föld és az élet fejlődése. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1984.

MÖSER MIKLÓS-PÁLMA GYÖRGY: A környezetvédelem alapjai. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

A műemlékvédelem Magyarországon. Összeállította: Császár László. Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 1980.

NEMERKÉNYI ANTAL: Általános természetföldrajz. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.

NÉMETH ADÉL: Szombathely. Budapest, Panoráma, 1997.

Nemzeti Park a Kiskunságban. Szerkesztette: Tóth Károly. Budapest, Natura, 1979.

ORBÁN FERENC: Magyarország zsidó emlékei, nevezetességei. Budapest, Panoráma, 1991.

Pannónia régészeti kézikönyve. Szerkesztette: Mocsy András és Filiz Jenő. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.

PELI A.-BOZÓKI A.-JAKAB GY.: Társadalomismeret... Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997.

A példa ereje. Budapest, Budapesti Városi Önkormányzat, 2000.

PELSÖCZY FERENC: A vallási élet arculata Szent István korában. Budapest, Ametiszt, 1994.

POTOK, CHAIM: Vándorlások: a zsidó nép története. Budapest, Kultúra, 1994.

RADOS JENŐ: Magyar építészettörténet. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1975.

REY JÓSEF: Séták a római Magyarországon. Budapest, Kozmosz, 1965.

SAHN-TÓTH GYULA: Itálismérlet. Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 2000.

SÁRFALVI BELA: Magyarország népességföldrajza. Budapest, Tankönyvkiadó, 1991.

Sétáló utikönyv. Nyíregyháza, Nyír-Karta, 2000.

SOMOGYI SÁNDOR: Magyarország földrajzi áttekintése. Budapest, TIT, 1988.

Sósói Múzeumfalu. Múzeumfalu Barát Köre, 1999.

Szabadtevé néprajzi múzeumok Magyarországon. Szerkesztette: Kurucz A.-Bajsa M. I.-Kecskés P. Budapest, Corvina, 1987.

MAGYARORSZÁG ÁLTALÁNOS IDEGENFORGALMI FÖLDRAJZA

1. Jellemezze Magyarország földrajzi helyzetét!
2. Mit tud Magyarország földtörténeti fejlődéséről?
3. Jellemezze Magyarország éghajlati és vízrajzi adottságait!
4. Mit tud Magyarország élővilágáról?
5. Sorolja fel és röviden jellemezze Magyarország természetföldrajzi tájait!
6. Sorolja fel Magyarország gazdasági-közigazgatási régióit!
7. Közigazgatási szempontból hány megyéből áll Magyarország? Sorolja fel a megyék székhelyeit!
8. Sorolja fel hazánk idegenforgalmi régióit!
9. Mi jellemzi hazánk iparát és mezőgazdaságát?
10. Mi jellemzi hazánk népességét?
11. Foglalja össze Magyarország legfontosabb régészeti, történelmi és vallástörténeti adottságait!
12. Jellemezze a honfoglalás kori és a román stílusú művészet magyarországi értékeit!
13. Mi jellemző a hazai gótikus és reneszánsz stílusra? Melyek a legfontosabb értékek hazánkban?
14. Ismertesse a barokk, a klasszicista és a romantikus stílusokozatok legjelentősebb hazai értékeit!
15. Mi jellemzi a századforduló és a 20. század stílusait?
16. Sorolja fel hazánk etnikai tájegységeit!
17. Említsen meg néhány magyarországi skanzen!
18. Sorolja fel és jellemezze röviden Magyarország nemzeti parkjait!
19. Ismertesse az UNESCO Világörökség Egyezmény lényegét! Milyen feladatok mellett kerülhet fel egy-egy objektum, városképi együttes vagy természeti környezet a Világörökség listájára?
20. Sorolja fel Magyarország Világörökség-listán szereplő értékeit és fogalmazza meg, milyen szempontok alapján kerültek fel a listára!
21. Mi az Europa Nostra-díj, és Magyarország mely értékei részesültek ebben a kitüntetésben?

A KÖZÉP-DUNA-VIDÉKI RÉGIÓ

1. Jellemezze a régió és a Dunakanyar történelmi, táji adottságait!
2. Melyek a legfontosabb települések a Duna jobb partján?
3. Melyek a Duna bal partjának legfontosabb települései?
4. Milyen történelmi események kapcsolódnak a Szentendrei Szentendrére?
5. Ismertesse a városnéző sétát útvonalát Szentendrei Szentendrére?
6. Milyen szerb művészeti emlékekkel találkozunk Szentendrére?
7. Foglalja össze Visegrád történelmi jelentőségét!
8. Mikor volt és kiknek a részvételével zajlott le a visegrádi királytalálkozó? Milyen fontos döntések születtek?
9. Milyen történelmi események zajlottak Dömsön?

1. Jellemezze a régió földrajzi, történelmi és kulturális jelentőségét!
2. Honnan ered a palóc név, és mi a palóc nyelvújítás sajátossága?
3. Hol és mikor tekinthető meg a ma is hordott bujái népviselet?
4. Melyik Szecsény országos jelentőségű műemléke és miért?
5. Mí látható a balassagyarmati Palóc Múzeumban?
6. Hol tartak fel hazánk legjelentősebb földtani és őslénytani leletgyűjtését?
7. Foglalja össze Gyöngyös idegenforgalmi értékeit!
8. Hol van a „Mátrai ősjuhar”?
9. Hol látható a „Kocsimúzeum”?
10. Miért történelmi nevezetességu Recsk?
11. Melyik királyunkhoz kötődnek a mátraverebelyi zarándoklatok?
12. Hol található a magyar művészi gyakorlatban egyedülálló „Jessze fája”?
13. Melyek a Mátraalfaji történelmi borvidék települései?
14. Hol találjuk hazánk legfényesebb és ma is működő templomát?
15. Hol találjuk azt az építészeti és művészeti alkotásokat, amit Ábrahám építtett?
16. Milyen nagy jelentőségű műemléket találunk Belapátfalván?
22. Mússa be az egy várat és kiállításait!
21. Milyen művészeti és kultúrtörténeti értékeket ismer az egy Kossuth Lajos utcán?
20. Mússa be az egy bazilikát és az Esterházy Károly Tanárképző Főiskola épületét!
19. Ismertesse a városnézés útvonatát Egerben!
18. Ismertesse Eger történelmi kialakulását és török kori jelentőségét!
17. Milyen közéleti építési feladatok vannak a városban?
26. Ismertesse a városnézés útvonatát Miskolcon! Milyen látnivalókat mutatna meg a városban?
27. Milyen történelmi események zajlottak Miskolc és Ónodon? Nézzük utána a történelmi eseményeknek részletesen!

AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ

10. Foglalja össze Esztergom történetét, vallástörténeti jelentőségét!
11. Mússa be az esztergomi Bazilikát!
12. Melyik kimagasló reneszánsz emlékművet találunk Esztergomban?
13. Melyik Esztergom két legjelentősebb egyházművészeti gyűjteménye?
14. Mit láthatunk az esztergomi Varmúzeumban?
15. Milyen irodalmi és zenetörténeti események fűződnek Esztergomhoz?
16. Mit láthatunk Százhalombattán a Mátrica Múzeum és Régészeti Parkban?
17. Melyik épület főt legjelentősebb művészeti emléke és milyen stílusban épült?
18. Nevezze meg Vácraátott idegenforgalmi nevezetességeit!
19. Mússa be Vác legfontosabb világi értékeit és gyűjteményeit!
20. Mússa be Vác legfontosabb világi értékeit és gyűjteményeit!
21. Kinek az emlékműve és volt lakóháza tekinthető meg Zebegényben?
22. Ki alapította a mártírosztrai palos kolostort?
23. Nevezze meg Nagyboldizsóny három jelentős műemlékét?
24. Ki tervezte, milyen stílusban és a gödöllői kastély, és ma milyen funkciót tölt be?
25. Ki építette a mártírosztrai templomot, milyen ritka emlékmű van előtte?
26. Melyik festőművészt találunk itt és alkotott Szadán?
27. Ismertesse a Tápió-vidék legfontosabb településeit!
28. Milyen román kori és népi építészeti emléke van Ócsának?
29. Hol található hazánk földrajzi közepponja?
30. Melyik Ráckeve két legértékesebb műemléke?

28. Kik voltak azok a neves művészek, akik a mai napig modern templomokat építettek?
27. Ismertesse a Jászágó fővárosának, Jászberénynek legfontosabb történelmi és kulturális értékeit! Mit tud a Lehel-kürtőről?
26. Mutasson be a Jászágó természeti értékeit! Milyen eredetű nép volt?
25. Mutasson be a Tiszazug legjelentősebb településeit!
24. Mutasson be Szolnok látnivalóit és kiemelkedő személyiségeit!
23. Ki látta fel és mikor a hajdúszerződésről gyűjtötték a gyűjtőanyagot?
22. Milyen látnivalókat találunk a debreceni Nagyerdőben?
21. Mikor alapították a Református Kollégiumot Debrecenben, és mit látogathatunk meg benne?
20. Ki és milyen stílusban tervezte a Református Nagytemplomot Debrecenben? Milyen jelentős történelmi esemény fűződik a debreceni Református Nagytemplomhoz?
19. Ismertesse Debrecen legfontosabb látnivalóit!
18. Melyik a legjelentősebb városnéző útvonal Debrecenben?
17. Ismertesse Debrecen történelmi fejlődését!
16. Mit tekint legfontosabb feladatának a Hortobágyi Nemzeti Park alapító határozata?
15. Ismertesse a Hajdúság legfontosabb településeit!
14. Hogyan és milyen körülmények között alakult ki a Hajdúság történelmi térsége? Kik voltak a hajdúk?
13. Milyen különleges oktatási intézmény van a nyírbátori minorita templomnak?
12. Foglalja össze a nyírbátori református templom építészeti és történelmi jelentőségét!
11. Hol találjuk Földünk egyetlen nagy jelentőségű görög katolikus Mária-kegyhelyét? Mit tud a bazilika szervesegéről?
10. Az irodalom és képzőművészet milyen jeles alakjai születtek Nyíregyházán?
9. Hogyan jött létre a Nyírség homokvidéke?
8. Ismertesse Nyíregyháza történelmi kálváriaútját és legfontosabb látnivalóit!
7. Ki Tiszacsepse híres szülőte? Foglalja össze irodalmi munkásságát!
6. Milyen különleges látnivaló van a szatmárcsokai temetőnek?
5. Milyen védett ipari műemléket találunk Tarpán?
4. A népi építészethozzájárulása milyen különlegesen szép alkotásokat találunk Tökösön és Csarodán?
3. Mikor épült Lónya református temploma?
2. Hol találjuk a Tiszántúli egyetemet, ma is meglévő Árpád-kori templomát?
1. Hol találjuk Közép-Európa egyik legépebben maradt földvárát?

AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ

41. Milyen nagy jelentőségű vallástörténelmi értéket őriznek Viszolyban?
40. Holbázaának milyen ismert ipari üzeme van?
39. Melyek a Bodrogköz legfontosabb települései, és milyen látnivalók vannak?
38. Ki volt Széphalom nagynevű lakója?
37. Melyik Sátorajánynál helyi legértékesebb műemléke?
36. Ismertesse Sátorajánynál a kultúrtörténelmi jelentőségű Sorolja fel legfontosabb látnivalóit!
35. Milyen kiemelkedő tudósok, írók és művészek emlékeztek meg munkájukban a lokális történelemről?
34. Ismertesse a Tokaj-hegységi történelmi borvidék jelentőségét és történelmi múltját! A Tokaj-hegységi Borút Egyesület milyen célt tűzött ki?
33. Ismertesse Monok és Szerencs legfontosabb műemlékeit! Mely történelmi személyek fűződnek a két településhez?
32. Milyen eredetű a Zempléni-hegység?
31. Hol találunk nagy értékű román stílusú templomokat az Aggteleki-hegység területén?
30. Ismertesse Aggtelek és Jósotó természeti és idegenforgalmi látnivalóságait!
29. Melyek Lillafüred természeti földrajzi értékei és idegenforgalmi látnivalói?
28. Hol található az Európa egyik legnagyobb Barlangfüredje?

A TISZA-TÁVI RÉGIÓ

1. Mutassa be a Tisza-tó természeti adottságait és létrejöttének körülményeit!
2. Mutassa be a régió kiemelt településeit!
3. Milyen a Tisza-tó közlekedési helyzete?

A DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓ

1. Mutassa be és jellemezze a régió természeti és kulturális adottságait, idegenforgalmi értékeit!
2. Kecskemét melyik szentnek a patrociniuma, és ez hogyan jelenik meg a város címerében?
3. Ismertesse Kecskemét kialakulását és jeles személyiségeit!
4. A városnézés útvonala mentén haladva foglalja össze Kecskemét kulturális, történelmi és művészettörténeti értékeit!
5. Nevezze meg Kecskemét nemzetközileg is legismertebb intézményeit!
6. Foglalja össze a Kiskunsági Nemzeti Park értékeit! Melyik a Kiskunsági Nemzeti Park leglátogatottabb terület, és miért?
7. Melyek az alföldi Duna-völgy legfontosabb települései?
8. Melyik a Duna–Tisza közze zárandokturizmusának legjelentősebb központja?
9. Milyen különleges látnivalói vannak Kiskunfélegyházának? Írodalmunk mely neves személysége kapcsolható a városhoz?
10. Hol és milyen célból találkoztunk Magyarországon először a paprikával?
11. Milyen a Kalocsa legfontosabb látnivalói?
12. Mi jellemzi a kalocsai népművészetet, és hol tudjuk azt bemutatni?
13. Milyen művészeti értékei vannak a kalocsai főszékesegyháznak? A kalocsai érseki palotának mi a legfőbb látnivalója?
14. Hajónak mi a fő látnivalója és jelentősége?
15. Mutassa be Baja nevezetességét és nevezze meg szülőit!
16. Melyik városnak a nevezetessége a csipkekészítés? Mutassa be a városi Mikor alakult ki az alföldi tanyavilág?
17. Mutassa be az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark jelentőségét és legfontosabb látnivalóit!
18. Honnan ered Szeged neve? Mi jellemző a szegedi nyelvjárásról?
20. Foglalja össze Szeged történelmi sorsfordulóit!
21. Melyik a legelőnyösebb városnézési útvonala Szegednek?
22. Milyen neves személyiségek kaptak szobrot a szegedi Szechenyi téren?
23. Kinek a szobra áll a szegedi Klauzál téren, és miért éppen ide helyezték?
24. Kinek a szobra áll a Dugonics téren, és mi van a szobor kezében?
25. Kinek a freskója díszíti a szegedi Hősök Kapujának dongaboltját?
26. Hol találjuk az országnak talán legszébb 1956-os emlékművét, és ki a mű alkotója?
27. Ki tervezte a szegedi Fogadalmi templomot? Milyen művészek alkotásával találkozunk a Fogadalmi templomban (kívül és belül)?
28. Milyen egyháztörténelmi eseményekre utal a Szent Dömötör-templom neve? Melyik Nobel-díjas tudósunk dolgozott Szegeden?
29. Nevezze meg a szegedi szecesszió legsikerültebb alkotásait!
30. Mit tud a Szegedi Szabadtéri Játékokról?
31. Ki volt és milyen kapcsolat fűzte Szarvashoz Tessedik Sámuel?
32. Hol található a történelmi Magyarország középpontját jelző építmény? Milyen út vezet hozzá?
33. Mi a neve Szarvas legjelentősebb természeti látnivalójának?

34. Mutassa be Békéscsaba legfontosabb látnivalóit és Munkácsy-emlékhelyeit!
35. Ki tervezte, kinek és milyen stílusban a szabadkigyósi kastélyt?
36. Milyen neves szülőiteit ismeri Gyulának?
37. Miről nevezetes a gyulai Vár?
38. Milyen létesítménynek van Gyula a legnagyobb idegenforgalma?
39. Melyik városunk a magyar hagyományok központja? Mit tud róla?
40. Kik voltak Hódmezővásárhely neves szülőitei?
41. Mikor létesült a Mártélyi Múvésztelep?
42. Milyen gyógyhatása van a gyopárosfürdői víznek?
43. Hol található a Kner Múzeum? Mutassa be a városát!
44. Mit tud a Veszto–Magori Történelmi Emlékhelyről?

A KÖZEP-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

1. Foglalja össze a régió természeti, történelmi és kulturális értékeit!
2. Mutassa be a fő déli partvidékének településeit!
3. Hol vannak irodalmi emlékek a Velencei-tó közelében?
4. Mutassa be a Velencei-tó északi partvonalának természeti és idegenforgalmi látnivalóit! Hogyan keletkezett a Velencei-hegység?
5. Hol található Magyarország szintezési alaponja, és mennyi az értéke?
6. Milyen zenei és pedagógia-történelmi emlékekkel találkozunk Martonvásáron?
7. Ki ismerte fel elsőként a magyar nyelv finnugor rokonságát, és hol született?
8. Milyen művészeti és biológiai értékei vannak Ácsutódoznak?
9. Milyen értékes műemléki látnivalója van Majlkapusztának?
10. Milyen európai ritkaság látható a császári templomban?
11. Mutassa be a Mezőföld déli területének legfontosabb településeit! Hol találkozhatunk irodalmi emlékekkel?
12. Foglalja össze Székesfehérvár történelmi jelentőségét!
13. Milyen útvonalat követne a székesfehérvári városnéző sétán?
14. A székesfehérvári Középkori Romkertnek milyen művészettörténeti értékeit mutatná be?
15. Milyen nagy értékű látnivalókat mutatna be a székesfehérvári Fő utcában?
16. Mit mutatna be Székesfehérváron a Géza nagyfejedelem téren?
17. A székesfehérvári karmelita templomnak milyen kimagasló értékű művészeti látnivalója van?
18. Milyen Európa Nostra-díjat Székesfehérváron?
19. Milyen különleges látnivaló van Tác határában?
20. Milyen közetekből épült fel a Bakony nagy része? Melyek a Bakony legszebb természeti látnivalói?
21. Hol őrzik Armerigo Tor „Csurgói Madonna” című szobrának első, illetve másodpéldányát?
22. Melyik a leglátogatottabb három bakonyi Mária-kegyhely?
23. Milyen védett ipari műemléke van Tésnek?
24. Mi a legértékesebb műemléke Várpalotának?
25. Mit mutatna meg Öskүн és Sölyön?
26. Mutassa be Veszprém jelentőségét, történelmi fejlődését! Miért nevezik Veszprémet a „kálvária városának”?
27. Mutassa be a Veszprémi Vár legfontosabb látnivalóit! Mit tud róluk?
28. Mutassa be Veszprém legfontosabb múzeumait! Melyik a legkedveltebb mintája a herendi porcelánnak?
29. Hol és mikor írta a Karthauzi Névtelen az Erdy-kódexet?
30. Milyen vallási esemény ismétlődik minden évben egy jeles magyarpolányi műemlékknél?
31. Hogyan keletkezett a Somló?
32. Nevezze meg a somlói borvidék jellegzetes borait!
33. Melyek Zirc legértékesebb látnivalói?
34. Melyek Bakonyból legértékesebb látnivalói?

1. Mutassa be a régió természetét, történelmi és kulturális adottságait!
2. Foglalja össze Pannónia történelmi jelentőségét és legfontosabb látnivalóit!
3. Miert kapta meg Pannóniát a Világörökség rangját?
4. Ismertesse Győr történelmét! Mely folyók összefolyásánál alakult ki a város?
5. Ismertesse a városnézés útvonálát Győrben!
6. Mutassa be a Káptalan-dombon a Püspökvárat és a székesegyház kiemelkedő értékeit!
7. Hogyan halt meg és hol nyugszik Boldog Apó Vilmos győri vértanú püspök?
8. Mutassa be Győr legismertebb múzeumait!
9. Milyen látnivalókat mutatna be Mosonmagyaróváron?
10. Mutassa be a Szigetköz Tájvédelmi Körzetét és legfontosabb településeit!
11. Mi a jelentősége a Fertő–Hanság Nemzeti Parknak és hol található a központja?
12. Mit tud a Fertő tó?
13. Mit mutatna be Csornán és Kapuváron?
14. Mutassa be Fertődöt! Mely családhoz kapcsolható a híres „magyar Versailles”?
15. Melyik család emlékeivel tájálkozhatszunk Nagycenken? Milyen emlékek találhatók a család-dal kapcsolatban?
16. Milyen művészi értékeket ismer Fertőszéplakon, Hidegsgében és Fertőbozon?
17. Milyen események színtere a fertőrákosi egykori köfő?
18. Ismertesse Sopron rövid város történetét!
19. Mutassa be a soproni belvárosi sétá útvonálát és ismertesse a legfontosabb látnivalóit!
20. Mutassa be Sopron legfontosabb gyűjteményeit!
21. Ismertesse Kőszeg legfontosabb látnivalóit! Miért harangoznak Közegen 11 órákor?
22. Milyen római kori emlékeket találunk Szombathelyen?
23. Mutassa be Szombathely legfontosabb történelmi, kulturális értékeit!
24. Ismertesse a jáki templomot!
25. Mutassa be Sárvár védelmi, művészeti, gyűjteményi és vallástörténeti jelentőségét!
26. Milyen eredetű a Ság-hegy?
27. Beszéljen Körömend látnivalóiról!
28. Mi a neve a jellegzetes őrségi településformának?
29. Mutassa be az Őrség legjelentősebb településeit és népi kismestereit!
30. Foglalja össze Zalaegerszeg és Nagykanizsa látnivalóit!

A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

35. Milyen látnivalókat kínál Ganna és Döbrönte?
36. Sorolja fel a pápai katólikus templom művészeti értékeit!
37. Kinek a tervét szerint épült a pápai Esterházy-kastély?
38. Hol találjuk Pápan a Református Egyházatörténeti Múzeumot?
39. Milyen jelentős ipartörténeti gyűjteményt találunk Pápan?
40. Ki festette a különleges barokk művészi értéket képviselő freskóművet Sümegen?
41. Melyik költőnk szülőházát és emlékműzeumát találjuk Sümegen?
42. Milyen közéletből épül fel a Gerecse?
43. Mely települések határában termelnek szőlőt (borvidék) a Gerecseben?
44. Milyen látnivalókat mutat meg Komáromban?
45. Milyen római emlék van Komárom nyugati határáján?
46. Hol található a Turul-emlékmű, és mi a neve a közeli, ősemberek által is lakott barlangnak?
47. Milyen világhírű lelete van Vértesszőlőnek?
48. Milyen útvonalon vezetne városnézést Tatan?
49. Milyen jelentős szabadtéri múzeuma van Tatanak?
50. Ki festette a tatali főplébániatemplom modern freskóit?
51. Ki építette és mikor a tatali várát, és milyen intézmény van benne?
52. Milyen értékes ipari műemlékek vannak Tatanak?

A BALATONI RÉGIÓ

1. Ismertesse a régió természeti, történelmi és kulturális adottságait!
2. Hol található a hazai román építészeti egyik legsebbe emléke a Balaton mentén?
3. Hol található a Szent Jobb-kápolna és mitől nevezetes?
4. Milyen sétányonálát választana Balatonfüred látnivalóinak a bemutatásához? Melyik regé-nyét írta Jókai Balatonfüredén?
5. Milyen híres idegenforgalmi rendezvénye van Balatonfürednek minden évben? Honnan az eredete?
6. Milyen eredetű a Tihanyi-félsziget? Milyen geológiai érdekességeket említhetünk Tihany-ban?
7. Ki és mikor alapította a tihanyi bencés templomot és apátságot? Foglalta össze értékeit!
8. Ismertesse Aszófő, Örvényes és Balatonudvari látnivalóit!
9. Ismertesse Dörgicse és Ábrahámhegy műtörténeti érdekességeit!
10. Ismertesse Badacsonytomaj műtörténeti érdekességeit!
11. Hol van eltemetve Egry József, a Balaton festője, és ki készítette a síremlékét?
12. Hogyan keletkezett a Badacsony, és milyen magas?
13. Mit mutatna meg Badacsonyban?
14. Mit mutatna meg a Keszthelyi-hegység területén?
15. Ki, mikor és hol alapította meg Európa első felsőfokú gazdasági intézetét?
16. Melyik zenezerő szülte Keszthelyen?
17. Mutassa be Keszthely legjelentősebb látnivalóit!
18. Hol tartak fel Keszthelyen nagy értékű reneszánsz freskókat?
19. Ismertesse Európa legnagyobb meleg vízi gyógytavát és a település látnivalóit!
20. Mit mutatna meg Egryen, Zalaszentén és Fenekpusztán?
21. Mit mutatna meg Zalaváron és Kápolnápusztán?
22. Milyen látnivalókat mutatna meg a Nagyvízszonyi-törésben?
23. Milyen geológiai érdekességeket mutatna be a Káli-medencében?
24. Sorolja fel a Tapolcai-medence vulkáni tanúhegyeit!
25. Ismertesse Tapolca legfontosabb idegenforgalmi látványosságait!
26. Mit mutatna meg Siófokon?
27. Milyen fontos idegenforgalmi központ kialakítását kapott Európa Mostra-díjat Szántód?
28. Mit mutatna meg Balatonszemesen és Lellen?
29. Milyen jelentős mezőgazdasági tevékenységet folytatnak Boglár környékén?
30. Hogyan keletkezett a fonyódi Síp- és Vár-hegy?
31. Ismertesse Balatonkeresztúr katolikus templomának különleges freskóit!
32. Mit mutatna meg Balatonszentgyörgyön és Vörösn?
33. Hol találjuk a Zichy Mihály Emlékmúzeumot? Beszéljen Zichy Mihály jelentőségéről!
34. Milyen különleges ruhagyűjteményt találunk Andocsón?
35. Milyen hátréle himnusi technikat, illetve mintát használnak a buzsáki himnuszeken?
36. Ki építette Somogyvárnak, Nemzeti Történelmi Emlékhelyünknek bencés apátságot? Is-mertesse egyéb látnivalóit!

A DEL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

1. Ismertesse a régió legfontosabb természeti, történelmi és kulturális adottságait!
2. Mutassa be Dunaföldvár, Paks, Tolna legfontosabb értékeit!
3. Foglalta össze Szekszárd legfontosabb látnivalóit!
4. Melyik kíváló költőnk szülte Szekszárdon? Milyen zenel hagyományai vannak a városnak és kinek a nevéhez fűződik?
5. Mit termelnek Szekszárd környékén?
6. Hogyan láogatható a híres Gemenci-erdő?
7. Mitől nevezetes Simontornya és Ozora?

8. Honnan származnak hazánk világhírnű dőmavadtrőfái?
9. Milyen értékes új szobrot kapott Törökoppány?
10. Hogyan került felszínre Igal értékes győgyvize?
11. Miről nevezetes Dombóvár és Mosdós?
12. Melyik épület Kaposvár irodalmi emléke?
13. Melyik festőművészünk élt és dolgozott Kaposváron? Sorolja fel emlékhelyeit!
14. Milyen jeles látnivalója van Szennának?
15. Hol épült fel Magyarország első védőkusz temploma? Mit tud a Krisna-tudatu hívrőkről?
16. Mutassa be a Sárköz néprajzi tájégyységet és legjelntősebb településeit!
17. Ki tervezte és mikor a mőhácsi Fogadalmi templomot, és milyen művészi értékei vannak?
18. Hol van a Mőhácsi Történelmi Emlékhely, és mit mutatathatunk meg a területén? Mit tud a mőhácsi csatáról?
19. Mutassa be a Völgyiség nevezetes településeit: Kakasdot, Bonyhádott
20. Milyen egyházi értékekkel rendelkezik Grábóc település?
21. Mi a külföldiség a Nyugati- és a Keleti-Mecsek között?
22. Hol áll még ma is az a templom, ahol Szent Gellért is prédikált?
23. Mutassa be a Dél-Dunántúli legjelntősebb gazdasági és kulturális központjának, Pécsnek történelmi, kulturális fejldését!
24. Melyik a legjelntősebb útvonat a pécsi városnéző sétára?
25. Ismertesse Pécs török kori műemlékeit!
26. Ismertesse a pécsi bazillika művészi értékeit!
27. Pécsnek milyen értékei kerültek a Világörökség-listára? Ismertesse őket!
28. Ismertesse Pécs legismertebb múzeumait és a hozzájuk kapcsolódó személyek munkásságát!
29. Hol találunk a Mecsekben Árpád-kori templomot?
30. Mutassa be a Mecsek legghirősebb cseppkőbarlangját!
31. Mit mutatna meg Kővágószőlősen és Cserkúton?
32. Mutassa be Szigetvár látnivalóit!
33. Milyen betegségek győgytására alkalmas a harkányi győgyvíz?
34. Mi a jelentősége a Villány-Siklósi Borútának?
35. Ismertesse Siklós látnivalóit!
36. Melyik épület helyreálltásáért kapott Siklós Europa Nostra-díjat?
37. Hol találjuk a Villányi-hegyiségben hazánk egyik legdōsbb Mária-kegyhelyét?
38. Hol találjuk a Villányi-hegyiségben a Nemzetközi Szobrász Szimpózium színhelyét?
39. Beszéljen az Ormánságról és mutassa be legjelntősebb településeit!